

EGY BOLYONGÓ TÁRCÁJÁBÓL.

Valamennyi szerzői jogok fenntartatnak.

EGY BOLYONGÓ
TÁRCÁJÁBÓL.

IRTA

ASBÓTH JÁNOS.

MÁSODIK KÖTET.

PEST,
SZERZŐ SAJÁTJA.

—
1866.

340691

EGY BOLYONGÓ TÁRCÁJÁBÓL.

MÁSODIK KÖTET.

I. KÖNYV.

A GLÄRNISCH ALÁ.

I.

Május gyönyörű havának egyik gyönyörű estéje volt. A szoba nyitott ablakán besuhogott a virágillatos lég, s bekandikált a hársfa lombja. A kilátás elterült messzire. Piros és violaszinben tüntek föl mégegyszer az égbe érő távoli havasok, és ezüstös bárány-fellegecskék között uszott a méla képű duzzadt hold.

Négyen ültünk a szobában, Alina kedves kinézésű kis boudoirjában.

Tudom, hogy olvasónőim szeretik a talá-

nyokat, — kötelességemnek tartom tehát effélével szolgálni, ha csak van alkalom rá. Tessék tehát kitalálni, hogy kik voltunk mi négyen ?

— Miután azt mondja ön, hogy „ü l t ü n k“, bizonynyal a négy személy egyike ön volt.

— Tökéletesen igaz! Valóban, öröm, ha ily elmés olvasója van az embernek. De tovább ?

— Talán ott volt Alina is ?

— Kitalálta. Miután csak hóbortos ember ül szép nő szobájában, ha a szép nő maga nincs benn, világos, hogy Alina is ott volt ha egyszer mi is ott voltunk.

És mivel kegyed — szép olvasónőm! — oly elmésen fejtette meg az adott talányt eddig, jutalmul ime szolgálok a további fölvilágosításokkal. Hogy magam ki és mi vagyok, oly érdektelen valami, hogy bűnnek tartanám azzal felebarátomat, annál inkább felebarátnőmet untatni. Alinán fogjuk tehát kezdeni.

A ki ismeri a svájci nőket, talán sejti már azt is, hogy Alina nem svájci nő. Ezek ugyanis valóságos bámulatra ragadják az embert —

szépségük és szellemük tulságos hiánya folytán. Ily nő mellett természetesen nem ülhettem én, ki annyira el vagyok kényeztetve női szépség és szellem tekintetében. — Én egyenest Magyarországból jövök, már pedig szellem tekintetében csak a francia, szépség tekintetében csak a görög nők versenyezhetnek a miéinkkel. Nem is a mostani görög nők, hanem azok, kiket kortársaik Phidias és Praxiteles faragtak márványból. A többi nemzetek körében csak egyes, vagy kevés számmal vannak oly nők, mint a milyenek nálunk bőven teremnek.

Meg kell jegyeznem, hogy Alinát ez egyesekhez, e kevesekhez számítom. Ő tehát nem svájci nő. Ő idegen. Csak bajainak gyógyítására, enyhítésére tartózkodik itten.

— És miféle bajai vannak? — kérdi a keresztényi részvét vagy kíváncsiság.

— Két baja van. Egyik nagyobb a másikonál. Ugyanis öt láb, hat hüvelyknyi az első; a második meg épenséggel sok ezer négyszög mértföldnyi.

Azt hinné tehát az ember, hogy a második sokkal nagyobb az elsőnél. Pedig nem úgy van. Sőt inkább Alina azt mondja, hogy a második baj nem csak tűrhető, hanem valóban kellemes is lehetne, ha az első nem volna.

Mindjárt szolgálók a magyarázattal. Az első baj tehát öt láb, hat hüvelyk, kissé elhizott, haja kissé deres szőke, szakálla közepén ki van beretvélva, szemei unalmas-kékek, (ez a különben oly szép kék szemek egyik kiállhatlan árnyalata), hozzá lehet még tenni, hogy aranyos-ezüstös egyenruhában diszeleg, hogy meg-eszi majdnem mind azt, a mi őt meg nem eszi, és hogy neve férj. Ugy-e bár, hogy elég nagy baj?

A másik tűrhető, sőt az első nélkül talán kellemes, a jó honleánytól így is szeretett, több ezer mértföldnyi baj neve — O r o s z o r s z á g.

E kettőtől menekült ide.

Fiatal leány korában, mint zongora-művésznő, aratott a világrész néhány legnagyobb fővárosában sok diadalt, pénzt és udvarlót. De

a többi nagy művésznők példájára, ő is kötelességének tartotta a szeszélyességet. Egyszer az a szeszélye támadt, hogy bizony ő már most (noha nem volt nekivaló) megakarja kísérteni a házasság életét. Tudatta ezt egyik legszerelmesebb udvarlójával, megmondva egyszersmind neki, hogy semmiféle szerelemfélét nem érez, s ezt gyöngéd bánásmóddal kell szívében majd fölébreszteni. Az udvarló a hetedik menyben érezte magát, a legalázatosabb méz-édes Adonist játszotta, és kinyilatkoztatá, hogy meg van elégedve mindennel. — De két nappal az egybekelés után semmivel sem volt megelégedve.

Es ist eine alte Geschichte,
 Doch bleibt sie ewig neu,
 Und wem sie just passiret,
 Dem bricht das Herz entzwei!

A zongorától, melyhez egész boldogsága kötve volt, Alinát a gazdasághoz ültette, és a menyasszony korában oda ígért aranyos kormánybot helyett főzőkanalat adott kezébe. A nyilvános föllépéstől eltiltá, becsukva a fülemü-

lét az éléskamrába. Nem csuda, ha Alina néhány évig tartó házi boldogság után ezt megelégtelve, elvált második választottjától, hogy visszatérjen az elsőhöz — művészetéhez.

Ide jött legelőször is Zürikbe. És most már mindazt tudja az olvasó, a mi érdekest kettőnk-ről tudhat. Maradna még a másik kettő.

Az egyik hosszú, hirtelen szőke hajú, sovány, kékes szemű, piros orru német; különben igen jó fiu.

A negyedik a yankee faj egyik legtökéletesebb példánya. Meglehetős éles eszű a gyakorlati dolgokban; ért mindenhez, (legalább maga meg van erről győződve;) szereti az izgatót; egyesíti magában a hevességet, sőt indulatosságot a legnagyobb hidegvérűséggel, a mi önmagában ellentétnek tetszik és csak akkor érthető, ha az ember igazi yankeet ismert; lábát mindig a támlányokra teszi; mindig a szoba közepébe köp; ruháját mindig készen veszi; csizmája mindig kétszer oly nagy, mint lába, és elvégre haját soha se keni. Ebből kiki látja,

hogy honfitársainak erényeit bírja — kivétel nélkül.

Mi négyen ültünk tehát Alina szobájában. És mit csináltunk ottan?

A ki véletlenül elsétált az ablak alatt, azt hitte volna, hogy csak egyszerüen theázunk. Pedig a theázás lehet ugyan elég borzasztó, de a mit mi miveltünk, az még sokkal borzasztóbb volt.

Összeesküvésen törtük a fejünket, valóságos összeesküvésen a fenálló országos souverain és törvény ellen.

Idegen agitátorok voltunk, az európai forradalom négy tagja, a felforgató pártból valók.

És (óh hajmeresztő!) nyitott ablakok mellett, együtt ülve tanácskoztunk, hangosan, minden géne nélkül. Emberek mentek el az ablak alatt, s mégis háborgatva se lettünk. Ilyesmi csak ott történhetik, a hol az ész elleni köztársaság alkotmánya honol; hol a nép maga fölély köteleesség-feledte kormányt állít, mely mel-

lözi az útlevel vizsgálatot ép úgy, mint az állandó titkos kém-hadsereget.

Bármennyire előnyös volt is ez ránk, fanatikus forradalmárokra nézve, mégis el kelle rémülnünk ily barbár állapotokon.

Előttünk feküdtek az ország részletes térképei, földirati és statisztikai lemásolásai, kötve vérvörösbe — Bädcker és Berlepsch!

Az utósó tanácskozás volt ez a nyílt lázadás, a vakmerő zendülés életbeléptetése előtt.

Itt, mint minden protestáns országban, a nép által szentesített törvény: hogy v a s á r- és ü n n e p n a p o n templom után minden ember az u n a l o m n a k szentelje óráit.

E törvény ellen, és mivel itt a nép a felség, egyszersmind az országos souverain ellen akartunk mi most pártot ütni.

Azonban átláttuk, hogy célunk kivitelére Zürichből okvetlen távoznunk kell. Mert itt maradván, teljes lehetetlenség hogy az ember ne unja magát.

Tanácskoztunk tehát a „mikép“-ről. K i-

rándulás tehát. De hová? — Mindenki előállott a maga tervével: Schaffhausen, Greifensee, Zug, Baden stb.

Utoljára én állottam a szószékre, hosszabb beszéddel pártolván hadjárati tervemet, s előmutatva nyomról nyomra a kellő támogató adatokat „Bädecker“-emből.

Tisztelt gyűlés! Mint ujonc a szónoklat terén, mindenekelőtt bocsánatot kell kérnem stb.

A hosszú beszéd rövid értelme egy szóval az volt, hogy menjünk Glarusba, a Glärnisch alá.

Felhoztam mindenféle okokat, például azt is, hogy ott ép holnap tartatik meg a canton „Landsgemeindeja.“ — Ez különösen hatásos is volt.

A rám nézve legfontosabb okot azonban elhállgattam. Nehány nappal ezelőtt már, mielőtt még sejtettem volna, hogy Alinának is kedve jön kirándulni, megigérttem néhány ismerősömnek, hogy vasárnapra Glarusba megyek velök. Földtani szempontból igen érde-

kes ez a táj, s mi némi vizsgálódásokat akartunk tenni.

Én tehát elmentem volna mindenesetre. Így most igyekeztem a hasznost összekötni a kellemessel, arra bírván három cinkos társamat, hogy jöjjenek oda szintén. Valódi indokomat nem hoztam föl — csupa politikából. A geologia t. i. ép oly kevésbé érdekelte volna őket, mint önöket. Aztán már azért sem jöttek volna el, mert engem önző célok vezérlettek.

Így azonban rövid vita után indítványomat általános többséggel határozattá emeltük.

Mint indítványozó, én bizattam meg a publikum felköltésével. Öt óra husz perckor indult el az első vonat.

— Engem — szólt Alina — ébreszsen föl négy órakor.

— És kegyed csakugyan le akarna feküdni? — Szent isten! Csak gondolja meg: saját vallomása szerint fel szokott kelni kilenc órakor; öltözékével soha se készül el 12 óra előtt. Ez három óra. — Valószínűleg tehát három

órát fog vetkeződni is. Kettőt legalább is. Most 11 az óra, ha tehát rögtön kezd lefeküdni, ép egy óraker lesz elalhatási állapotban. De hogy elkészülhessen négy órára, szintén egy óraker kell kezdeni az öltözködést. E szerint talán jobb volna virrasztani.

— Ön valósággal kiállhatatlan.

— Köszönöm a bókot.

— Parancsolom önnek, hogy négy órára felköltson.

— Engedelmeskedni fogok.

Az összeesküvés megtörtént. Holnap négy órára volt kitűzve tehát az első kitörés.

Pihenni mentünk valamennyien néhány rövid órára. Megrögzött gonosztevők valánk mindannyian, mert a mint másnap egymás előtt dicsekedtünk, csakhamar az igazságosak szendergő álmába merültünk.

II.

Bumdiridumdum. — — — Beütött-e a menykö? Avagy földrengéstől esett-e össze egy városrész? Vagy mi akar ez lenni?

Gyöngéd megjelölése csupán azon műtételnek, melyet Krisztus urunk 1865-diki május havának első vasárnapján, reggeli négy órakor Alina ajtaján véghez vittem.

Folytatván ezt vagy öt percig, Alina csakugyan föl is ébredt.

— Szép az idő?

— Igenis gyönyörű. A felhőkből csak ugy szakad az eső.

— Ah istenem! csakugyan? De hát akkor minek is költött fel. Hisz így lehetetlen mennünk.

— Sőt inkább, csak most lesz kellemes.

A kiránduló talán a nagy hőségtől szenved legtöbbet. Az eső hűsít. Aztán csak tessék meggondolni, mily puhán járhatunk.

Civódtunk még vagy tíz percig, elvégre mégis engedett. Biztosítottam, hogy célunk tizenhét órányira van Bäderer számítása szerint, és hogy Svájcban az eső a mily hamar jő, ép oly gyorsan el is mulik.

Öt órakor elinduló-képesek voltunk, egy negyed óra múlva a pálya-udvaron, és öt perccel később jegyünkkel a gőzkocsiban.

Még egy utósó csengetés, egy fütty, egy lökés, és a vonat robogott előre.

Isten veled te kedves város, kevésbé kedves lakóiddal; ti szerteszét messze elterjedt nyári lakok, melyek a kékes-zöld tó partjain

ide-tova szórva mosolyogtok reánk. Isten veletek néhány napra. Keveset mulattam, igen sokat unatkoztam Zürikben. Az unalom ne-továbbja az itteni élet. És lám még sem tudok haragudni rája. Elindulásomkor föltettem magamban, hogy utósó pillantásom durcás és megvető lesz; és ime, mint a tavaszi naptól a hó, ugy elolvadt haragom a táj mosolyán. Érzem, hogy majd a végbúcsunál valami megindulás-féle fog szivembe lopódzni, ha ezentul még tizszer jobban ünnám is magamat, mint eddig. De mikor oly nagyon is szép ez a vidék. A város közepén ódon és uj házak tarka, de kellemes vegyüλέke. De csak közepén ilyen; szélein könnyű, csinos alaku házak — kertek, fák és virágok közé szoritva, messze, messze elterjedve, szét szórva. S valamint a belváros alig észrevehetően megy itt a külvárosokba, ugy ezek is lassanként a nyári lakok, tanyák és korcsmák tengerében vesznek el. Minden mesésen tiszta és csinos.

Mindebbe mélyen benyúl a züriki tó,

élénkítve számtalan gőzössel, vitorlással és csolakkal; hosszasan elnyúlik kelet felé, a nap-sugárban varázsosan tündöklő havasokhoz. Örökös hó, örökös jég, évezredes nyugalom, minden élet és mozgás hiánya. S csak alig van közöttük néhány, melyet emberi kéz érintett, melyen ember lába járt. Mily ellentét ez élénkséggel itt! Ép olyan, mint eme óriások tündöklő ezüst meze, a partok, dombok, közeli hegységek, rétek és mezők száz meg száz különféle szinei közt.

Mindig tovább hajoltam ki a kocsi ablakán. Egyszerre csak föl pattant előttem valami. Alig volt időm fejemet visszahúzni, kalapom már le volt ütve fejemről, és el kellett volna válnom tőle, ha egy zsinórral nincs erősítve mellényemhez.

Éjsötét volt. Az Oerlikonba vezető alagútba értünk, s én a vidék nézése miatt ép oly kevésbé vettem észre, mint azt, hogy amerikai barátunk cicerone-szerepet vállalt.

„3200 láb hosszú, és hat percig megyünk benne!“

Én azt hittem, hogy örökké tart. Különösen érzi az ember magát ily alagútban. Alig szól valaki egyet is. Talán önkénytelenül arra gondolunk, hogy sok száz lábnyi föld van fölöttünk! Biztos sir volna.

Valóban mindenki, még a fecsegő német is hallgatott. Midőn kiértünk, mintha csak decoratiót váltottak volna a szinpadon, úgy elváltozott minden.

Unalmas táj; semmiféle szempontból sem érdekes. Még amerikai ciceronénknak is ki kellett nyilatkoztatnia, hogy itt hallgatásra van szorítva, ámbár igen jól ismeri a tájt. Legjobb akarat mellett sem tehetett többet, mint hogy az állomások neveit mondta el néhány perccel a vezetnök előtt, kit amugy sem lehetett érteni, miután a vidék érthetlen nyelvén beszélt. Igaz ugyan, hogy én láttam ekkor is érdekest, szépet; csakhogy azt le nem irhatom. Alina szemibe néztem, és azok — leirhatlanok.

— Most tessék kinézni az ablakon. Így zavart fel Jonathan szem tanulmányaimból. —

Most tessék kinézni! — Valamennyien enged-
tünk parancsának és ő magyarázgatni kezdett.

Kitekintettünk, hogy szemeinket vissza ne
vonhassuk többé. Alig néhány pillanatra szaki-
tottuk félbe szemlénket s akkor is vesztettünk.
Minél tovább haladtunk, annál megragadóbb
lett a látvány. Gazdag kárpótlás a néhány ál-
lomásig tartott érdektelen vidékért, mely elég-
gé zokon esett.

Másutt talán ezt türhetőnek tartottuk vol-
na, de ebben az országban követeléseink a leg-
magasabbra szállanak. Itt, a természeti szépsé-
gek halmazában, minden közepszerű sérti sze-
münket. Igényeink a látszólagos kielégíthetlen-
ségig emelkednek, és mégis a legmagasabbakat
is túlszárnyalja a való. Az emberi képzelet ezt
elő nem varázsolhatja; a művészetek egyes
ágai és összege fogalmát alig nyújthatják. Az
egyesek csupán részleteit adhatják az egész-
nek, és az egyesültek nem adhatják az egészet.
És mindehhez mily emlékek fűzvék. A hajdani
világuralkodónak, Rómának nyomait hallod itt,

a szabadság és függetlenség dicső harcainak emlékei mellett. Majd minden kőnek történelme, majd minden helynek emléke van, véres és dicső, nagyszerű és borzasztó.

Néhány percre állomásozunk, mivel Nänikon elé jutánk. A vidám helység mellett szélesen elterülő rétság fekszik; szélét a Greifensee sötét hullámai mossák; a másik parton lépcsőzetben mind magasabbra emelkedő hegyláncolat. Ott a hegy hátán, a fenyves fölött, tudod-e, miért tekint oly zordonan e tájra a lovagvár omladéka?

1444-ben irtó háborút viselt a köznép az ország nemessége ellen. Greifensee várát Breitenlandenbourg lovag védte spártai hősiséggel. A vár elesvén a túlnyomó erő előtt, Itael Reding, az ostromlók vad vezetője, a lovagot hetven hívével együtt a nänikoni réten a hóhér bárdja által végeztette ki. Ily dolgok most már — hála az istennek — nem történnek, kivéve talán Oro — — de szent isten! mit látok? hisz a politikába tévedek! El innen, el!

Uster szintén a Greifensee fekszik. Ennek is van vára, még régibb talán, mint az előbbi; a tizedik században épült, de sokkal vidámabban néz ki. Egy gyakorlati csaplóros a félelmes erőből vendégszerető csapszéket csinált. Az elébb megszállhatlan várt megszállják most naponta; a lovagi játékokat paraszt-legények verekedése, az omló vért az elöntött piros bor, a bájos és erényes várkisasszonyt talán ép oly bájos, de bizonynyal kevésbé erényes pincérnő helyettesíti.

Árnyas, erdős völgy. Egy-egy gyár, melynek kéménye vetekedni szeretne a havasok magasságával, s fehérsége amazok tündöklő tiszta színével.

A előtér szüntelen változik. Rét és patak, völgy és domb, fenyves és cserfák, élénk gyárak után egy-egy ódon várrom, vagy ledöntött zárda, vidám falvak és mosolygó nyárlakok.

A táj közepe tovább kísér bennünket. Oldalt hatalmas sziklabércek, erdőlepte magasla-

tok ; jó ideig látjuk mellettünk a Bachtel-t, házikójával legteteyén, mely ugy néz ki a majdnem négyezer lábnyi hegytetőn, mint valami dióhéj. Később az egyik végén elhagyott züriki tót megpillantjuk ismét a másik végén ; ez is kísér jó darabig.

És minderre — háttér gyanánt — nagysága és távolsága miatt változatlanul tekint le a délkeleti svájce imponáló havas-láncolata. E nyugalom a háttérben, összekötve a közép és előtér lassubb gyorsabb változásaival, megigéző hatást szül.

És mily phantastikus, vad alakzatok, hóból és jégből, roppant mérvekben föltaláljuk itt a mértan minden idomának képviselőjét. Glarus canton óriási ötlenek leginkább szemünkbe, a Glärnisch, a Tödi. Ezeken kívül távolabban és közelebben a Claradák, a Windgelle, egész az Uri Rothstockig — ellepik a fél láthatárt hatalmas ívezetben. És ez élénk színezetű tájak fölött mint tündökölnék, ragyognak a nap sugarában eme mértföldekre elnyuló

hó-mezők, jegesek (Gletscher,) eget ostromló csúcsok és tetők.

Zürikből is láttuk őket, de ott csak a távol homályában. Igaz, itt is messze vannak, de oly éles minden körvonal, világosság és árnyalat, mintha csak kézzel foghatnók.

Legkedvezőbben mutatkozik a Glärnisch. Uti célunk e hegy tövéhez fog vezetni. De alatta állva, fogalmunk sem lehet nagyszerűségéről. A majdnem egyenesen felszökő sziklabérc roppant magassága miatt sejteni sem lehet a mögötte fölnyuló tulajdonképeni havast. E kolosz áttekintésére a nézponot néhány mért-földnyi távolságban kell választani. Tömérdek óriási szikla-lemez és kocka egymásra rakva, mintha csak a titánok műve volna.

Repedések és hasadékok mély árnya, körvonalaikban a sziklától élesen kiemelkedő hórétegek és szemkápráztató jegesek. Az egész egy iszonyu négyszeg bástya és legtetején észak felé „Vräneli kertecskéje.“

Egy tökéletesen szabályos kocka ez, négy

meredek, meztelen sziklafal, ellepve tetején örökös jéggel és hóval. — „Vräneli kertecskéje“ tiszteletteljes távolságban gyönyörű látvány; ott sétálgatni azonban kevésbé lehet gyönyörű.

Ezalatt mindinkább közeledtünk ismét a züriki tóhoz. Most megint partjaihoz értünk, s Rapperswylben 10 percig állomásozánk.

Zürik cantonjából egyszersmind St.-Gallenba értünk. Ez a határváros, s a tó félszigetjére épült. Igen régi város. Az ugynevezett züriki „Mordnacht“ alatt a zürikiektől leégetve, később ismét fölépülvén, sok ideig önálló köztársaságot képezett. Az ódon grófi várrom regényes tekintetet kölcsönöz e tájnak. Egy roppant hosszúságú fahíd (négyezer nyolcszáz lábnyi) vezet itt az egész tó szélességén át.

Nem messze tőle Ufenau szigetje áll.

Van e kis magános sziget látásán valami komoly s megindítóan méltóságos. Mintha érezné, hogy földében nyugszik Ulrich von Hutten, a szellem szabadságaért nemesen küzdő lovag

és költő. Temetkezési helyét nem ismerik. Sirja az egész sziget.

Midőn ő megkezdé az akkoriban hallatlan harcot a világi és egyházi tekintélyek ellen, a nép és a vélemény szabadságaért, midőn csakhamar számkivetés és üldöztetés volt jutalma, ezt írja:

Obwohl meine fromme Mutter weint,
Da ich die Sach hät fangen an,
Gott will sie trösten, es muss gahn!

S az élő németek egyik legjelesbike, Vischer a szépész, így szól róla:

„Seine Pfeile sind unsterblich, und wo in deutschen Landen gegen Verfinsterung, Pfaffen und Despothenthum eine Schlacht gewonnen wird, ist Huttens Geschoss dabei.“

Egy fájó érzést szentelhet emlékének minden nemesen gondolkodó ember. „Alea jacta est“ volt vezérigéje.

III.

Tovább robogva, mindig a tó lapályos partján, legelőbb is Wurmspach gazdag zárdája ötlük szemünkbe. Igenis, gazdag zárdája.

Katholikus földre léptünk.

A merő kálvinista Zürik határait átlépve, mindinkább beléjövünk ez egyedül boldogító egyház hatáskörébe. St.-Gallen lakosságának ötkilenced része már ehhez ragaszkodik.

Ezekben a svájci cantonokban látni legjob-

ban a vallás befolyását az élet minden tényezőjére.

St.-Gallen katolikus lakossága kizárólag marhatenyésztés, havasi gazdaságból, némely csekély részeiben meg selyembogár és bortermelésből él. Ha az ember vetéseket lát, legfőbb kukorica áll ottan. Politikai irányára minden paraszt „high tory.” A papság és frigyesei roppant befolyással vannak fölruházva.

A kálvinisták nagy gyapot iparral bírnak. Súlypontja a tengeren túli kivitel; bort és búzát termel, igaz, hogy keveset, miután a svájci föld nem erre való. A nép egész a szélsőségig radikál.

Nem csuda tehát, hogy Genf és Neufchatel kivételével sehol sincs annyi szenvedélyes politikai összekoccanás, mint itt.

E csekély eltérés után folytassuk ismét utunkat. Tekintsünk jobbra. Ime, az a kedves helység, a két gömbölyü toronynyal templomán. — „Lachen.” Nem hiába „Lachen,” de bizony úgy is néz ki, mintha csak mosolyogni akarna

reánk amonnan a tó átelleni partjáról, félig elrejtve fák és kertek mögé, melyek közül kacéran kandikál ki.

Annál komolyabban pillant reánk a kisebb és a nagyobbik Auberig. A tó bal partját kísérő hegyláncból magasan, meredeken felszökő két sziklabérc áll előttünk. Szürkésfehér, teljesen kopár szirtjeik az érdekes wäggi völgyet szorítják maguk közé. Ennek csupán elejét láthatjuk mi.

A legközelebbi állomás Schmerikon. Ezzel együtt a züriki tavat is végkép elhagyjuk, a Wallensee felé sietve.

Ezt el is érjük nem sokára, csupán csak néhány zárda és egy-két kisebb-nagyobb helység mellett robogunk még el. Kaltbrunnál már határozott havasi jellemet ölt a táj; Ziegelbrücke az első nézpont, melyről meglepetve tekintünk a glarni völgybe, de csak néhány percig, mert nem sokára három hatalmas bérc által, minden oldalról erélyesen összeszorított háromszög közepén állomásozánk.

Weesen, — 10 perc! jelenti a vezetőnk. Felszólítja egyszersmind mindazokat, kik Glarusba mennek, hogy szálljanak ki a kocsikból. Itt vonatot cserélünk tehát. Emez Chur felé siet.

Kiszállván kocsinkból, kacéran emelkedett föl szemünk előtt egy gyönyörű svájci ház. Csak a „Berni Oberlandban“ találni szebbet. Egy szeliden emelkedő dombocskán állott. Itt maradván tíz percig, meg nem állhattuk, hogy föl ne siessünk. Az ilyen ház szép volna mindenütt, de tulajdonkép csak ily vidékbe volna szabad építeni. Csak itt tűnik ki minden bája. — Az épület elé kis kert nyomult, ebben apró pavillon. Ide siettünk. A kilátás benyomása bizonynyal feledhetlen marad.

Ezt a völgyet a nap ma még nem érte.

A három bérc oly magasan övezi köröskörül, hogy tíz óra előtt alig juthat ide napsugár. Mély árnyék mindenütt. Csak a Rantispitz csúcsát kezdi aranyozni a nap sugara. A ropant terjedelmű Wiggis azon oldalát t. i., melynek épen átellenében vagyunk, Rantispitznek

hívják. Olyan forma mint az Auberig, csakhogy óriásabb, meredekebb; repedései, hasadécai vadabbak, tetejének csúcsai még nyulánkabban, hegyesebben emelkednek a felhők felé; lehetőleg még kopárabb, meztelenebb, és mégis sokkal élénkebb amannál. A kora tavasz miatt ezúttal minden repedékét hó tölti még. Minden ily hótömeg forrása egy-egy miniatúr zuhatagnak. Tömérdek ugynevezett „Giesbach“ ömlik le a sziklafalon. A távolság lehetetlenné teszi a zúgás meghallását, és jó szem kell ahhoz is, hogy magasabb részeiben a hótól megkülönböztethessük. Ugy tajtézkzik, habzik, oly tiszta fehér, mint a tej. A Rantispitz tövében terül el az apró, de csinos város. Jobbra tőle, a másik bérc, a Glärischnek Wesen felé fordított oldalában — a Wallensee hullámszik sötéten. Mi magunk a zárkő, a harmadik bérc hátán állunk. A Mürt-schenstock, a Wiggis, a Glärnisch, Wesen és Wallensee. Mindegyik önmagában megragadó volna.

Egyszerre csak csengetnek.

— Menjünk le!

— Dehogy, hisz ez még csak az első jel.
Tehát maradjunk.

Másodszor csengetnek.

— De már most csakugyan menjünk. Különben elmaradunk.

Sietünk lefelé.

Alig hogy leérünk a dombon, és a szerencsétlen csöngetyüs harmadszor rántja meg türelmetlen kis harangját. Az egész vonat épen orrunk előtt röpül el.

— Az istenért, már most hogy jutunk Glarusba?

— Tessék vigasztalódní. Ez a Churba induló vonat volt. Glarusba csak néhány perc múlva megyünk. Áldott vezetnök! Szerettelek volna átkarolni, ha bajuszodon a sárga burnót maradékai nem riasztanának vissza.

Igy azonban a fölött boszankodtunk ismét, hogy gyönyörű álláspontunkat ily hiába elhagytuk. De hogy ne kockáztassuk azt

hogy valóban hinárba jussunk, mégis csak lent maradtunk, míg valahára csengettek nekünk is.

Most Glarusig majdnem folytonosan a Wiggis és Glärnisch között ment tova útunk. Ober-Windeck és Vorburg omladékai, egyikét falu, azután Näfels csuklyásbarát zárdája tüntek föl. A Rauti-mezőn, Näfels mellett, a glárniak 1352 ben keményen megverték az osztrákokat. Még dicsőbb volt ugyan e helyen 1388-ban vívott csatájuk. Ötszázötvenen a tizenkétezer embernyi osztrák hadsereget teljesen szétverték. (Majdnem hihetetlen, és egyedül csak a középkori helvét villongásokban találja gyakrabban mását.) — Ezerhat-száz császári esett el itten. A támadási pontokat most is tizenegy emlékkő örökíti meg a késő unokák számára. Ma is állanak még azon fal maradványai, melyet Diocletian római császár emelt, s melyet ama csata előtt a glárniek ismét helyreállítottak.

A páratlan győzelem örök emlékére april

hó minden első csütörtökén győzelmi ünnepélyt tartanak. Az akkor elesett hősök tetei a mollisi templomban vannak letéve. Mollis ép Näfels átellenében fekszik.

A legközelebbi és egyszersmind legutolsó állomás Netstal. Szorosan a Wiggis tövében fekszik. Minden évben számos görgeteg szakad le itt a magas hegy hótömegeiből. A legborzasztóbb mult évi március havában dördült le. Tömérdek fát és sziklát rántva magával, majdnem az egész falut összezúzta és tömérdek szerencsétlenséget okozott. A szorgalmas újságolvasók bizonyosan emlékeznek rája még. Most már a helység ismét a legjobb karba jutott.

A házak fölépülvék ujonnan, az emberek nyugodtan járnak-kelnek, mintha mi sem történt volna. Tudják jól, hogy jövő tavasszal ismét jönnek görgetegek. Tudják, hogy ép oly pusztítást vihetnek véghez, mint az idén; mégis nyugodtan települnek ide, mint másutt a tűzokádó hegyekre. Ha pedig a szerencsétlen-

ség megtörtént, akkor azután j a j v e s z é k-
l e n e k, és kárhoztatják a természetet az ő
örökké változhatatlan törvényeivel.

Bölcsélkedésünk között Glarusba értünk,
a Glärnisch alá. Kiszállhatunk.

IV.

Glarusnak bizonyos tekintetben alig van párja. Európában bizonyosan nincs, Amerikában lehet.

Elég nagy város, s azt a kis síkságot a Glärnisch és Wiggis között egészen betölti. És dacára meglehetősen terjedelnének, úgy néz ki, mintha csak tegnap építették volna; egyszerre, fejlődés nélkül, rögtönözve. Mintha néhány ezer embernek eszébe jutott volna ebben meg ebben a völgyben, minden előzmények, kezdemények

nélkül egy új várost építeni. Az egész városban valóban alig látni házat, mely három, négy évesnél régibb volna. Mind egészen új, csinos, tiszta, egy vagy több emeletes. Minden szegletben építenek most is; sok utca áll, de jó része még ház nélküli, némelyikben csak itt-ott épült egy-egy; a többinek csak helye van kijelölve, de a kövezet, a fölszerelés megvan mindenütt. Épen így van a térekkel és piacokkal is.

Amerikában az ily rögtönzött város nem ritkaság. Egy vállalkozó a vadonban roppant terjedelmű földet vásárol néhány dollárért. Felmérési valami kószáló mérnök által.

Azután hirdetgeti nagy hűhóval az egész köztársaságban, különösen pedig minden kikötőben, az európai ujoncok rakhelyén, hogy neki ilyen meg olyan mesés en kitünő földje van, ennyi meg ennyi, hallatlan olcsón adja. És ez igaz is, különösen az európai előtt; szerez azonban mégis 100—200 percentet. Ha a „reclam“ és „puff“ minden módjának igénybe vételével egyszer csak négy-öt vevőt is fogott: szerencséje

meg van alapítva. Azok, ha nagyjában csalatkoztak is várakozásaikban, nem igen hagyják el többé telkeiket. Nem akarják elvesztegetni a már kiadott összegeket, hanem véresverejtéssel küzdenek ki a vadonból néhány mezőt és szántóföldet. Ha ez megtörtént, a vállalkozó azt a négy-öt vityillót, melyhez még ő is épít vagy kettőt, elnevezi Washingtonnak, New-Londonnak vagy New-Cinkotának. A zaj és a hűhó újra kezdetét veszi. A föld még mindig olcsó. A táj valóságos paradicsom. Talán folyója is van. Mindig több ember jő. Fél év múlva már gyárt emlegetnek, s ismét fél év múlva vasutat is. Nem is késik az sokáig. Olyan ugyan, hogy magunkféle ember alig bizná reá becses személyét. A hűhó még nagyobb lesz, de a telep szintén. A föld ára emelkedik, fele még mindig a vállalkozó kezében van. Öt év múlva ő milliomos, a telep tekintélyes város. Ez Amerikában nem ritkaság. De itt, Európa szívében, lehetetlenség. Lehetetlenség különösen Svájcban, melynek majdnem egész területén ház házat ér.

Ezért oly páratlan Glarus. Ujdonat új város valóban, csak a hely, csak a név a régi.

1861-dik év május tizedikén az egész város — minden köz és magán épületével — a szó legteljesebb értelmében a lángok martaléka lett. Alig fordult elő békés időben hasonló pusztítás. Tönkre jutott akkorában az országos-tüzbiztosító intézet is, mely Glarusban ugy, mint most is, államintézmény volt.

És e baleset ily korlátlanságát alig csodálhatjuk.

Legelső oka már az, hogy ott is, mint majdnem az egész országban, eszeveszett építésmód uralg. Vékony, könnyü, széltől is megingó házakat emelnek; felénél több rajtuk a fa, a kürtözés lehetőleg legroszabb, csupa takarékoságból. A második ok a város szerencsétlen fekvése. Szép ugyan és megragadó, gyönyörűbbnek alig képzelhető, de fölötte veszélyes bizonyos tekintetben. Környezete ugyanis roppant mérvű üsthöz hasonlít, melyből csak három

nyílás vezet, éjszakkak a Nets völgye, nyugatnak a Klön és délnek a Linth völgye.

E három közül csak az utósó az, mely egyenesen, kanyarulat nélkül induló, és ép ez délnek fekszik. Ép ezen törhet be egyedül a Föhn izzó szele. Betörvén egyszer a völgybe, kimenekülésre nem akad. Ennélfogva dühöngő viharra fejlődik, egyik szikla faltól visszacsapva a másikra, napokig őrjöng néha, ledöntve háztetőket és százados fákat. Ha ilyenkor tűz támad, nincs mód az oltásban.

És a tűz ép ilyenkor támadt.

Akkor talán oly óvatosak sem voltak, mint most. A tüzelkerülési és a tűzoltási rendszabályokat most roppant szigorral kezelik. Ha betört a Föhn, a kályha és konyha tüzének egyaránt el kell aludnia. Minden hónapban motozó bizottság jár házról-házra. A kinél papir- vagy fából csinált gyúfatartót találnak, megbírságot adják; a zsendely-fedél számüzve, az általános svájci építés-mód elátkozva, s minden épület

kötelességeképen biztosítva. Továbbá fényes egyenruhával, dobossal és trombitással ellátott tüzoltó testület, s tömérdek oltási gyakorlat.

Minden leány földre szögzi szemeit, hogy tüzétől fel ne gyúljon valami.

V.

Ha meglepő volt Glarus város egész kinézése, még meglepőbb, a mit a főtérre lépve megpillantottunk.

Egy amphiteatrum-alaku faépitmény foglalja el az egész tért, egyedül a meny boltozata által fődve.

Ha keveset számitunk, legalább is tizezer ember volt a lépcsőzetesen fölemelkedő ülőhelyeken. Közepén terjedelmes állvány, asztallal, ülőhelyekkel, szószékkel.

A „Landsgemeinde“, a c a n t o n o r s z á g-
g y ü l é s e tanácskozik itten. — — Bocsássunk
előre néhány szót a canton viszonyairól.

Nem szólhatunk itt a nagyszerű természeti
szépségekről, sem ama több mint harminc, az
örökös hó határa fölé emelkedő bércről, melyek
legmagasbika a Tödi — 11,153 lábbal.

Az ország történelmét és lakosságát akar-
juk csak néhány vonással kiemelni.

Az egész tartomány valaha Säckingen nő-
zárdáé volt. A fejedelem asszony ugynevezett
„Hausmajer“-ek által kormányzott. E kormány-
zói hivatalt három századon át a Tschudik vi-
selték. Egyik nemes csemetéjük most nem
rég harisnya-szövő boltot nyitott ugyanazon a
helyen, a hol ősei majdnem önálló fejedelmek
voltak.

Később az ausztriai hercegek bizattak meg
a „Hausmajer“-sággal, kik mindinkább ter-
jesztgeték hatalmukat az országban.

A rövidlátó glárniak azonban megvetették
a Bécsből jövő boldogítási rendszereket. Anyira

el voltak fogulva köztársasági téveszméik s bizonyos emberi jogokról szóló előitéleteik által, hogy bizonyos üdvhozó országglási mütéteket politikai nyomásnak tekintettek.

Szerencsétlen politikai vakságuk annyira ment, hogy egyszer csak fogták magukat és kiverték az országból a boldogítókat. Azután független democratiát képeztek.

Kitüntetvén magukat ezentul is több rendbeli háboruban, az olaszok, osztrákok, svábok, burgundok ellen, elvégre fölvétettek az eskütársak szövetségébe. A vallás-ujítás is okozott sok vetekedést. Egy ideig a katolikusok és kalvinisták külön szakadtak itt is a kormányzásban és biráskodásban, de elvégre győztek az utolsók s most 500 katolikus él itt 33,000 lakos közt. Gyapot és selyem-ipar, marhatenyésztés, sajt és glarni thea készítése, kőaknázás, alpesi gazdaszat képezik itt a tarkán vegyült élelmezési tényezőket. A lakosság részenként igen szegény, de tevékeny, takarékos és ügyes, nagy mértékben felvilágosult, s kereskedelmi összeköttetésben

áll minden világrészszel. Alkotmánya a szabad-
elvű alkotmányok ne-továbbja, tiszta democ-
ratia.

Ime ma, az april utáni első vasárnapon
ama roppant terjedelmű amphiteatrális épít-
mény padjain elfoglalta helyeit a souverain nép.
(Csak hangzása is ennek mily szép!) Egybe-
gyült, hogy apáinak szokása szerint gyakorolja
ma legfelsőbb hatalmát, intézkedve a haza ügyei
fölött — egy évre.

Megtalálja itt helyét a cantonnak minden
polgári joggal és becsülettel biró lakosa.

A köztársaság elnöke, a három évre meg-
választott „Landammann“ megnyitja a gyűlést.
Mindenek előtt egy roppant nagyságu kardra
támaszkodva, leteszi ujonnan esküjét, az or-
szág alkotmányának hű megőrzésére. Az állvá-
nyon az elnök körül ülő főtisztviselőség szintén
esküszik. Erre azután ülőhelyéről fölkél minden
polgár. Ünnepestes csend. A hitletétel szavai is-
mételtetnek újra az elnök által : visszhangoztatja
azokat félhalk hangon az egész egybegyült nép.

Erre ismét zavartalan hallgatás uralkodik. Csak azt az elnyomott zsibongást lehet észrevenni, mely elválaszthatlan minden nagy néptömegetől.

A Landammann valódi államférfiui tapintatról, mély politikai bölcselemről tanuskodó vonásokban vázolja az ország bel- és kül-ügyeit. Az ékesszólás minden kellékével és maradandó hatásával ellátott hosszszasabb beszédben fejti ki a politikai, kormányzási, nemzetgazdasági, kereskedelmi és tanodai viszonyokat. Elégtétlenül tekint vissza a múlt kormányzási évre, buzdítással és reménnyel pillant a jövőbe, utal a legsürgősebb ujitásokra, kegyelettel emlékezik meg a nép halottairól, s átmegy azután a külügyekre. Legelőször is az eskütársak szövetségéhez való viszonyokról értekezik, majd a külhatalmakhoz valókról. — Amerika egyesült államai játszák a főszerepet. Megemlékezik a nagy Lincolnról, s a győzelemről, melyet ama világrészen ép most vivott ki a haladás, az emberiség szent ügye. Vigasztalja

a gyárnépet, hogy már most olcsóbb lesz a gyapot.

Az igazságügyér állomása ép üresedésben van haláleset miatt. Ennélfogva a hivatalnok megválasztására tér a gyűlés. Mindenki kándálhat valakit, s a bejelentett kándidánsok nevei egymásután felolvastatnak. Minden névre a gyűlésezők egy része fölemeli kezét. A kinek nevére a legkevesebb kéz emelkedett fel, az ki marad a névsorból. Ez ismételtetik, mig csak egyetlenegy név marad a sorban.

Birtokosa elfoglalja helyét a hivatalnokok között, rövid beszéddel. Ott marad a három év kormányzási időszak leteltéig, s azután tisztársaival együtt lép le.

Következik az adó, azután a bejelentett egyes törvénykezési, biráskodási, pénzügyi, nemzetgazdászati indítványok. Rövid de éles vitatkozás, fontos és gyors határozás, s mindez kézemeléssel.

Csak az adó és tűzkármentesítés ügyei tárgyalattak hosszasan.

Egészen egyszerű parasztok értelmesen, elfogulatlanul, bizonyos természetes politikai tapintattal és ösztönnel szólnak itt, vitatkoznak, határoznak. Csak oly népnél lehetséges ez, mely a szolgaságot csupán hiréből ismeri.

Ők is természetesen, ép úgy, mint a Landammann s a legmagasabb hivatalnokok, az ország majdnem érthetetlen nyelvjárásán szólnak. Hogy csak az eszmemenetet is követhesse az ember, kiváltkép a külföldön nem igen járt szónokoknál, a legfeszültebb figyelemre van szükség.

Ebben a kis Svájcban majdnem minden egyes canton a maga külön módján beszél. Mig a züriki tájszólás folytonos krákogásból, köpködésből áll, a glarninál okvetetlen megkiváncsítatik, hogy az idegen, ha beszélni akarja, egy vagy két darab forrónsült burgonyát vegyen a szájába. Különben a legnagyobb, legcsodásabb rendben folyt le az egész.

Ritkán láttam gyülekezetet, ünnepélyes ta-

nácskozást, ülést, mely a nevetségesből oly keveset mutatott volna föl, mint ez.

A tömérdek ember közt talán csak egy volt, ki saját kárára nevelteté meg társait. Egy apró, sovány, horgas orru paraszt ur.

Igenis „paraszt ur.“ Ez előttünk talán kisé furcsán hangzik, miután úr és paraszt nálunk a legszélsőbb ellentét. Itt nem az. Itt úr mindenki. A glarni lapban olvashatni mindennap: gyáros urak, kereskedő urak, paraszt urak. A „paraszt“ csak más kereset módra utal, nem pedig alacsonyabb állásra. De térjünk vissza a kajla lábu honfira, ki az adóügy tárgyalásánál tüntette ki magát.

Az ő politikai elve, ugy látszék, az volt: „Csak ne fizetni.“ Ezenkívül Mirabeau gróf amaz elvét is követte tetteleg, hogy „védeni lehet mindent, egyedül a következetlenséget véve ki.“

Némelyek a szükséges kormányzati öszegeket ez, mások ama módon gondolták legcélszerűbben kiteremthetni. Az egyik ezt, a másik

amaz adót tartá a mai viszonyok között a legcélszerűbbnek, míg a mi derék pénzügyi lángelménk semmiféle adót sem tartott célszerűnek.

Mindegyik ellen hevesen opponált, kézzel-lábbal hadonázva ide-oda. Képzeltető, hogy az ország kormányzati szervezeténél fogva, az adózásnak csak minimumáról lehet itt szó. Loyalis „alattvalónak“ megáll az esze, borzad a lelke eme kis összegeken, de a mi pénzügyi lángelménk e kis fizetendőkön is megütközött.

A fejadónál — néhány centime — felhozta, hogy az államnak az ő feje semmijébe sem kerül, e szerint tehát méltánytalan volna, ha mégis fizetnie kellene utána valamit. A fontos érvekből soha sem fogyott ki, s a nevetést, irónikus éljenzést felbátorításnak vévén, annál nagyobbakat rikoltott.

E kis árny azonban csak emelhette a kép egész benyomását.

Nálunk talán a legvérpirosabb jacobinusok sem álmodnak ily alkotmány életrevalóságáról, keresztülvihetőségéről korunkban. De a mily hi-

hetlen, ép oly megragadó. A szó legszorosabb értelmében gyakorolja itt legfelsőbb hatalmát a „fenséges nép.“ És teszi ezt így sok év óta mindig csendben, rendben, komolyan és méltóságosan.

E látvány benyomása leirhatlan. Az érzelmek, melyeket a gondolkodó ember keblében költ, szintén leirhatatlanok — t. i. magyar nyelven.

VI.

A bevezetésben elmondám, hogy midőn Glarusba szándékoztam, főkép egy kis földtani kirándulást tartottam szem előtt.

A „Landsgemeindét“ néző közönség között rá is akadtam geologusaim némelyikére. Azok közül azonban, kik Zürikben e kirándulást elhatároztuk, valóban épen csak némelyikünk jelent meg.

Hiányzott a főszemély is, Escher von der Linth, a világhirü züriki geológ. Ezeket el-

ijeszté a rossz idő. Nem gondolták meg a tudós férfiak, hogy Glarus tizenhét órányira van kiindulási pontunktól, s hogy Glarusban, a mint ugy is volt, a legkedvezőbb idő lehet, ha Züriken felhőszakadás van is.

Mi azonban, kik már itt voltunk, föl nem adtuk az eredeti tervet, és mindjárt ebéd után neki indultunk a „Säckbergnek“, a Glärnisch egyik előörsének.

Kötelességemnek tartom olvasónőim iránt legalább is annyi kimélettel lenni, mint Alina iránt valék; őt sem untattam vakandoki vizsgálódásainkkal; önöket sem fogom, miután meg vagyok győződve, hogy ezt a részt bizonynyal átlapoznák, még ha a többi iránt netalán annyi kimélettel lettek volna is, hogy egészen elolvasták. Azok számára azonban, kik érdekléssel vannak e tárgy iránt, mégis meg akarom jegyezni, hogy hasonló célra alig találhatni valahol alkalmasabb helyet, mint ezt a roppant szikla-medencét.

A Glärnisch, a keleti Svájc mészkövének

ez egyik központi főtörzsöke, egyesíti magában a különböző alakulási viszonyok főbbjeit. A bérc maga három főtömbre oszlik; az első ama roppant mérvű, hó nélküli, gyönyörű és meglepő alaku szikla-gula, mely a „Vorderglärnisch“ neve alatt ép a város tövéből emelkedik egyenesen a felhők felé, gyakran mélyen beléjük nyulva fejével. Télen és tavasszal iszonyu görgetegekkel ijesztgeti a tájat. A hegy szürke közete, egész tömegében kopáran, meztelenül áll az ember szeme előtt. Egyenesen erre dől meredek sziklafalával a hat láb hijával 9000 lábnyi „Mittelglärnisch,“ mely az újabb korban a tudományban nagy jelentőségre vergődött jegesek mérhetlen tömegével van elboritva, köztük a „Vrenelis's Gärteli.“ A „Hinterglärnisch“ a Klönthal felé nyulik el. Ennek egy része a Sackberg keleti oldaláról lassankint ebbe megy át, míg nyugotra meredeken száll lefelé, egyenesen a tajtékozó Löntsch patak ágyának. Balra a Löntschtől csinos út fut fölfelé, másik oldalán közvetlen a Wiggis emelkedik. Ez így tart foly-

tonosan a körülbelől két órányira fekvő Klöntóig, melyből a Lüntsch ömlik. A Sackberg és Wiggis a Klönthalnak két zárfalát képezi tehát.

Feltűnő a Sackberg egyszersmind azért is, mert társai között az egyetlen, melynek hátát sűrű erdőség lepi, csak itt-ott szakítva félbe egy-egy vad tekintetű, kopár, töredékes szikla-mezővel, vagy egy-egy sovány legelővel.

Két óráig tiporgattuk már talán, midőn kettőnknek eszébe jutott, hogy tán nem ártana a Löntsch felé leeső hátat közelebbi szemle tárgyává tenni.

Hogy csak úgy találomra le nem juthatunk, azt átláttuk. Igyekeztünk tehát mindenekelőtt valami helyet találni, mely leginkább nyomát viselné emberi lábnak. E végett folytonosan a leeső hegyhát szélén haladva, mindinkább följebb vergődtünk. A fa-lepte szikla-fal mind magasabb lett.

A Löntschöt már rég nem láttuk; csupán-csak egyhangu moraja tanusítá még, hogy fölötte állunk. Valahára rá akadtunk valami kis

gyalogut-félére. — Eleintén meglehetősen becsületes kinézése volt. De minél tovább haladtunk rajta, annál meredekebb lett esése, s annál határozatlanabb iránya, úgy hogy néha öt s egész tíz percig kellett keresnünk folytatását és folyvást vastagabb lett száraz falevél-takarója, melyen elsikamlott az ember lába minden lépésnél, az amugy is eléggé sikamlós utacsकán.

De egyik a másikat biztatva, csak eljutotunk valahogy mindig lejjebb. Egyszerre azonban szédítő mélység tátongott előttünk; a Löntschöt megpillantottuk ismét; vadregényes, össze-vissza dőlt sziklatömegeken zuhogott át, fehérén, mint a tej, keskeny szikla-medrében ide oda ugrálva, tájtékozva szakadatlanul, úgy hogy tulajdonkép vizet sehol sem lehetett látni, mindenütt csak fölfreccsenő habot, itt-ott tündökölve a szivárvány minden színében. El volt zárva minden további előre nyomulás.

A patak zajgó moraja élénk ellentéte volt a sziklatömegek és sötétzöld fák, bokrok za-

vartalan csendjének. A vadregényes tájrész szépségeinek kimerítő élvezésére alig található jobb nézpont, mint a melyen mi állottunk, vagyis inkább görnyedeztünk, mert egyenesen állani ott lehetlen volt.

Mi azonban ekkor kevésbé gondoltunk a természeti szépségek élvezésével, mint inkább azzal, hogy bár csak már künn volnánk a hírnárból!

Dacára a lehető legcélirányosabb nézpontnak, meglehetősen kényelmetlenül, kellemetlenül éreztük magunkat.

Ide csak eljutottunk volna valahogy, de tovább nem mehettünk. Egyszerre azt is kezdtük tapasztalni, hogy vissza sem igen juthatunk. Lefelé még csak megjárta; a hol másként nem ment, leültünk és csúsztunk egyik fától a másikhoz. De ismeretes dolog, hogy fölfelé nem igen lehet csúszni. Pajtásom homlokán már valami halálos veritékféle volt látható. Rá ordított nehányszor társainkra. Egy-, kettő-, három- négyeseres viszhang, különben a sivatag csönd-

je. Ekkor azonban megmentett mindnyájunkat — lángelmém.

Krassó megye gyönyörű sziklabércein gyakran bolyongtam én játszótársaimmal — rongyos oláh kópékkal. Eszembe jutott, hogy akkor már, ha néha pajkosságból, vagy talán velem született demokratikus ösztönből, levetttem cipőimet, sokkal könnyebben esett a mászkálás. Ezt kimondani, csizmáinkat levetni, nyakunkba akasztani, és mezitláb ujítani meg a sikertelen kísérletet — pillanat műve volt. És lassan bár, de mégis csak haladtunk, úgy hogy fél óra múlva már ismét együtt voltunk társainkkal.

Ők utánunk jöttek volt, azonban csak fél annyira jutottak mint mi, azután ismét visszatértek. Tovább nem mertek haladni, annál is inkább, mivel reánk rivalván, feleletet nem kaptak. Oly távol voltunk egymástól, hogy hangunkkal nem közlekedhettünk.

Vajjon találtunk-e valami érdekes közzetet?

Nem csak hogy nem találtunk, hanem el kelle dobnunk még azokat az ásványokat is, melyeket már addig is gyűjtöttünk. (Ez azonban nem volt nagy baj, mivel ugyanazok pajtásainknál is megvoltak.)

A vidék különben — ugy látszék — érdekesebb volt azon a pontján szépiészeti, mint földtani szempontból. Ezt azonban bizonyosan nem tudjuk, — csak sejtjük — mivel sokkal több gondot fordítottunk arra, hogy lábunkat vagy nyakunkat ki ne törjük, mint az előttünk fekvő Klönthal-ra.

E rettenetes kalandunk után elmúlt minden kedvünk a további tudományos vizsgálatoktól, és még csak némi gastrónomikus műtétet vivén véghez, Glarus felé irányoztuk vitorlánkat. A kirándulás valódi élvezete csak most vette kezdetét.

A meddig fölfelé mentünk, hátat fordítván a városnak, természetesen, nem igen volt más kilátásunk, mint az előttünk fekvő megmászan-dó hegyhát. A legszebb még a csinos erdő ne-

hány nyilásán fekvő havasi juhászkunyhó volt. Csak ritkán volt alkalmunk a város, a Wiggis vagy Glärnisch egy-egy részét láthatni.

Most, visszajöve, folyvást szemben feküdt az egész medence, zordon és rovátkos, számtalanul különféle alaku bércfalaival. E medence bizonynyal a világ legszebbjeihez tartozik. A Vorder-Glärnisch magasan és vakmerően fel-emelkedő sziklagúlája alatt a meglepő kinézésű város, balra a meredeken felszökő vad és szakgatott Wiggis sok ezer lábnyi sziklafala, kopáron, csak itt-ott tetejében hótól vagy egy-egy zöld foltocskától lepve el. Ha az ember e zöld foltokat megtekinti, azt hiszi, hogy fűszálakat különböztethet meg bennük; pedig mindenik egy-egy óriási fenyőfa tömb. A roppant magasság legföljebb csúszó bokornak mutatja.

Ennek átellenében néhány domb, a zöldnek minden árnyalatával szinezett legkülönbé-
lébb fákkal sűrűn elborítva. Itt-ott a domb tetején egy ragyogó fehér ház, vagy kápolna kandikál le ránk.

A dombok mögött, fenségesen és komolyan, a fokozatosan óriási magasságba emelkedő Glärnisch hóleptei csúcsai magaslanak.

Elképzelhetlenül nagyszerű távlat, nagyszerűbb még a valóban varázsosnak nevezhető világítás által.

A nap már rég letűnt a szűkre szabott láthatáron, de ime, csak a sötét óriások fedik el, s tulajdonkép még nem áldozott le, mert ámbár az egész medencét rég fedi már a mély, hűvös árnyék, itt-ott a völgy némely része már éjsötét, a hold is már-már készül átvenni a koronát egy éjre: mégis lám, ott ama vakmerő, társai fölibe még magasabbra felvergődött sziklacsúcs, mely átellenében fekszik ama helynek, hol utójára láttuk a tündöklő napot, ama sziklacsúcs ime még fürdik a világító csillagzat sugarában; és itt egy második, amott egy harmadik is ragyog még a tündöklő világosságban, megragadó ellettétül a környezet mély árnyai közt. Amott meg a bérci erdő egy részének élénk szinei is játszadoznak még a nap sugaraiban. És a látha-

tár, az égbolt, az egésznek mily bűvös képét mutatják fel. A legvilágosabb, a legátlátszóbb sárgától kezdve a vérpiroson át egész a mély sötétkékig, minden szín együtt ragyog. Ott van az arany, a citrom, a narancs, a rózsa, a vér, az ibolya, a buzavirág — kedvesednek orcája s kék szemének mennyországa. Mind együtt a legszebb színek. De bűvös hatásában mindezen túltesz ama roppant hőmező, óriási jégtöredékeivel, mely amott a Glärnisch legtetején varázsosan csillog, mesés ezüstös aranyban, a napnak utolsó sugarától csókolva. De a világított helyek mind kisebb lesznek, és mindinkább nő az árnyék; sötétebb és csöndesebb lesz percről percre a völgy.

És megkondúl az esti harangszó, mintegy bűbájos tündér rege, egy réges-régen feledésbe ment dallam föl-fölmerülése a táguló szivben, egy újra felötlő édes dajkamese, egy sejtelmes, kimondhatlan érzelem.

Mindenfelé mély árnyék, mély nyugalom.

Csak a hold világít, csak a csillagok bolyganak.

Egy órával később Alinával egyedül, szobájának erkélyén ültem, s kezemben elaludt a szivar.

Utitársaink a mellékszobában az igazságosak álmába voltak merülve, s versenyt hordyogtak ütenyre.

Mi pedig tekintettünk az éjbe, és tekintettünk egymás szemébe, és nem tudtuk, hogy melyik mélyebb, és nem szóltunk egyetlenegy szót sem.

Mert vannak pillanatok, midőn szó nélkül is megtudjuk, megértjük egymás gondolatait és érzelmeit, — és minden szó gyöngéje is volna ilyenkor kifejezni gondolatainkat és érzelmeinket.

VII.

Midőn a közös vacsoránál elbeszéltem a délután folyamában „viselt dolgaimat,” a Klönthal szépségeinek vázlásától elragadtatva, elhatározták utitársaim annak megszemlélését.

A riadót reggeli hat órára tüztük ki.

Jonathan és Fritz az utósó harapás után aludni mentek, s Alina is eltökélte, hogy velünk jő.

Másnap reggeli tíz órakor (s ez kora reggel, ha nő is jő velünk,) már valameny-

nyien utrakészek voltunk, legnagyobb meglepetésemre, mert alig reméltem, hogy tizenkét óra előtt elkészülhetnénk.

Lassan ballagva, s minden ötödik percben egy kicsit pihenve — Alina lábacskaí miatt — haladtunk amaz uton, melyre tegnap délután oly veszélyesen szép kilátásom volt.

A jól elkészített, csak lassan emelkedő keskeny út a Wiggis és a Löntsch közé volt szorítva. Jobbra az óriási kopár szikla, mely minden fordulatnál váltakozott zeg-zugban, ide-oda szakgatott fantastikus körvonalalaiban, és csak roppant mérveiben maradt hű önmagához. — Balra mély sziklaszakadásba bújt a zabolátlan ifju patak, csak itt-ott fékezve egyegy regényes tekintetű malom kerekeinek hajtására; ugrándozva, fickándozva, megszámlálhatlan kisebb-nagyobb esés és zuhatag alakjában, sok sok fekete-sárga, mohlepte ősi sziklán, mely amonnan a Glärnisch-apó görbe hátáról gördült le a vidám Löntsch fenekére sok század óta. Ama gyönyörű sötét zöld fenyűkből

amott, mennyit pusztíthatott el ez a tömérdek faragatlan, ügyetlen kődarab, mely ide-oda to-lakodván, már most oly nyugodt közönnyel fekszik és hentereg mindenfelé, mintha csak itt született volna. A szegény kis patakocska meg kénytelen nagy nehezen keresni utját, ide-oda szaladgálva és löketve. De se baj! Nem veszti el vidámságát. Sőt inkább szökken és ugrál szabadon, féktelenül, és a nehéz, tehetetlen tö-megeket játszva veti meg. Gyors utjához dudol magának egy i n d u l ó t, furcsán hangzót ugyan első hallásra; az ember majdnem ép oly kevésbé talál benne dallamot és öszhangzást, mint a „jövő zenéjében;“ — de csak figyelj reá jól, hangosabb és halkabb szólására, gyorsabb és lassúbb ütenyére, és kiérthetsz belőle sok szebbnél szebb éneket és mesét, melyeket talán egyszer el is mondok neked, kedves olvasóm!

A két órai út vége felé mindig sűrűbb er-dőség lepi el a két hegyoldalt. Ez a hófehér szín-ben tajtékzó Löntschnek megragadó ellentéte.

Az erdőtől kilépve, meglepetve álltunk

egy látvány előtt, mely összeállításában a mily nagyszerű és fenséges, ép oly egyszerű és nyájas is egyszersmind. A legnagyobb festész képzelme ilyet nem alkothatott volna soha; ennyi varázsos bűbájt ily egyszerűségben föl nem tünthetett volna egy lángelme sem. A csendnek és békének megragadó képe gyanánt terjed el szemünk előtt a gyöngéd és lágy alakú bércmedence, melynek majdnem egész részét elfoglalja a mélyen zöld, acél-tiszta és acél-sima klönthali tó.

E harmadfélezer lábnyi magasságban fekvő tó nem vetekedhetik terjedelmében hiresebb tó-társaival, de bizonynyal a világ bármelyikével vetélkedik hatása és benyomására nézve.

Balra, közvetlenül a hullámokból emelkedik föl a Glärnisch hatalmas szürke falzata, a mélyen sötétkék égbolt felé. Tetejében messze elterjedő hómezők, és a nap sugarában tündöklő jegesek.

Ez óriás alakot tükrözteti a csöndes tónak csillogó fölszine. Átellenben a Wiggis, a háttér-

ben a két bérc egybeolvadása. Az előtérben egyes fák és élénk színű rétek között egy-egy magányos házikó. — A természet magasztos ünnepe, az üdvhozó nyugalom képe ez itt.

A parton egy ladik volt kikötve s mi bele szálltunk.

Jonathan barátunk, ki tavaly már járt itt, elvezetett egy helyre, hol a francia háborúban Suwarow az orosz hadi pénztárt sülyesztette el. Jó helyet választott, a tó roppant mély. Jobban érdekelt azonban bennünket Jonathan barátunk azon ígérete, hogy elvezet G e s s n e r, az idyll-költő emlékszobrához, mely a Glärnisch tövében áll. De Jonathan barátunk a szobrot se-hogy se tudta megtalálni.

Kirándulásunk azonban még sem volt hasztalan. Ugyanis a tó másik partja felé evezve, mindinkább növekvő morajt és susogást hallottunk. Eleintén hiába kutattuk az okát. Alina volt végre oly szerencsés, hogy azt fölfedezte. Csolnakunkkal egy fordulatot téve, a Glärnisch egy mély hasadékába tekinthettünk,

és elragadtatva láttuk bene a zaj okozóját, egy magasból omló zuhatagot.

A hegytetőn levő örökös hó legfelsőbb rétege folytonosan olvadván a nap heve alatt, ömlő patakok alakjában fut le a sziklafalon, vékonyabb-erősebb erekben, míg egy ponton egyesülve, óriási zuhatag alakjában dördül le a völgybe. E látványnak ellent nem állhattunk.

A part felé evezvén, gyorsan búcsut jártunk a természet e szentelt helyére. Meg is keresztelkedtünk itt, mert a sok négyszög ölnyire fekvő egészen nedves sziklatördelékeken áthatolva, fejünkre hagytuk sziporkázni a kristály tiszta vizet, természetesen még mindig jó távol a lezuhanó viz gyűlpontjától s legsűrűbb esésétől.

S mily látvány volt ez! A viz nem zuhant egyenesen a földre, hanem (e látvány gyönyörét leírni lehetetlen,) egy óriási jégtömegre, mely hogy s hogy nem, ezen a helyen állott hatalmas ivezetben, egy nagyszerű kristálybarlang magasra keresztül vágva mindkét oldalán. Alája másztunk, meg föléje másztunk. E gyönyörű

barlang valószínűleg úgy alakult, hogy télen, midőn a nagy fagytól a zuhatag még nem létezett, itt hőtömegek gyűltek egybe, melyeknek felső rétegei később az idő változtával majd megolvadtak, majd ismét összefagytak. A vízrészek beszivárogván, és itt ismét megfagyván, átalakították az egészet egyetlenegy jégtömeggé. Egészen átázva, csolnakunkba tértünk vissza. Később még egy másik, kisebb zuhatagot is fődöztünk fel, s ha tovább maradunk, bizonynyal a természeti szépségeknek még egész sorára akadunk. De vissza akartunk térni még az nap Zürikbe, s azért sietnünk kellett a város felé. Hat óraker ment az utosó vonat, mert éj tiz vagy tizenegy órán tul az egész helvét területen vasut nem járhat. Ez, a sok más nevetséges svájci törvény és szokás egyike.

Az nap este tiz óraker tehát már ismét Zürikben voltunk.

A klönthali tó legszebb emlékeim közé fog tartozni, a mig e szívben csak egyetlen egy emlék is fenn marad.

II. K Ö N Y V.

TAVASZI SÉTÁK A KELETI SVÁJCBAN.

I.

Piros pünkösd napjának előestéjén volt.

Felhőtlen, átlátszó kristálytisztaságban hajlott fölénk az égbolt. Mintha teremtvé lett volna a nap havasi sétára — vagy talán a következő nagy ünnep hirdetésére.

Másodszor életemben álltam a világ egyik legszebb pontján. A wallenstadti tó nyugati partján emelkedő dombocskán, ama gyönyörű svájci ház alatt, mely oly átható összhangzásban áll az egész környékkel.

Mindenünnen, keletről, nyugatról, délről, éjszokról, óriás bérc és sziklatömeg tekint le megvető hideg aristokratikus feszességben az apró emberre és kisszerű műveire. Aztán lám, ez csupa öreg úr, ezüstbe borult mindeniknek feje, s ha nem is épen ős haj, mégis tán gerjeszt annyi tiszteletet a gyöngé emberben. Tündöklő hómezők, jegestömegek.

Onnan dördül a pusztító szörnyeteg.

És mindenütt oly élénk színek! Lehetlen hogy az ember versre ne lelkesüljön:

„Kék

„Ég,

„Zöld

„Föld.“ etc. etc.

A sok „zöltség“ közül csak amott tűnik ki egy kicsike picike zúgban, melyet az arrogáns bércék el nem fednek, az acélszinü wallenstadti tó vége, vagy ha tetszik: kezdete. Igen kis darab. Partján Wesen élénk városkája.

Oly szép az egész, mintha csak álom volna.

Van benne valami titokszerűen sejtelmes.

E hatalmas bércek, melyek a bájos tónak csak csekély részét láttatják velünk, mintha azt mondanák: Ugy-e szép ez? . . . de mondhatnánk mi ennél még szebbet is. Bájos női arcon könnyü fátyol. Az alakokat csak félig látjuk; félig képzelelmünkben derengenek.

És valóban úgy van.

Nem sokkal ezelőtt megelégedtem a derengéssel, merengéssel. De idővel okúl az ember.

Akkor egy hosszú pillantás után kitértem jobbra. Most bátran neki, egyenesen.

Leveszem a fátyolt és a sejtést valóvá teszem. Fenéig ürítem e szépség bájainak kelyhét. Ez pedig nem is kerül sokba.

Csak néhány frankba.

Anniba, a mennyibe kerül egy vasuti jegy Wesentől Ragatzig. Ezt hamar megveszszük, még hamarabb a kocsiba ülünk és még ennél is hamarabb kezdünk nemsokára elrobogni célunk felé. Többször szólok, mert nem vagyok

egyedül. Egy derék honfitársam kész néhány napig megosztani velem bajt és örömet.

Baj is jön talán később, de egyelőre csak öröme kell készülnünk.

A Linth csatorna egy hidján zajosan átbogva, a legeredetibb vasuti menetek egyike kezdődik. A hosszan elnyúló, már most folyvást egész terjedelmében látható tó déli partján vonul el a pálya, folyvást a Mürtschenstock hatalmas szikláiba repesztve.

A bűvös vidék, mintha bujócskát játszanék az emberrel; minden harmadik-negyedik percben váltakozik a legkedvesebb kilátás az éj sötétségével. És ez így tart a tó-pálya egész hosszában.

Akár csak egy ingerkedő kacér. Bájait minduntalan mutogatja előttünk, hogy csakhamar leplet vessen reá ismét.

És ez jól van így. Elménk, szivünk szédelegne, elkábúlna, ha apadhatlanul szíhatnánk szemünkbe ennyi bűbajt. A leplezés, az éjbe borítás szükséges és üdvös észretérítő.

Váratlan és meglepő rövid időközökben vagy egy tucat kisebb nagyobb alagút a szikla-bérc keblébe bocsátja a robogó vonatot. És valahányszor egy-egy ilyen ijesztő boltozatból az édes otthonos elembe: a szabad levegőbe érke-zünk ismét, mindig, kevés előtéri változással ugyanaz a kép tárul elénkbe.

Helvétianak tömérdek tava van és egyik szebb a másiknál. De ha még nem láttad valamennyit, nem alkothatsz fogalmat emerről. Ez valami különös rejtélyes és varázssos, ugyszól-ván búskomor, kísérteties szépséggel bir. Isme-red-e a „Loreley“ regéjét?

Fent a szirten ül a legszebb leány. Ara-nyos fésüvel fésüli arany haját. És lent a víz színén evez a révész és cseng fülében a tün-dér bájdala. És felpillant ő, és a látványról nem vonhatja le szemét.

És elmereng a tündér bájdalán. Feledi a csolnakot, evezőt; feledi az örvényt.

És nem látják őt soh'se többé. És a tün-dérnő zengi bűvös dalát. Im ez a dráma.

A dekoráció előttünk fekszik. A síma csendes víz színén tükröződnek a vad, össze-vissza szaggatott sziklabércek fantastikus körvonalai. A „Churfirsten“ havasai.

Ama kevesek közül valók, melyeken még él a zerge és a havasi sas.

A tó színe csendes és zavartalan. Hajó nem metszi át hullámain; egy-egy apró sajka is csak néha suhog el a part hosszában, ép azért, mert nem mindig oly csendes e tó, mint most.

Társai között a legveszélyesebb, legravasabb.

Járt itt egykor büszke gőzös is.

De most már nem jár.

Látod ott az éjszaki parton azt a magános kis házesoportot?

Az egyetlen a part egész hosszában, ott állanak az ezeröttszáz lábnyi magasságról ledördülő sajtó és ragyogó zuhatag mellett, ama sziklatalpon, félig rejtve fa és bokor közé.

Ott volt, a hol e kis tó felbőszült eleme

megsemmisíté az ember büszke művét, a „Delphin“ nevü pompás gőzöst.

Ott fekszik az mostan 14 emberrel együtt a tó fenekén, hatszáz lábnyi mélységben. Most már nem jár gőzös a wallenstadti tón.

És mintha dicsekedve tolmácsolná kedves társának e tettét az egész éjszaki part, oly mereven, gúnyosan pillant le reánk. Mereven, a mint csak képzelhetni egy kopár sziklabérc láncolatját. Gúnyosan. Valóban, mintha az emberi elmét gúnyolnák e szeszélyes körvonalok, vad alakzatok.

És e borzasztó csenddel, halottias szépséggel, mily ellentétet képez a vidor, zajgó Wesen, feltünedezve minduntalan a néző előtt kedves viruló réteinek közepette!

A déli part az, a melyen mi haladunk, talán lehetőleg még félelmesebb az éjszakinál.

Alakjai, sziklatömegei nem oly vadak ugyan, ámbár e tekintetben sem igen hágy sok kivánni valót; utunk sziklába repesztve, vagy egy tucatszor az éj sötétjébe merülve és mere-

deken, sőt merőlegesen a tó színéig lefutó sziklafal tetején tova szédelegve.

Fölöttünk azonban mégis oda van bigyesztve a tragicus sceneriához egy-egy idyll. Viruló rétek, kolompoló nyájak. Csak néha nyílik meg a hegyoldal, hogy „borzasztóan szép“ látványt nyújtson szemünknek. Egy-egy nyári lak is ragyog szemfényvesztő fehérségben a nap sugaraitól érve.

Sőt ez oldalon már falvak is vannak: Mühledorf, Mühlehorn. De épen itt kezdődik aztán a szomoruság.

Mily falvak, mily szánandó lakosság!

Hiszen az év egy részén itt mintha tömlöcben élnének!

Nem látják az egész hideg évszak folytán a napot! A napot, az élet, a világosság, a virulás csillagát.

Ott a Mürtschenstock magaslátán látod-e azt a két sziklát? Majdnem két kisebb önálló hegynek mondaná az ember. Egymásra támaszkodva, valami természetes rövid alagutat ké-

peznek. Hosszu, sötét, árnyas hónapok után, ama nyiláson keresztül küldi első sugarait ismét a nap az elhagyott szegény falunak.

És hogy mily örvendetes, üdvös esemény ez a lakosságra nézve, bizonyítja az, hogy évenként ama napon ünnepélyes küldöttség járul az égbolt királya elé, fogadni őt a sziklafedte diadalív boltozata előtt.

Ünnep ez az egész tájnak. Mikor oda felpillantottam, meglepetve bámultam.

Különös látványnak voltam tanúja. Ha a koci közepén válaszfal lett volna huzva, a néző a jobb oldalon üresnek, a balon tömöttnek tartotta volna azt.

A koci valamennyi ideigienes lakosa amaz oldalra tolult, legeltetvén szemeit a tó gyönyörű képein. Egyedül csak egy félrőfös arcu anangol ült csendesen mozdulatlanul, támlás székeben és tanulmányozta „Guid“-jét.“

Minek fáradozna ő kinézni az ablakon, tolakodni a többi közt. Uti könyvében tökéletesen le van írva a vidék, és minden nevezetes

hely érdekes jegyzettel van kísérvé. Ó tehát nem nézi a vidéket, hanem a könyvet; ott többet talál.

Avagy talán elméfuttatásokat tett a környékbeli helységek különös nevei fölött?

Prömsch, Siguns, Terzen, Quarten, Quinten.

Nyilván Prima, Secunda stb. És Gaster aligha más mint castrum (tábor). A néhai, egy évezreddel ezelőtt itt járt római legiók állomásai. Még a gyönyörű fekvésű Murg-on haladtunk keresztül és azután nem sokára oda értünk a wallenstadti tó másik végére, Wallenstadtba.

Vessünk még egy pillantást visszafelé. Meglepő látvány!

Az egész tó hosszan terül el előttünk. Partjainak egyszerre látjuk innen majdnem minden zugát, és az egésznek minden bája hatalmas összhatásban, leirhatlan benyomást gyakorol reánk. A színek mily élénk, kápráztató és meglepő ellentéte!

Az alakok mily vakmerő körvonalai! És az egész, mintegy bűbajos lehellettel még va-

rázosabbá teszi a kikelet éltető, virító tündére. Minden az ifjuság, az újraéledés zománcát hordja magán.

A Mürtschenstock magaslatán az újra kiöldült rét mögött közvetlen egy-egy hómező áll még, tündökölve a nap sugarában.

De e tündöklés nem egyéb, mint fényes viadal életre, halálra.

És a télnek emez utolsó tartalékjai is megveretnek a diadalmaskodó tavasz által.

Villogó lándzsáit a hómező szívébe döfi a nap. És a hómező lassanként elvérzik.

Vére leömlik a bérc falán. Eleintén vékony hosszú, ragyogó vizerecske alakjában. Ilyennel el van borítva majdnem az egész hegyhát teteje. De mentől lejebb jönnek, annál többen egyesülnek, annál sebesebben sietnek a tó felé, annál vakmerőbb ugrásokat tesznek, és annál jobban emelkedik ragyogásuk.

Nemsokára már annyira tajtékzanak, hogy oly fehérek lettek ismét, mint a hó.

Az ilyen eső-patak megszámlálhatlan

menyiségben borítja el a Mürtschenstock egész hátát.

Ez élénkítő látvány természetesen az előhaladó évszakkal megszűnik.

A télnek ama tartalékjai, őrszemei lassankint felkoncoltatnak valamennyien, és ezekkel a zuhatagok forrásai megszűnnek. A tél maga folyton hátrál seregének zömével, míg lassanként egész hatalmát, birodalmát, ama óriás magaslatokra központosítja: az örökkévaló jegesek fellegvárába. Itt aztán biztos bátorságban él. A leghőbb augusztusi nap sem bánthatja. Itt bevárja az időt, mely ismét alkalmat ad előnyomulásra.

Mi azonban akkoriban nem igen törtük a fejünket ilynemű okoskodással. Hanem csak bámultuk a vidéket, mely oly szép volt, hogy alig lehetett tőle megválni. Pedig ütött a válás órája nem sokára. Azaz hangzott az állomási csengetyü. A Seez kedves völgyébe robogott vonatunk.

A wallenstadti tavat csak néhány percig láttuk még. Aztán feltünedezett a hatalmas szirt

tetején (Graeplang) Crappa longa fellegrára. Később szédelgő magasságban egy kápolna; „ein keckes landschaftliches Intermess“, mint egy német mondta, avagy magyarul (némely hírlap fordító nyelvén) „szemtelen tájképi közbeszurat.“

E kápolnát egy tehénnek emelték. Az t. i. e szikláról lezuhanván, csodálatosan semmi baja se történt. Embernek akkor emelik, ha megholt, tehénnek, a mint e példa bizonyítja, ha élve marad.

Különben nagy ájzatosságra mutat.

Következik Sargans.

Igen regényes fekvésü. A wallenstadti tó és a Rajna között, égbe nyuló ódon fellegrárral és igen jó borral. Az utat innen egész Ragatzig mindinkább nagyszerüvé, festőivé teszi a háttér — előbb Sargans, aztán a Falkniss gúlája, a hólepte Scesaplana és a Rajna.

Ragatznál elhagytuk a vasutat, hogy föl-felé menjünk a pfäfersi fürdőbe.

II.

Utunk a kedves fekvésü Ragatzon vezetett keresztül. Helvécia egyik leglátogatottabb fürdője ez. Vizét Pfäfersből kapja. Legnagyobb nevezetesség a t e m e t ő s ebben Schelling a jeles bölcész sirja. Nagyszerü márványemlékére, melyen mellszobbra áll, oda van vésve hogy: ezt hálás tanítványa, Miksa, bajor király állittatá. Oly szép sétákkal mint Ragatz, sok más fürdő nem dicsekedhetik. A legközelebb környékben mennyi ódon várrom, mennyi mesz-

sze elterjedő kilátást nyújtó magaslat, havas és sziklabérc, a Rajna és a Tamina. Valamennyi séta között a legszebbik, egyszersmind Európának egyáltalában egyik legnagyobb tájrészlete, az út Ragatztól fölfelé Pfäfersig. Közvetlen Ragatz mögött nyílik a roppant sziklaszakadás. Hatalmas zuhatagban dördül le kebeléből a Tamina szürkés-fehér vize.

E bérci patak baloldalán, odaszorítva egész hosszában a hatalmas sziklafalhoz, kigyózik fölfelé az út. Azaz hogy csak kigyózott. Mert a mint néhány héttel ezelőtt olvastam a hirlapokban, a megdühösödött Tamina az utnak legnagyobb részét elhordta. Pedig mily szilárdnak, lerombolhatlannak látszott!

Részint a sötét sziklába repesztve, részint felfalazva, úgy hogy majdnem egygyé vált a bérc tömegével. Egész hosszában melltámmal ellátva, simítva, egyengetve. A glarni Klönthalra emlékeztetett, de mig ott a tejszinü Löntsch, a Wiggis sárga sziklái és a másik oldal lombos erdeje változatosabb szingazdag-

ságban talán több bájt tüntettek föl, a mi utunk inkább sötét nagyszerűséget, hatalmas erőt mutatott.

És mégis alig csudálhatjuk lerombolását, ha oda tekintünk a torkolat mélyébe. Mily szilajon zúg ott lent a Tamina. Valóban e sziklapatak vad féktelenségében alig lelheti párját.

Híven az egész kép jelleméhez, szintén mindenekelőtt zord és sötét. A hol dühös viadalban küzd az ellentálló sziklatömegekkel, tajtékzó és fehér.

De a hol lassabban hengereg egy-egy nagyobb sziklalapályon által, ott mogorva, csak félig átlátszó szürke színt ölt.

Mindenütt zajlik és zugolódik. Néha egy-egy elegánsan legördülő zuhatagot képez egész szélességében. De legérdekesebb kerete, kemény sziklaágya.

Ama sötét feketés tömegek legyenek bármily kemények, tán még sokkal keményebb a viz. Mily furfangos alakokat vájt itt-ott az idők

folyamában, vastürellemmel működve, az összeszoruló sziklafalakba.

Néha egy ilyen padmaly mélyen, néhány ölnyire belenyúl a bérc tömegébe. Ott benn nyugodt és csöndes a víz, míg közvetlen mellette habzik és zajlik hatalmasan.

És itt fent, a hol mi állunk, mintha szinte már feljött volna a víz, hogy itt is megküzdjön a sziklák tömegével.

Mintha rágó ereje itt is padmalyt vájt volna már. Néha tökéletes félbarlang alatt állunk.

A roppant bérc egy-egy előörsét küldte ki; és az kilépve a hegy tömegéből, hosszú és szélesen nyúlik el fejük fölött.

És mi önkéntelenül gyorsabban surranunk el, mintegy félve, hogy reánk talál szakadni ama előörs, büntetésül, hogy benyomultunk a természet e szentélyébe, örökre eltemetve minket súlyos tömegével. Néha aztán a másik oldalon ismét lenyúlik, úgy hogy egész kaput képez.

Az ilyen helyek természetesen tele firkálvák mindenféle obskurus nevekkal.

Ez az ember hódolata, látogatójegy a természet palotájában.

Egy órai séta után egyszerre a keskeny sziklavölgy végén állunk. Előttünk emelkedik egy épület, összhangozva a táj jellemével: rideg, zord és sötét, de nincs rajta semmi szép. Egykor zárda volt, most a pfäfersi-fürdő.

Az egész „Bad-Pfäfers“ ez egyetlen épületből áll. Van egy „Dorf-Pfäfers“ is, innen $\frac{3}{4}$ órányira. Midőn fölértünk, már koromfekete sötétségbe borult minden. A nap e mély és szűk horhosban (szorosut) egyáltalán a legjobb esetben csak 10 és 4 óra között látható. A napnak többi részeiben mély árnyék fekszik az egész fölött. Ez is emeli zordonságát. Mi csakhamar az igazságosok álmát aludtuk, testi és lelki erőt gyűjtve, készülvén így a jövő nap fáradalmaira és élvezeteire.

Ez élvezetek legnagyobbike, és minden tekintetben legelseje a világhírű pfäfersi

horhos volt. A mit róla hallottunk, már elegendőképen felcsigázta várakozásunkat. De a való azokat jóval felülmulta.

A közönséges emberi elme ezt nem teremtheti meg. Oly vadregényes, zordonan költői, ugyszólván a maga nemében eszményi, mintha nem is volna a holt természet műve, mintha művészi lángelme alkotta volna.

Abban is emlékeztet mesterséges eredetére, hogy mint a művészet szüleményeinél, látásáért belépti díjat fizet az ember.

De itt szívesen fizetjük az egy frt., mert tudjuk, hogy fáradságos munkát fizetünk.

Mily nehézségek győzettek le itt!

Mennyi életveszélyes dologba kerülhetett ez az ut, míg oly biztos és kényelmes lett, mint a milyen most. A fürdő-épület nagy ivó-csarnokából egy hosszú folyosó vezet a horhosba. A folyosó végén levő ajtón átlépve, meglepetve áll az ember egy rémes és kalandos látvány előtt.

Mintha egy roppant sziklabérc valami rend-

kivüli esemény folytán egész hosszában kettéhasadt volna.

Elláthatlan távolságra nyulik e hasadás, a két oldal-szikla falai a legszélesebb helyen is csak legfeljebb annyira állanak egymástól, mint egy közönséges országut két szélei, míg magasságuk a 100 lábat meghaladja. Az ember nem lát egyebet, mint tajtékzó vizet, sziklát és egy keskeny, vékony szalagocskát a szabad égből.

Mert ott fent a két sziklafal még jobban összeszorul, mint itt, a hol mi állunk. Ott némely helyütt a köz oly csekély, hogy az egész horhost egyetlenegy lépéssel át lehet lépni.

És e természetes csatornán át kell haladni a szegény Tamina bérci pataknak, mely idáig oly szabadon csörgedezett. Képzeltetni, mint zajlik és dörmög. Az ember majdnem hogy elszédül vad dallamain. Jobbra, mélyen lent, suhog a nyugöző sziklák között. Csak néha mutatja szürkészöld színét, mely még sötétebb a szakadék mély és soha meg nem zavart árnyában.

Többnyire zuhatag zuhatagot ér, alig ne-

hány ölnyre egymástól. Néha tömegesen, majd ismét több részletben, sok vékony sugárban ömlik le a viz egy-egy sziklácskáról a mélységbe, hogy ott ép oly kemény sziklára akadva, tán előbbi utjának felére ismét hatalmas hullámcsapással visszafecsenjen.

Csak innen hull le aztán ismét véglegesen, feloszolva millió apró cseppekbe, gyöngyökbe, mintha sűrűn összegombolyított forgó és mozgó fátyoltömeg táncolna ottan.

E szerint természetes, hogy az útnak némely részei folytonos esőzésnek vannak kitéve.

Ez az út a patak jobb partján, a meredeken felfutó sziklafal oldalába van vágva és vésvé, deszkapadlózattal, kerítéssel ellátva mindenütt.

Az út különben a lehető legbiztosabb, mert mindenütt sziklán talpal. Innen tekintünk le a hullámok vad játékába és a zordon sötét, kalandos alaku padmalyok mélyébe, melyeket századok folyamában barlangszerűen vájt a kövezetbe a dühös Tamina.

Vezetőnk egyszerre mécset gyújt és egy mély árnyékban észrevétlenül lappongó ajtót vagyis inkább ajtócskát nyit meg, mely a sziklafalba vezető aknát tárja fel.

Az akna mélyéből sűrű gőz tolul kifelé.

Követve vezetőnket, az eddigi csipő hideg helyett, valóságos sütő-kályha melegsége riaszt vissza bennünket. Eleintén alig merünk tovább menni. A vezető mécse világosságot nem igen ad. A sűrű gőzben csak homályosan fénylő pontot képez, lidérc gyanánt tévelyegve előre. Mélyen meggörbedt tartásban követjük, minden percben ki levén a veszélynek téve, hogy lábunkat ki, vagy pedig fejünket betörjük a kemény sziklán. A párás levegőt egész a tüdő minden hajcsövecskéjéig, forrón és vastagon érezzük. Csak lassankint szokjuk meg.

Egyszerre a vörösen világító pont megáll.

Nemsokára megállunk mi is. A hires pfäfersi fürdő forrásai előtt állunk.

Csburgó vize íz és szag nélküli, kristálytisza, csapadékot soha sem képez és harminc

foknyi. Nem tudom, hány száz betegségen segít. (Ennyi a természettudós és orvos urak számára.)

Az egész uton Ragatztól idáig láttunk meglehetősen vastagságú fahengereket; némely helyütt meleg volt, másutt víz bugyogott ki belőlük. Sokáig nem tudtuk, mit csinálni velük; meglepetéssel hallottuk itten, hogy ez a forrás vizének vezetéke.

A hires Ragatzi fürdőnek tulajdonkép nincs is vize, csurgója. Mind a mit ott használnak ivásra, fürdésre, innen vezetetik le és melegéből hosszú utján csak két foknyit veszít.

II. Hugó pfäfersi apát már 1242-ben alapította itt az első fürdési készleteket, — s ám-bár a mostaniak meglehetősen egyszerűek, mégis minden tekintetben még sokkal egyszerűbbek voltak. Valóban az egyszerűség netovábbjai. A források felett, magasan fent a száz lábnyi sziklafal fokán, valami cölöpöket láttam. Kérdezvén vezetönket: vajjon kinek

jutott eszébe ott építkezni? azt felelte, hogy: hát azok a régi fürdöház maradványai.

— Igen, de mikép hozták akkoriban oly magasságra a vizet. Hisz gőzgéppel is alig lehetne.

— Sőt ellenkezöleg, nem a vizet hozták fel, hanem az embereket hozták le.

— Ugy biz a: Ott a hol százötven lábbal fölöttünk összelép a két sziklafal, feneketlen faházat építettek és belsejéből erős gerendakészletről, hosszú kötelen leeresztették a beteget ide, a hol mi állunk. Akkor ez az út még nem volt meg, ide jutni más mód akkor nem volt. A beteggel együtt leeresztettek egyszermind mindenféle enni valót és egyéb szükségletet; az itt lenn maradt, míg csak nem gondolta, no most már bizony egészséges.

A fürdés divatos nyári multságának, hogy szeliden fejezzem ki magamat, valóban legalább is furcsa neme. Itt talán aligha tartottak Annabált.

III.

Midőn a horhosból ismét a szabadba ki-
léptünk, aggódva szemlélénk néhány bárány-
felhőt, mely mindinkább birka felhővé fejlett, a
mennyiben nőttön nőtt.

A bércek csúcsait is jobbadán elborítá
már, és a köd lassankint egész a hegy fokáig
szállingozott. Dacára e baljóslatteljes jelensé-
geknek mi, csak egy pohárka kenyeret és da-
rábka pálinkát nyelve le, megindultunk.

Azaz — mit mondtam ! Darabka kenyeret
és pohárka pálinkát.

De ha már szórakozottságból odairtam e tévedést, hadd maradjon mint rendkívüli elem allegorikai kijelölése sietségünknek.

Fölfelé mentünk tehát, lombos erdő közt, néha egy-egy köd gomalyogon áthatolva.

Az ut meglehetősen lejtős volt és uti tarisznyám, melyet először életemben viseltem hátamon, eléggé nehezemre esett.

Igen először életemben viseltem hátamon terhemet, nem csuda, hogy szokatlan volt előttem. Eddig terheim közönségesen csak sziveimen feküdtek.

Mondják, hogy az ilyen szivterheket legjobban orvosolja egy séta a szabad természetben, a bércek üde légkörében. Meglehet, de nem az ilyen vidéken; ezen magán is valami szomorú elmélázó feküdt.

És mégis oly kellemes volt látása.

A zajgó, vidor táj, délnek virágos égöve, a hol minden vidúl, minden éled, meglehet hogy valóban orvosolja azt a bajt — elfelejteti.

Szivünket zamatos illatával elárasztja.

De az ilyen vidék, mint a milyen előttünk elterül, nem teheti. Sőt inkább, talán a már-már felejtett bűt is föléleszti, de e fölélesztés oly gyöngéden történik, oly édes-keserűen, sejtelenrejtélyesen. . . .

És oly vigasztalóan is. — A természet mintha maga is érzene fájdalmunkat — mintha rája is a búbánat fellege ereszkedett volna. És melyik szenvedőnek ne lett volna vigasza az, hogy szenvedésében részt vesz más is, hogy a mi él, nem él szenvedés nélkül.

Azért mondjuk arról a ki nem létezik többé, kiszenvedett.

Te is kiszenvedtél szegény Irma!

Istenem! hogy jutott eszembe ismét e kísértet?

Annyi éve, hogy nem láttam, annyi éve, hogy nem látta senki, a mióta lefeküdt hogy álmodja második álmát.

Okosan cselekedtél, kis leány, olyan helyet választottál magadnak, a hol nem riaszta-

nak föl ismét édes álmodból, mint ama elsőből felriasztottak. Mélyen lent a földben.

Hogy jutottál ismét itt eszembe, minden összefüggés nélkül. Oly rég nem gondoltam már reád.

Igen, mert ilyen nap, ilyen táj volt körülbelül, a mikor először láttalak. És furcsa, épen piros pünkösöd napja.

És mint illik alakod e tájba. Az a gondolkodó szabályos halvány arc, az a sötét fekete haj és az édes-búsan mosolygó mélységes mély kék szem; azokban feküdt a mienyország.

Szóltanul haladtunk egymás mellett a keskeny de hosszú Tamina völgy balsó hegyhátán.

A felhőktől elborított szürke égboltnak mily véglete e bársonyszőnyeg-szerű zöld pázsit. Mily jól esett a szemnek nézni rája, ha itt ott, minduntalan másutt, szétoszlott, elszakadozott a sűrű, fehér ködfátyol.

Néha egy-egy nagyobb réten barna lakatlan havasi kunyhók tünedeztek fel. Kettő három egymás mellett. Jó messze ezektől egy má-

sodik, egy harmadik csoport. Jóval magasabban, mintha a bércet védené, csatarendben egy sűrű lombos erdő homlokzata vonul el. És annak soraiból, még sokkal magasabban kiemelkedik egy szakgatott kopár sziklagúla.

Egyszerre csak lankázni kezdett.

Keskeny mezei ösvényen haladtunk és lépteinket serényen szaporítottuk; a hol az ösvény megszűnt, és ez elég gyakran történt meg, a rétek mesgyéjén siettünk tova.

És helyeken — a hová lábát alig merné tenni alföldi ember, oly lejtős a hegyhát, s oly meredeken szökik le a Tamina — szorgalmasan és szépen munkált konyhakertet, néha vetést is találtunk. Egy vizmosás az egészet elviheti. Itt dolgozni, csak a legnagyobb szegénység kényszerítheti az embert. És valóban, a falu, melybe értünk nem sokára — Valens — eléggé szegényes is volt.

Egy vén paraszttal elbeszélgettünk, míg az eső kissé elállott. Ő igen csodálkozott rajtunk; e félreeső völgybe ritkábban vetődnek kéjuta-

sok. Azért is oly szegényesek. A hol az idegek számosan fordulnak meg, mint a Svájc legnagyobb részében, ott azokat jól kiaknázzák és sok — számtalan — koldus mellett van aztán elég gazdag is. De másutt a gazdagság csak kivételes.

Valens után nem sokára Vaesönfalvába érünk. Egyik a másiktól semmibe se különbözik.

Kis, mogorva és rongyos kinézésű falvainkból egyenesen levezet az ut, le sövények és rétek mellett egész a Tamináig, a völgy legmélyebb pontjáig.

Sajátságos tájképi részlet áll itt előttünk.

A természetnek titokszerű egyeduralkodása, méla magányosság mindenütt.

Nem rontja a hatást, nem háborgatja a magányt és a természet uralgását Vaesön, az a faházakból álló, tetőtől talpig feketésen befüstölt emberi tanya. Ugy oda illik az élénk zöld hegy hátára, félig fák közé rejtve, oly összhangban áll az egészszel és az egésznek jellemével, oly elhagyatott búbanatosan tekint átellenére a

„Zweispitz“ sivár sziklabércére, hogy szinte elhitetjük magunkkal: kiegészítő része az a vidéknek, vele együtt termett úgy meg, oda való minden egyes korhadt gerendája, repedező köve.

És valóban oda való — a szó legteljesebb értelmében.

Nem mintha valóban eredetileg már a természetnek műve volna — nem, — de mostan mégis a természeté már. Ugy meg van viselve naptól, zivatartól, fergetegtől, hegyi pataktól és hegyszakadástól, oly annyira rányomta minden zúgára bélyegét az örökké való természet, hogy tökéletesen annectált birtoka gyanánt tekinthetjük. És valóban, mintha az emberek elismernék a természet jogának elsőbbségét.

Oly csendes minden és oly üresnek látszó.

Csak egy meggörbedt, őszbevegyült agg látható ott egy kőpadon a sövény mellett — az emberi gyarlóság, a hiúságok hiúságának képe. A mulandóság e képviselője még csak kiemeli a magányt. És elvégre, nem-e annak

képe ez az egész falu, ebben az elhagyott, félreeső havasi völgyben?

Közvetlen mellettünk pedig, félig beépítve a tajtékszó Taminába, mily pompás kép ez a düledező egykori fűrészmalom! Ez már egészen az anyatermészet tulajdonává lön. Erre már ki sem tart igényt. Egykor oly élénken pergett kereke, zajával betölté a környéket; most csöndesen nyugszik. Nem hasítja többé a mellette álló árnyas, terebélyes fák törzsökét deszkákká, hogy legyen bölcsője, koporsója a telhetetlen gögös lénynek, ki magát a természet urának csúfolja. Nyugszik; nyugalmát becsülettel érdemli. Fedelét félre csapta a szél; bele süt a nap, belesustorog az eső. Öreg napjaira tehát vendégszerető lett a vén kópé. Valóban az. Ott egy kinyuló gerendánál madár repdes fészke körül. És belsejében ki tudja a bogarak, rovarok miféle nagy dinomdánomot tartanak. Hangzik a tücsök cincogó hegedüje, és kint a harmatos fűben felel a párja.

A malom egyik oldala kidőlt-bedőlt. A mo-

hosodott deszkák némelyike lebukkant a Tamina hamis vizébe és csak egy-egy hatalmas sziklakocka gáterejének köszöni, hogy nincs még a pfäffersi szorosban.

Az egészet csunyán megviselte az idő rágó foga.

Isten veled szegény elhagyatott. Nehány év múlva visszatérsz egészen oda, a honnan jöttél.

És nem sokára utánad mi is. Vagy, ugy lehet, még előtted. Mi egy emberélet? Százszorta nyomorúbb még, mint te.

Ugy-e a szegény Irma is ép és egészséges volt még az nap, mikor utoljára találkoztunk a ligetben a szomorú fűz alatt? Ép és egészséges — testileg legalább, és oly szép.

Másnap még szebb volt. Csak kár, hogy nem élt többé.

Hűs vize van a Dunának és mély a feneke!

És az ember élete még százszorta nyomorúbb, mint te.

Utunk már most a Tamina jobb partján ment tova. A magányos malom alatt hidalták át keskeny gerendával.

Szépen egyenesen indult eleintén sötét erdőségen át. Majd kisebb-nagyobb nyilások következtek, ellepve tarka-barka, vastag emlőjű tehenekkel. Minden csoportnál, minden nyilásnál egy-egy gulyás.

Ha ugyan így lehet nevezni az örökös suhancokat. Jobbadán igen fiatalok voltak még és igen rongyosak. Valóságos Murillók egytől egyig. Csakhogy talán valamivel éjszakaiasabbak voltak; kevesebb színmeleg ömlött el rajtuk; kevesebb napsugár és költészet. Mindenesetre ama spanyol utcagyerekek még Crösusok voltak ezekhez képest. Ettek ők mosolygó édes szőlőt, aranyszínű sárga dinnyét. Ezek esznek száraz — nem, e kifejezés még nagyon is szelid — kökemény kenyeret, majdnem ép oly kemény sajtot és tejet, többnyire pedig csak kecsketejet. A tehénét inkább eladják. És eltekintve ettől, emezeknek fáradózniok, munkál-

kodniok kell. Azok éltek isteni restségben. Oh isteni restség! A ki téged nem ismer, nézzen meg egy Murillót és megtudja, hogy mi vagy. Mi az isteni restség? Semmi, az abszolút semmi. Nem alszunk, de álomba merültünk mégis; szemünk nyitva van, de nem látunk mit se; agyunkon keresztül vonul mindenféle, de nem gondolkodunk; nem gondolkodunk, mert egyáltalában semmit se teszünk; és mégis mily nehézségekbe kerül ez; ne nevessetek, a semmittevés igen, igen nehéz munka.

Nehéz munka. Számtalan igyekszik semmit se tenni, és hányan mondhatják el, kezüket szivükre téve, hogy elérték e művészet ama fokát, melyet az olasz „dolce far niente“-nek nevez.

Minden a hiuságok hiusága, mondja a bölcs király. Persze csak mikor már kifogyott a szusból; de mégis mondja. Már pedig hiút tenni okos embernek oktalan. Azért az okos ember nem fog tenni semmit se. Elmerül az isteni restségbe.

Ezek szegények persze nem tehetik, mert hiszen hamar felserkentené őket isteni állapotjukból gazdájuk bunkója. És ebben a Murilóktól nagyon eltérnek. De megegyeznek velük tökéletesen a legnagyobb rongyosságban, a legnagyobb önelégedettségben és mindennemű fényüzés ellen való óvástételben. Fényüzésnek tekintik szintén, mint azok, mindenekelőtt a mosdóvizet is.

A tehenek kolompolását egyszerre üdébb, csengőbb hang váltja fel. Megszólal egy templom kis harangja. Nem sokára tehát ismét faluba érünk; no ez igen célszerű. Innen-onnan tiz az óra és mi még alig ettünk valamit.

Higyje el a kedves olvasónő, hogy ez pogányul kellemetlen öntudat, különösen, ha az ember már négy órát gyalogolt.

Az első falvakban nem is mertünk kérdezni harapni való után. Nagyon is böjtös kinézésük volt. Ez hihetőleg jobb állapotban lesz. Itt talán húsfélét is kaphatunk; hisz pünkösöd napja van.

Hátunkra vetettük lábainkat és már egy negyedóra után bevonultunk Vättisbe.

Mindjárt az első házba benyitunk, azaz hogy benyitottunk volna, ha zárva nem lett volna. Épen így járunk a másodiknál, harmadiknál és negyediknél is.

Hát ez a falu kiholt-e? És a még el nem némult harang az utolsó haldoklónak szól-e?

Egy sarkon bekanyarodva, egyszerre négy nagy karimás kalapu, még nagyobb fekete szakálu és még feketébb különös szabásu ruhába öltözött férfi ötlik szemünkbe egy lócán ülve. Megszólítjuk :

„Nix tájts.“

„Parles-vous francais?“

„Non.“

„Parlato italiano?“

„Si, si, si, si signore.“ —

— No már most rájöttünk — mondja utitársam — olaszok; hát kérdezze csak, hol vannak az emberek?

Igen, de e böles tanácsot adni sokkal kö-

nyebb volt, mint követni. Magam se tudtam honnan tudtam ezt a „parlato“-t, de hogy azon kívül még egyebet is tudnék olaszul, arról már sejtelmem sem volt. Tehát körülbelül megint, ott voltunk, a hol a társalgás elején.

Már most a néma beszédre szorultunk, kedves olaszaink is úgy látszék, nagy és kellemetlen csalatkozásból ábrándultak ki. A mily indulatos örömmel hadonáztak a „si, si“ mellett, ép oly hideg közönybe merültek el ismét, midőn látták, hogy nem beszélünk olaszul. De ez nem tartott sokáig. Csakhamar ugyanis a négy atyafi ketteje között heves vita látszott támadni, melyben gyakran előfordultak e szavak: francese, inglese, tedesco. Kétségtelenül nemzetiségünk felett vitatkoztak. Erre meg nem állhattam, hogy nemondjam:

„Io sono ungharese.“

Honnan tudtam e pár szót mondani?
 úgy hogy hát egyszer valahol olvastam „io sono pittore.“

Erre aztán mindjárt újra kitört az öröm.

Hevesen össze-vissza beszélgettek, hadonáztak. Az egészből nem vettünk ki többet, mint hogy örültek; hogy az egyik Pesten is járt, mint egykori osztrák katona, és hogy néhány szót tudott magyarul is, a mit gyorsan egymásután elmondott minden összefüggés nélkül. Aztán a magyar asszonyok is igen izlésére voltak.

Most azonban még mindég nem tudtuk, hol van a falu népe. Meg tudtuk azonban nem sokára.

Az egyik atyafi ugyanis nem sokára felkelt és intett, hogy kövessük. Egy két faház körül vezetgetve bennünket, egyszerre a falusi templom előtt állottunk Igaz, hisz pünkösdi vasárnapja van! Hogy erre nem gondoltunk.

Az egész lakosságot itt találtuk. Az oltártól egész a lépcsőzetig minden hely el volt foglalva; egyszóval a „ház zsufolva volt.“ Soha se láttam együtt annyi rútnál rútabb, magas diskánton éneklő vén banyát, soha annyi igazi német pofát, annyi mult századbeli ünnepi ruhát a férfiak közt, mint itt. A népviselet páratlanul

izléstelen, hideg és minden költészeti zamat nélküli. A fiataloknál ép úgy mint az öregeknél. Az egész német-svájci faj amugy is minden inkább, mint szép. De e ruházat épenséggel úgy tüntette fel őket, hogy nevetés nélkül rájuk nem nézhetett az ember.

St. Gallen cantonjának protestans népe igen szabadelvű és előretörő. A hatholikus igen conservativ. Meglátszott az itt is; alig hiszem hogy századunkban a hires „copf“-nak valahol maradt volna fel annyi szokása, divatja, mint e kis havasi faluban.

Uti társam nem volt keresztény. Csodálkozva nézte mindazt a rá nézve idegenszerű szertartást, és még nagyobb csodálkozással hallgatta tőlem, mint igazhitű katholikustól, a szent szokások indokló magyarázatát. Csakhamar azonban el kelle hallgatnom, mert a jámbor nép már-már kezdett izgalomba jőni fecsegésünkön,

és kiváltkép a vénasszonyok szemei villogtak félelmesen reánk.

Szerencsénkre a misének nemsokára vége volt s — restellem ugyan megvallani — de mi már örültünk, hogy no, már most a hivek elhagyják a templomot s mi kapunk enni valamit. Azonban csalatkoztunk, — a lelkiatya még igen hosszú szentbeszédet tartott.

Mi azonban igen keveset érthettünk belőle. A derék papnak hivei miatt nem lehetett máskép beszélni, mint ama borzasztó szójáráson, melyet „schwytzer dütsch“-nek neveznek. Igyekezett ugyan, minket látva, néha-néha beszédét felcsigázni az irodalmi nyelvig, de valamennyi ilyenemü kísérletnél parasztjai összenéztek és a szegény pásztornak abba kelle hagynia.

Soha se kellene ugyan csodálatosnak ta-

lálni azt, a mi másnak szent, de hiába az ember csak ember, és elvégre itt a komikum, az alacsony komikum minden széptani tényezője megvolt. Az előadás tájszóláson folyt, naiv volt tehát; a tartalom a sentimentális és magasztos között ingott; vagy legalább is akart inogni.

Élénken emlékeztetett bennünket az egész egy szini előadásra, melyet néhány hónap előtt láttunk. Svájciak adták elő Tell Vilmost, Schiller fellengző verseit, tájszóllásukban. Az egész úgy hangzott, mint valami paródia.

A magasztos tartalmat a nevetséges alakban, lehetlen volt tovább komolyan hallgatnunk. Éreztük ugyan és sajnáltuk is, hogy jámbor papunk sértve érzeni magát, de ki kellett mennünk. Körülbelül olyan izlése, mint nekünk lehetett egy apró csecsemőnek is, ki egy fiatal lány karjaiban nyugodott eddig, mert egyszerre csak hangosan el kezdett bögni. A lánynak tehát szintén ki kellett lépni a szt. egyházból. . . . És ez volt szerencsénk, különben talán éhen halhattunk volna.

A hajadon nagy csodálkozására utána eredtünk egy közeleső sötét és piszkos faházba be, egy más sötétebb és még piszkosabb lépcsőn fel, míg a telefüstölt konyhán keresztül a szobába értünk, melyben egy nagy asztal, két pad, két ágy, egy bölcső, egy szekrény és huszonkét szent kép diszelgett.

— Adhat-e nekünk valami ennivalót?

— Nem.

— Hát nincs semmijük se?

— Nincs, legfelebb csak kecsketej.

— Kecsketej — no ez nem valami kedves étel épen. De hát kenyér csak van?

— Van, de száraz, mert mi csak minden negyedévben sütünk kenyeret.

— Hogy az Isten áldja meg! No ez nem valami kedves kilátás. De ha egyéb nincs, hozza csak aztat.

Igy tehát nagy nehezen kaptunk nemso-kára felforralt hig kecsketejet, száraz kenyeret, és mint meglepetést, még a kenyérnél is szárazabb turó félét.

Tessék, kell-e több idyll, kell-e több költészet? . . . Félreeső havasi falu a Svájcban, a templom harangja megkondul, kint, az ablakkal szembe a négy olasz veszekszik, vagy legalább úgy kiabál mintha veszekedne, a svájci lány bölcsődalt énekel, — persze nagyon hamis hangokon, — a gyermek bög és mi eszünk kecsketejet, turót és száraz kenyeret.

De őszintén megvallom, hogy az ilyen költészetet jobb szeretem könyvben, mint valóságban. Azért ugyancsak igyekeztünk is mentől előbb szabadulni e költőies környezettől.

Egy frankot nyomván a „schweizer Maidli“ kezébe, megindultunk ismét. Kedves olvasóm, ha csak a jámbor együgyü magyar népet ismered és ebből következtetsz másra is, talán csodálkozhatsz ezen.

Magyar falu lakosa, ha nem épen csapláros, bizonynyal sértve érezné magát, ha megakarnád fizetni kis vendégeskedésed.

Nem úgy a svájci. Ez esetben mi inkább azon csodálkoztunk, hogy nem kért a lány az

első frankhoz még egy másodikat is. Bizonynal feljegyzésre méltó tény ez, és a Svájcnak ritka vidékén fog megtörténni. Fizettem én már ez áldott országban három tojásért másfél frankot, két pohár tejért egy frankot.

Minden svájci hazafiui kötelességének tartja, lehetőleg kizsákmányolni az idegent.

Point d'argent, point de Suisse.

Vättis helységével St. Gallen cantonját elhagyván, Graubündenbe léptünk.

A svájci cantonoknak egyik legnevezetesebbike sok tekintetben. Mindenekelőtt legnagyobbika. A természeti szépségekben is az első helyek egyikét foglalja el. Általánosan havasi tartomány. Nincs síksága, völgyalapálya is csak kevés. Az emberek állandó laka itt nyomult legmagasabbra egész Európában; 6000 lábnyi magasságnál még jól tudunk találni falvakat. Az erélyes, de tömeges emelkedésnek jellemét viseli az egész, míg a csúcsos emelkedést inkább a nyugoti cantonokban találjuk. Kétszáz és ötven jeges küldi le szaggatott jégtömegeit a völ-

gyekbe. Természetes tehát, hogy vizekben, hegyi patakokban is alig van párja.

Tájai festőiek, vadregényesek és zordonan fenségesek. A szelidebb tájképi szépségeket, a messze elterülő tavakat, virágkertes nyaralós partjaikkal itt nem találjuk. A mi tó van, az is kicsin és mogorva jellemü.

A növényzet ezer lábnyival magasabbra hatol itt, mint más havasi tájékon. Nyolcadfél ezer lábnyi magasságban még előjő a „pinus larix“ fája.

E tartomány bir még valóságos őserdőkkel, többnyire fenyvesek; a legnagyobb európai ragadozó állatok, a medvék, a sasok, háborítlan tanyája.

A lakosság nem igen számos; 200-nál valamivel több jön egy négyszögmértföldre. Ezek közül is évenként sokan vándorolnak ki, különösen mint cukrászok, nem találhatják kenyerüket otthon.

Gyakran hallottam azt a szemrehányást

Magyarország ellen külföldiektől, különlegesen svájciaktól is, hogy nincs iparunk.

E szemrehányásnak is, mint a legtöbbnek mely hazánkat illeti, hamis ismeret és balfelfogás az alapja. Kétségkívül, hogy rendes körülmények közt a földmivelés valamennyi keresetmód között a legsolidusabb, legszükségesebb és e szerint legcélszerűbb, legjövedelmezőbb is.

Hazánk földje oly rendkívülien áldott, — külföldinek alig van fogalma róla — és ez az oka, hogy nekünk alig lehet elég kezünk, elég emberünk, hogy a földmivelést zsákmányoljuk ki tökéletesen; valóságos badarság volna ettől még megvonni valamit gyári munka számára, holott ebben más országokkal még sem versenyezhetnénk, midőn azokat a keserü életszükség kényszeríti, hogy az iparra fordítsák egész vagy legalább főfigyelmüket, midőn az iparban való elsőbbség nékik életkérdés, midőn másra csak kevés figyelmet kell fordítaniok — hisz szegény országuk a földmivelést csak soványan jutalmazza.

Kétségkívül elláthatná magát minden ember némileg szükségleteivel saját maga. Csinálhatna magának valahogy ruhát, csizmát, asztalt, kést, fegyvert mindenki; és így találjuk is a kezdetleges állapotban élő népeknél. De célszerűnek találja-e ezt valaki? Mindenkinek meg van tehetsége, hivatása egyre különösen. Ezt teljesíteni mind ennelőtt kötelessége. Munkafelosztás korunk jelszava. Mint az egyeseknél, úgy áll a dolog a népeknél is. A mi hivatásunk a földmivelés. A hol ennek „tökéletesen“ megfeleltünk, ott hadd nézzünk aztán más munka után is. Vagy pedig ott, a hol annak nem felelhetünk meg: a tótságban és talán a városokban. De nincs okunk bánni azt, hogy más adja nekünk a fényűzést, ha mi adjuk neki a mindennapi kenyeret.

Ha a külföld több lelkiismerettel, tanulmánynyal és logikával tekintené a mi ügyeinket, kevesebb elfogultsággal a magáét: kevesebb okot is találna ismeretes gáncsoskodására.

Igy áll a dolog itt is. A föld itt is, mint

majdnem az egész Svájcban, képzelhetlenül sovány. Lakosságát eltartani nem bírja. És mégis az ipar e cantonban, mely a Svájcnak közel egy negyedét képezi, még sokkal kezdetleesebb állapotban van, mint nálunk. Mert a mi iparunk földmivelő országára nézve elég jó; persze, fájdalom, bizonyos az: hogy földmivelésünk nem elég jó ahhoz képest a mit mi tehetnénk.

A Svájc pedig mégis a világ egyik legiparosabb országa, és ha evvel huztam a párhuzamot, épen nem azért tettem, mintha gáncsolór a méltónak találtam volna; hanem épen kitűnővel tettem párhuzamot, hogy annál jobban tűnhessék ki a kedvező viszony. És mi el is mondhatjuk bátran, hogy mindenben, a miben idegen, ellenállhatlanul ható elemek bennünket nem gátoltak, egy vonalon állunk bármely nemzetel ott, ahol azt felül nem muljuk. És ezt csak az fogja tagadni, a ki szemére lobbantja az elsőrendü csizmadiának, hogy nem varr oly jó atillát, mint a harmadrendü szabó.

Vastag hasonlatot használtam, mert az ilyen emberek — a mi kedves doktoraink — vastag bőrűek szoktak lenni. — — —

Bocsánat e kis eltérésért. Nagyon nyomta szivemet, nem hallgathattam el.

Térjünk ismét tárgyunkra.

Graubünden — népe miatt is nevezetes.

Lakosságának legnagyobb része, két harmadánál több, egy apró, apró nemzetből áll. Egy nemzetből, melynek másutt sehol se találjuk nyomát, kivéven csak két tyroli völgyecskét.

Ezek a romanok.

Mint nevük is mutatja, a roman fajhoz tartoznak és magukat a rómaiak vegyült faju utódainak vallják. Valószínű is, hogy nyelvük ama „linguae vulgaris“, melyről szól Titus Livius. Két nyelvjárásra szakad: a „ladin“ az Engadinban, és a „roman“ Dissēntis környékén. Hadd álljon itt mutatványul a következő:

„Chante al Segner, celebre sien nom, an n unzie ogni di sien salūd. Reguinte traunter ils

poevels sia gloria, traunter tuottas nations sias ovras murevigliosas.“

A lingua forensis-hoz igen hasonló. De mivel talán olvasónöim jobb szeretik, inkább franciául teszem ki fordítását. A hasonlat szintén nagy:

„Chantez au Seigneur, célébrez son nom, annoncez chaque jour son salut. Racontez parmi les peuples sa gloire, parmi toutes les nations ses merveilles.“

„Rhin = a Rajna“ — annyit tesz, mint szaladó viz.

Valaha egész Graubündten és egész Tyrolia lakossága ilyen roman volt. Most Graubündtennek is közel egy harmada már németül beszél, és ezek sokkal szebben beszélnek a német nyelvet, mint a tulajdonképi német svájciak. Az egész régibb roman irodalom csak vagy ötven könyvből áll. Most azonban vannak hirlapjaik is.

És itt legyen megengedve még egy kis eltérés.

Kedves oláh testvéreink nógatására — minden tekintélyes és észszerű felszólítás dacára — irodalmunkban is fel kezd kapni immár e kedves testvéreink elnevezésére a — román szó.

Mindenekelőtt nagyon furcsának találom kedves testvéreink ez interventioját legbensőbb belügyünkbe — nyelvünkbe. Kedves testvéreink nekünk utasításokat akarnak adni, hogy mily szóval jelöljük valamit saját nyelvünkön.

Ha már most jöne a német és követelné, hogy nevezzük ötet germannak, allemannak, teutonnak, visi-gótnak, vagy tudja isten minek, engedjünk-e neki?

És ha jöne minden nemzet és uj nevet kérne tőlünk?

Vagy jutott-e eszünkbe nekünk valaha hasonló követelés? Nevezzenek bennünket kedves testvéreink akár mágyárnak, akár ungar-nak akár ha tetszik sulu-tatárnak is. A mely névvel nevezni fognak: az a név derék, dicső és nagy lesz, bár mint ejtessék. Mert a magyar

nemzet derék, dicső és nagy volt, és az maradt mindenkor, legszerencsétlenebb napjaiban is.

És aztán az ártatlan „oláh“ név mit vétett, hogy olyan „misscreditbe“ jött egyszerre? Csúfnak találtatik-e?

Ha egy nemzet neve dicsően, vagy csúfosan hangzik, azt a nemzet mindig maga okozta. Mi ilyesmire derék oláh testvéreinknél soha se gondoltunk;... és most ők akarnak ily gondolatokat költeni nevetséges ellenszenvük által, melylyel e név irányában viseltetnek. Ennyit kedves oláh testvéreinknek.

Azoknak a magyaroknak pedig, kik maguk rontják anyanyelvüket az ilyes „névváltoztatások“ által, csak annyit: hogy már most, ha az oláht románnak nevezik, vajjon hogy méltóztatik nekik nevezni a romant??

Mert hisz e nép kevés ugyan, de hisz azért nevének mégis kell lennie, nemde?

Ez uraknak talán maholnap eszébe jut az angolt németnek, a németet dánnak, és a dánt nem tudom minek nevezni. Hisz azok is rokon

fajúk, azoknak nevét tehát ugyanannyi logikával lehetne elcserélni.

Graubündtent I. Napoleon egyesíté Helvétiával. Azelőtt igen változatos történelme volt. Alapították etruskiak, mint a hagyomány és Livius, Plinius etc. mondják; uralkodták később rómaiak, németek (svábok, osztrákok), franciák, a churi püspök, egyes kényurak, míg végre az egész felszabadult, titkos szövetségek segélyével. Ezek a „Lia da la Dé, Lia Chrischa, Lia dellas desch drelluras.“ (Isten házának szövetsége, a szürke szövetség — Graubündten — és a tiz bíróság szövetsége.)

1848-ig — már mint helvét canton — 26 egymástól független apró köztársaságot képezett. Most az egész egyesítve van egy kormány alá. Az alkotmány — képviseleti democratia.

Van egy törvényhozó tanács, de szükséges, hogy minden törvényt a nép megerősítsen.

Vättisnél — nem hiába, hogy Graubünden-be léptünk — határozottan más jellemet kezd ölteni a természet; vadabb, nagyszerűbb lesz.

A „Calanda“ szikla láncolatja kezdi kifejteni regényes körvonalait.

Alakjai oly különösek, hogy a „Weibersattel, Männersattel“ elnevezéseket valóban találóknak lehet mondani.

Még mindig felhő és köd boritá be itt-ott a hegytetőket. Néha egy bérceknak csak legmagasabb csúcsát lehetett látni, vagy a hol megszakadt a felhő gomolyag. A többi mind el volt fedve, részint más hegyekkel, részint köddel. Úgy nézett ki a hegyes szikla gúla, mintha a levegőben állana, minden összefüggés nélkül a többi világgal. Mintha délibáb műve volna.

A völgy tágulni kezdett és útunk javult. De az ember mindig elégedetlen. A jó utat elhagytuk, hogy a rövidebbet keressük fel. Úgy jártunk itt, mint gyakran szoktak járni a kezdő hegymászók.

Rövidebb utat keresvén, elvesztettünk egyszerre minden utat. A kora idő miatt még a legtöbb hegy oldalán hó feküdt; most, déltájt, hatalmasan kezdett az olvadozni és csörgő patakok, erecskék alakjában előzönlé az egész völgyet. Mi egy ilyen patak-tömkelegben álltunk egyszerre, a nélkül, hogy tudtuk volna mikép. Már több patakot átgázoltunk, a melyiket lehetett „alpstock“-unk segélyével átugrottuk és épen azon tanácskoztunk: vajha kockáztassunk-e egy kis fürdőt egy nagyobb csermely átgázolásánál? — midőn örömmel pillantottunk meg egy sebesen felénk közeledő fekete alakot. Nem sokára meghallotta kiabálásunkat és gyorsan felénk sietett.

Pajtásom megszóllitá őt németül.

Ő csak rázta fejét.

— No, mondom, ez román.

— Hát szóllitsa meg románul, hisz ön tud románul.

— Az az, hogy oláhul.

— Hát talán megérti. Ki tudja, úgy le-

het, még philologiai felfedezést is teszünk. Hátha csak e románok és a mi románjaink egy nép.

Megkisérlém a kétségbeesett kísérletet. Természetesen ő csak rázta a fejét.

Egyetlenegy szót se értett meg belőle. Egyszerre csak meggondolja magát és mondja: italjáno! No, már annak valóban nem tartottuk volna. Először rút volt, másodszor nem volt se szakálla, se bajusza.

Külömben hogy kérdezősködjünk nála utunk után, a mikor egyikünk se tud olaszul? Mi a Gungelsi szoroson át, Taminsba akartunk egyelőre. Nem maradt egyéb hátra, mint hogy szavakkal, jelekkel segítsünk magunkon a mint lehet.

Mi: Tamins?

Ó: Ah! Tamins?

Mi: Si, si.

Ó: Karjával irányt mutat és mond valamit, a miből azt kezdjük sejteni, hogy ő is Taminsba akar. Hogy erről bizonyosságot szerezh-

zünk, ujjommal először reá mutatok és aztán Tamins felé, egyszersmind kérdőleg és fejemmel igenlőleg intve mondván: Tamins?

Már most ő mondta, hogy: si, signor.

Tudtuk tehát, hogy lesz vezetők a szoroson át. De azt is szeretnénk volna tudni, hogy mennyire vagyunk még a helységtől. Kérdeztem tehát a mint tudtam:

— Quel tempo a Tamins? És lám a lángeszü férfiú megértett.

— Duo uore.

No ez nyilván két óra.

Igen de „két órai út“ még igen viszonylagos valami. Két óra lóháton, két óra kocsin, két óra ökrös szekeren, két óra lassan gyalogolva, megannyi különféle dolog.

Kérdeztem tehát megint a mint tudtam:

— Allegro a andante?

De már ezt aztán nem értette meg, keservesen csalatkoztam. Pedig azt tudtam, hogy zongoramesterem, valahányszor andante volt

irva a hangjegyek fölibe — lassan, valahányszor allegro volt felirva, gyorsan játszattott. Elég kínomba került. És most ez a ripők nem akar megérteni.

Mit tegyünk? — Megállítottam őt — mert e közben már megindultunk, és segélyével a jó gyalog utra el is értünk már — és mentem először igen lassan, aztán igen gyorsan. — Megértette. Nevetve mondá: comodo. Az az hogy hát komotusan. Sietett azonban, hogy mi majd kifogytunk a lélekzetből. Én megállítottam és mondtam: comodo. Ő vigyorogva: Si, signor, comodo. És sietett megint, mint azelőtt. Azt hittem, ha talán beszélgetnénk, lassabban menne. Mivel ép mást nem tudtam, azt mondtam: hogy:

— Io sono ungherese.

Mire ő csak „áh-há“-zott. Később azonban nála is úgy látszék felkölt a vágy az oly sikerdúsan megkezdett társalgást folytatni. Megszóllamlék.

— „Io sono carbonari.“

Megrettentünk. Carbonari! Mazzinista! Jaj, ha ezt megtudja atyai kormányunk!

De megvigasztalt minket nem sokára egy darabka szén. Zsebéből előhúzva mutatá nekünk. Hát ha „carbonarink“ talán csak szénégető vagy szénkereskedő? Egész személye, kormos ruhája is inkább arra utalt, mint az európai forradalmi párt egyik tagjára.

De szépészeti és költői tárgyakról is szóltunk:

„Buono tempo, bel vedere, bella flora.“

Ez mind meg volt körülöttünk. Különösen a „bella flora“ gyönyörű mélységeskék színű virágocskák által volt képviselve. A zöld pázsiton, a bokrok között gyönyörűen állottak. Enzianok voltak. Ily szépeket sehol se láttam.

IV.

Ha az ember terebélyes fák, mohos sziklák és csörgedező csermelyek között meredeken felfelé indulva, egész a gungelsi szoros magaslatáig jutott, eltekinthet minden oldalra messze, messze — egyenesen délfelé a tündéri Tomiliasca-völgybe, éjszaknak St-Gallen canton havasi réteire, balra a rengeteg sötét erdő terület, egyedül csak nyugat felé van elzárva a szemnek szabad járása egy puszta, meredeken emelkedő hegyhát által.

Nem nő azon se fű, se bokor és nem járhat rajta se ember, se állat. A hol rálép az ember, lecsúszik rögtön; az egész hegyhát apró görölylyel van elboritva.

De egykor e hegyháton széles virágos kert állott és a csúcson messze eltekintő büszke fellegvár. Halljuk, mit mond róla a rege:

* * *

Egykor — réges-régen, a várban lakott egy vén asszony, gyönyörűséges unokájával. Az ifju leánynál szebbet senki sem látott; különösen ritkítá párját éjsötét haja és ragyogó szeme; ez kék volt, de sötétkék és villogó; ha rózsás ajka oly szeliden nem mosolygott volna mindég, az ember aligha nem félt volna az igéző szemektől. Volt bennök valami túlvilági. Olyanok lehetek talán, mint a szegény Irmáé, mielőtt még kiterítve feküdt a koporsóban.

És nem hiában volt szemében az a túlvilági. Furcsákat is beszéltek ama várról és lakóiról az emberek. Némelyek a vén asszonyt

tündérnek, mások boszorkánynak állították. Az bizonyos, hogy valahányszor valaki meglátta, nem sokára szerencsétlenség esett rajta. De ez csak ritkán történt. A várba nem juthatott be senki se. Ugy őrizték, mintha valami nagy titok lett volna benne.

A vén nő pedig a völgybe soha se ment. Csak a hegyháti erdőben vagy a havasok sziklái között lehetett látni őt néha-néha, mindig egyedül. Történetéről, hovavalóságáról, koráról senki sem tudott. A legöregebb banyák gyermekkorukban ép oly vénnek ismerték. Annál többet lehetett látni lent az emberek lakában a kisasszonyt. Legjobb szerette a Tomiliasca gyönyörű völgyét. Majdnem minden héten nyargalt rajta végig egynehányszor egész Thusisig, a féktelen Rajna hosszában, hol a zöld hegyháton, a kalandos alaku sziklacsúcsokon, hosszú sorban állnak a vadregényes lovagi várak tornyaikkal, bástyaikkal, védfalaikkal. Koromfeteke paripán nyargalt mindig, utána egy őszbe vegyült lovasz ügetett; más kísérete nem volt.

És bár mily bátortalan idők voltak akkorában, még se bántotta ötet senki se. A szegény nép szerette, mivel oly nyájas és szép volt. A vad lovagok szinte nem bántották — sőt inkább félttek tőle — a mióta két urfi, a ki utját akarta állani, ugyancsak csúful járt. Apró vesszejével egyszerűen megérintgette az urfiak lovát és azok mindjárt úgy felágaskodtak, hogy az urfiak hátul szépen lecsúsztak és a szintén felforduló lovak alá jutottak. Más baja különben egyiknek se történt — mint hogy be volt zúzva az orruk. A kisasszony feketéje pedig szépen átugratott a felfordultakon.

De lakott az egyik várban egy harmadik fiatal lovag is, igen vad és erkölcstelen ember volt. A mikor az meghallotta két társának furcsa kalandját, rettenetes káromlással esküdött meg, hogy ő bizony megkeríti a lányt, akár tündér legyen, akár boszorkány. És bizony meg is tette.

Hogy, hogy nem, azt bizony nem tudja senki sem. De gyakran történik meg, hogy a

leggonoszabbnak van utána legjobban a lányság, ha csak deli termete és sima nyelve van. Az ilyen vakmérő és elszánt gézenguzoknak, a kiknek mesterségük az asszonybolondítás, sikerültek már hihetetlen dolgok is.

Az bizonyos, hogy egy juhász látta együtt a kettőt, a mint épen édesen mulatoztak az erdő mélyében. Az hiresztelte legelső is a vidéken, de az urak a hirt nem igen akarták hinni, csak mikor már a csábitó maga is dicsekedett vele; ámbár feltűnt nekik is, hogy a lányt azóta nem látták a völgyben.

Az urfi, hogy hitelt szerezzen szavának, ígérte, hogy elhozza társainak azt az övet, a mit a lány mindig viselt séta-lovaglásán. El is hozta másnap. Egész éjjel nem volt otthon; mesélte: hogy a lány sokáig nem akarta adni és hogy könyezett, mikor mégis oda adta azonmondására, hogy nem hihet különben szerelmében. Aztán hogy ígérnie is kellett volna: hogy másnap ünnepélyesen felvonul nagyanyjának várába és ott megkéri a lányt, mivel különben

roppant szerencsétlenség történne. Mindkettejük el volna veszve. Most már örökre egybe volnának füzve, és az elválasztásból, jönne az bárhonnán, rémülés és borzadály háramlanék rájuk úgy, mint sok más ártatlanra és az egész vidékre.

— Tehát, — kérdék pajtásai — fel még holnap?

— Soh' se megyek. Ugy is meguntam már azt a lányt. Soha senkit se szerettem egy holnapnál tovább, kivéven vérebemet és paripámat. Sőt inkább még innen is távozom, mert az a vén boszorkány a fiatalnak izgatására, mégis talán valami csúfot tehetne rajtam. Churban van a császár, hogy az olasz háborúba menjen. Még ez éjjel elindulok csapatommal hozzája. És úgy is tett.

Még az éjjel azonban rémséges fergeteg támadt. Bömbölve nyargalt át a vihar az egész völgségen. A villámok cikáztak és ezredéves fák nyikorogva törtek meg a szélvész hatalmától. Az emberek mind a templomban voltak

az egész környéken, és a ki nem hagyhatta el szobáját, otthon imádkozott a könyörületes istenhez. A szarvasmarha bögött és az ebek fülzsongatóan vonítottak. Néha minden elcsendesült, csak a halálmadár víjogása hallatszott.

Egy ilyen rémséges pillanatban, egyszerre földetrazó dördüléssel vakító fény terjedt el mindenfelé. Alig tartott egy másodpercig és utána minden elcsöndesedett. Az iszonyu égiháborúnak, mintha elmetszették volna, vége szakadt. De másnap lehetett csak látni a rémséges pusztítást.

Három falu veszett oda. Különösen az egyik — a vén boszorkány vára alatt álló — úgy el volt temetve egy hegyszakadás által, hogy nyoma se maradt.

A lovagnak diszes és leronthatlannak tartott fellegvára puszta rom volt.

Ótet magát az ut szélén találták saját véréből összetépve. Embereiről soha sem hallott senki se. És ott, hol a szegény leány nagyanyjának vára állott, és ott, a hol a gyönyörű virá-

gos kertek terültek el — az egész közel környezeten csak kopár szikla, csalfa görölvény volt látható és egy borzasztó görgetegnek széjjel mállott hótömegei.

És azóta nem nőtt ott se fű, se virág. A lakóiról azt hitték sokáig, hogy kipusztultak. De azok éltek és élni fognak örökkéig, mert tündérfajból valók.

A vén boszorkány még magasabbra felvonult a havasokba. Vakmerő zergevadászok látták néha. De nem volt hasznok belőle, mert még ugyanabban az évben a hegyekben valami szerencsétlenség érte őket, és egyszerre csak összezuzott testüket lelték meg a pásztorok.

A vén vityilló most is ott üzi rémséges tréfáit. Onnan küldi le a pusztító görgetegeket, hegyszakadásokat a szegény völgylakókra.

De a leány — az is él még. Az lefelé ment a havasi völgyek zöld pázsitos tájaira, a növényzetes hegyhátra; egészen le azonban az emberek lakáig csak ritkán tévedez. Ő él és keresi szerelmesét; mert borzasztó hűtelenségében nem

lihet és várja ötet még mindig. Ha hallja egy magános vándor lépteit a mély csöndbe borult havasi bérceken, a hatalmas fenyvesek nyilásán — oda siet rejtekéből, várva, hogy a jövevény ötet kereső szerelmese leend.

De hogy más meg ne lássa őt — szégyenlené magát mutatni öre nélkül — csak nagy óvatosan, bokrok és felhányt dombok, szikladarabok mögül lesi a vándort, úgy hogy az nem láthatja őt egészen, de tündöklő sötétkék szemei kiviláglanak gyakran a zöld lombozat közül. Bármint búj el a leány, azoknak fényét nem rejtheti el. A jövevény meglátja sorvárgó, ábrándos pillantásukat és hozzájuk siet. — —

A bokor megrezzen — a leány eltűnt. A jövevény csak néhány apró, de soha nem látott gyönyörű kék színben diszlő virágot talál a magányos helyen.

Az enzián virágát.

V.

Két órai fáradalmas ut után — meredek görölvényen át — elértünk Taminsba.

Mint egy tündéerkert nyúlt el előttünk a Tomiliasca-völgy. Tamins szegény falu és nem találtunk benne vendéglőt. De csak néhány lépésnyire — a dombon le — fekszik Reichenau. Itt rögtön betértünk a „Sas“-ba, leültünk és félnégy előtt fel se keltünk, annyira megviselt bennünket az elátkozott gungelsi szoros.

Még Reichenau nevezetességeit sem tekint-

hettük meg. Pedig azt ugyancsak gyorsan elvégezhetjük volna. Az egész helység csak három házból áll, a vendéglő, a posta és Planta urkastélya. Itt Louis Philipp francia király „Mr. Chabaud“ név alatt tanároskodott száműzetési idejében. Itt tudta meg apjának „Philipp Egalité“-nek lefejeztetését, és sok apróbb nagyobb emlék — két arckép is, mint Mr. Chabaud és mint király — tiszteli most is őtet.

Jóllakva tökéletesen és kipihenve félig-meddig, folytattuk utunkat. Reichenau a hires Rajna kezdőpontján fekszik. Közvetlen előtte egyesül a „Vorderrhein“ a „Hinterrheinnal“ és képezi a tulajdonképi Rajnát. A „Vorderrheint“ fedett fahidon áthidalva, a „Hinterrhein“ balpartján végig jártunk az egész Tomiliascavölgyön.

Három óra járás és némely helyütt $\frac{3}{4}$ órányi szélességű. Huszonkét falu, husz monda és mese-dús várrom kölcsönöz neki eleven és vadregényes tekintetet. Valamennyi fellegvár a keleti oldalon áll, míg nyugat felé a gyönyörű

Heinzenberg uralg a völgyön. Rohan herceg e hegyet a világ legszebbikének mondta.

Az ember folyvást 4—5 ódon zamatu, félig még fennálló romot pillant meg. Ha egy-egy letün az éjszaki láthatáron, már a délin két uj tünik fel.

Mind jó magasan áll, egyes sziklaormokon, de némelyiknek védfalai lenyulnak egész a Rajna partjáig. Itt-ott közbe-közbe egy kápolna tündöklök vakító fehérségben.

Az első falu, közel Reichenauhoz, Bonaduz. A második Rhäzüns. Midön ennek főterére értünk, meglepetve álltunk, és mindkettönket egy és ugyanaz a különös és váratlan észrevétel lepett meg.

A téren t. i. egy csinos kömederrel ellátott kút mellett magas szobor áll. Rhätius király szobra.

A történelem nem tud róla semmit sem, de a nép ragaszkodik hozzája, mint ragaszkodik Telljéhez a német Svájc.

A mese király neve természetesen a tarto-

mány latin nevétől — Rhätiától — veszi eredetét. Mindezen persze nincs semmi különös.

De különös az, hogy a termetes, hatalmas alakú királynak nemcsak ruhája — kalpagjától hegyes orru csizmájáig — magyaros, hanem még arcán is az a bizonyos jóízű magyar zamat ömlik el, melyet leírni nem lehet, mely azonban ellenállhatlanul hat minden igazi magyar emberre.

Helvétiában sok nyoma van az egykor e földön győzedelmeskedett magyar elemnek. Az aniviárdok Wallisban, magyar származásuaknak mondatnak, egy patak a francia Svájcban „Hongria“ nevet visel, mondják, hogy sok régi város és zárda levéltárában érdekes adatokat lehetne találni a magyarok ittléte felől.

Talán itt is hatott az egykor uralkodó magyar elem?

Érdekes volna tudni, vajon e szobor régi-e vagy új. Ha új, vajon hagyományos kép után készült-e vagy sem?

Érdekes volna egyáltalán illető szakférfiaknak buvárkodni e téren, aligha meddő volna fáradozásuk.

Aztán Katzisba értünk. A legszebb pont az egész völgyben. Innen áttekinthetni az egész tündérkertet.

Mögöttünk felső és alsó Juvalta, Ortenstein, Alten-Sins, Canova, Rhäzüns és Rietberg fellegvárai; még magasabban egy-egy fehér kápolna. A fenyves háta mögül emelkedik a „Piz-Curvér“ hó ellepte bérce. Az Albula és a Schyn szorosba mélyen belátni.

Mellettünk a féktelen Rajna. Mindenfelé tömérdek helység és udvarház.

Előttünk Ehrenfels romja. Aztán Sz.-János magasan feltornyosuló sziklája, Hohen-Rhätien fellegvárának talpa ez.

Mellette Crapteig fenyőfa borította sziklája. A kettő között a világhírű „Via-mala.“

Egyszerre feltűnik Thusis is. Mig csak közvetlen előtte nem állunk, elfedte „Crapteig“ sziklája.

Bevonulunk az élénk, már olaszos jellegű helységbe és befordulunk a legelső „Osteriába.“

VI.

Másnap korán reggel indultunk a „Via-ma-la“ e nagyszerű látvány megtekintésére. A svájci havasok egyik leghatásteljesebb tünete ez, benyomásai tartósak, el nem mosódhatnak soha sem.

A mostani út — mindenütt négy ölnyi szélességben, némely helyütt sziklákba repesztve — meglehetősen új eredetű. De alapja már sok századdal ezelőtt meg volt vetve. A mai idők-ből ragadt reá neve is. Gyakorta ragadták ma-

gukkal a szegény vándort szakadozó sziklatömegek és görgetegek a rettentő mélységbe.

Most veszélyről szó sincs a kényelmes, szelideden emelkedő árnyas posta-uton. Legfeljebb a postakocsin utazó hölgyekre nézve veszélyes ez az ut. De még itt se fekszik a baj az uton, hanem inkább az itt szokásban levő furcsa modoru Leviathanokon, melyek posta kocsiknak neveztetnek.

Valóban, lehetetlen volt el nem csudálkoznom, a mikor az itt járó szekereket megpillantottam. Ily magas hágsót még egy kocsin se láttam. Lehetetlen, hogy egy ilyenbe becsületes nő belépjen a nélkül, hogy el ne piruljon, vagy a nélkül, hogy nadrágja ne legyen. No de ehhez semmi közünk se volt; mi gyalog jártunk. Legfőlebb sajnálhattuk az ily martyr-nőket. A Svájcban különben e magas hágsók másutt, a vasutaknál is szokásban vannak. —

E keskeny sziklaút köhidjai a tizennyolcadik század első felében építették; a nyirkos sziklába vájt alagut — az ugynevezett „veszett lyuk“

és az egész útrészlet Thusistól Rongella udvaráig, csak 1822-ben.

Igy fejlődött ez az útépitészeti remekmű sok századokon át mai nagyszerűségére.

Közvetlen Thusis mögött, alig hogy áthidalta az ember a Rajnába ömlő féktelen Nollát, emelkedni kezd az út, elhagyja az életvidor napsugár aranyozta Tomiliasca-völgyet és belép a magas, alkonyatos sziklacsarnokba. Üde légvonat túlul ki innen a legforróbb nyári napon is. A sötét szürke palakő-falak, részint merőlegesen ketté hasítva, részint tördelés, omladozás által vadregényes alakokba szaggatva, mind a két oldalon majdnem ezer lábnyira nyúlnak felfelé. Egy-egy előálló csúcson vakmerő fenyüfa lóg le félig a vándor fölé, másutt egész kis fenyves-erdő lepi el a különben oly kopár sziklát.

Balra mélyen lent az ifju Rajna tajtékszik, némely helyütt alig háromölnyi medrében.

Mielőtt még az ember a „veszett lyukhoz“

érne, szószék alaku erkély — a „känzeli“ — nyulik ki az utból a horhos fölibe. Innen gyönyörű a kilátás a szent János óriási kockaalaku sziklájára, rom koronájával, aztán Thusisra, a Heinzenbergre.

Az alagut mögött, új képeket tárva fel, szélesbedik kissé a szakadék, kedves kinézésű cirkussá alakulva. Mosolyogva fehérlik elénkbe Rongella udvara. Kedves kép a rémitő vadonban.

Ismét összeszorulnak a sziklák, mindig keskenyebb, szűkebb, iszonyatosb és mélyebb lesz a horhos, melynek fenekén a Rajna ki-gyóúdzik.

Mintegy vakmerő ugrásban hidalja át a szakadékot egy építészeti remekmű, hatalmas ívezetének mindkét oldalával oda tapadva a sziklafalakhoz, mintha azokkal egygyé vált volna. A sziklahasadás itt nem függőleges, hanem kissé rézszentes, úgy hogy fenekét a napsugár soha, de soha se éri. Az egész hosszában mellvéddel

ellátott ut folyvást oda szorul mindinkább a sziklatömeghez, melyet itt-ott nedves, tündöklően zöld, vagy aranyos barna moh, biborszínből virágzó sziklavirág borít el — és mindenre komolyan tekint le egy-egy öseredetű fenyűfa.

Egy hatalmas sziklatömeg nyomul előre és elzárni látszik az utat. Kis kapuval van keresztül törve. Azon átlépve a világhírű középső hidon állunk.

E ponton az egész ut minden szépsége együtt látható, sokszorosán hatványolva.

A hatalmas, időbarnította hidra lépve, letekintettünk a borzasztó mélységbe, melyen dühösen szalad át a Rajna.

E látvány iszonyain gyöngye idegzetű ember ökvetlen elszédülne.

Egy nagy kődarab feküdt lábainknál.

Azt egyesült erővel — viribus unitis — legördítettük a mélységbe.

Esési idejéből körülbelül négyszáz lábnyi

mélységre következettünk. Ágyuszóhoz hasonló volt durránása.

Midőn elegendőképen legeltettük volt szemünket e tájrészlet gyönyörein, visszasiettünk egész Reichenauig, hogy el ne késsünk a póstáról, mivel még az nap akartunk Churba és onnan vissza Zürikbe.

VII.

Az uton — hisz postakocsin voltam — nem igen láttam sokat. Churból se sokkal többet, mert mindjárt a pályaudvarra kelle sietnem.

De még a további vasuti utból sem, mert^t eleintén esett az eső, utóbb meg besötétedett.

Csak egy hatalmas várrom, egy-egy oldalvölgy, vagy regényes bérc, kitünve félig elmosódott körvonalaival a homályból, sejteté, hogy az ut Churtól Ragatzig nem kevésbbé szép, mint az Ragatztól Züríkiig.

Holdenstein, Grottenstein, Lichtenstein — a Likistvánok ősi fészke — két Puchenberg, Aspermont, Marschhaus — a mint mondják Pipintől építve — Klingenhorn, Wyneck, Brandis, Wartenstein omladékos romjai folyvást kísérik a pár órányi vaspályát.

A mennyire sajnáltam én, hogy mindebből csak keveset láthattam, annyira fogsz talán örülni kedves olvasó, hogy ez által oly hamar vége szakadt a hetedik fejezetnek és véle együtt az egész hosszadalmas cikksorozatnak.

III. KÖNYV.

KÉT HETI TÜNDÉRMESE.

I.

Megjött augusztus gyönyörű hava, és én augusztus gyönyörű havát a gyönyörű Svájc leggyönyörűbb részében élvezhetém.

Tetszésemről függött, hová menjek ; csak választanom kellett. Menjek-é a tündéri comoi tó partjaira ; menjek-é a berni felvidék hó és jégborította roppant bércei alá, menjek a nagy városba vagy kis félreeső falukba ?

Higye el a kedves olvasó, hogy olyan vándortermészetű embernek, mint a milyen én

vagyok, ez rendkívül kellemetes érzés. Egyik nagybátyám, ki sokat foglalkozik családunk régi történelmével, azt állítja: hogy „mi“ Angolországból „jöttünk.“ Én azonban sokkal inkább hajlok azon nézethez, hogy „mi“ Ázsiából „jöttünk“, talán amaz ismeretes Vérbulchutól származunk, ki a tatárjárásban elveszett okmányok szerint a catalauni ütközetben magtalanul elesett — mert én a hajdani szittya faj vérének félreismerhetlen buzgását érzem ereimben.

Ha utazáson, bolyongáson, akármiféle kalandon törhetem fejemet: rögtön csak úgy hiszem örömemben.

Akkoriban azonban nem hizhattam sokáig, mert fájdalom, igen gyorsan határoztam el teendő utam célját.

Egy hónappal azelőtt tett vasuti utazásom alkalmával egy óráig időztem véletlenül a genfi tó partján. Montreuxben kiszállván egy pohár vaudi borra, elkéstem a vonatról, és be kellett várnom a következőt. Ezt az időközt —

csak egy órányit — felhasználtam, hogy a Glion hegyre mászzak. Fél-önkivületben csodáltam e kilátási pontról az előttem elterülő tündéerkertet. Alig hihettem, hogy enyi bűbáj található legyen másutt is, mint költészetben és ábrándban.

A merengő benyomás igézete annál nagyobb volt, mivel csak néhány percig élvezhettem; csakhamar ismét le kelle sietnem, még pedig rövidebb „kecskeuton“, a hol kificaltam lábomat, hogy másodszor is el ne késsem a vonatról.

De azóta lelkemben feküdt ama táj, és el nem feledhettem többé. Valami kimagyarázhatlan ösztön sugá, hogy térjek oda ismét.

Igy tehát természetes, hogy sóvárgó vágyamat kielégítendő, siettem ama vidék felé most, midőn kilátásom volt, hogy korlát és megszorítás nélkül élvezhetem addig, míg kedvem tartja.

Egy napi folytonos vasutazás után — legyen az bár oly kényelmes is mint a svájci

első osztályú szalonkocsiban, a hol pamlagok, asztalok állanak — az ember mindenesetre könnyebbülve érzi magát a kiszállásnál, és örül a szilárd földnek, ha bár az nem is mutatna valami különös szépségeket.

Mennyivel inkább örülhettem tehát én, ön-
elégültséggel mondhatván el magamnak: hogy
ime kiszállottam a világ egyik legszebb pont-
ján, a paradicsomi tó partjain elterülő bájos fal-
vak egyikében, a hol maradhatok, míg kedvem
tartja, a hol könyvtől, tintától, esernyőtől és
pápaszemtől háborítlanul élvezhetem a pazar
délszaki természet szingazdag, virányos tájait.

Lelki szemeim előtt újra felmerült a gli-
oni gyönyörű kilátás, — a testiekkél látni ugy-
sem lehetett. Az éj szárnyai homályba borítot-
ták már az egész messze láthatárt, és a hold
fellegektől elhomályosítva, csak itt-ott tört át
azokon, ezüstös reszkető világával.

Kocsisom a fel és leszálló utcákon át egye-
nesen a Montreux alatt fekvő „Pensiok“ egyi-
kébe tartott és nem sokára az étteremben ültem

már, hatalmas estebéddel kárpótolva a nap fáradalmait.

Első teendőm a test ápolása után természetesen az volt, hogy igyekeztem a már itt levő társaságról bővebb tudomást szerezni. Elővettem tehát az idegenek könyvét és ott találtam az utolsók között: Jacob Majer und Frau aus Prag; Fräulein Camomilla und Fräulein Regina aus Pommern; Fräulein Aurora und Fräulein Porciunkula aus Mecklenburg.

Na lám, ez bizonynyal igen érdekes társaság lesz. Milyen szerencsés vagyok. Négy kisasszony egyszerre minden izlésnek eleget lehet. Jacob Majer und Frau talán szintén kellemetes lények, mindenesetre, mint a híres és messze elterjedt Majer család tagjai valamilyen érdekesek.

Kémkedéseim ily kedvező eredményei után megkísérhettem berontani a társalgó terembe. Ki tudja, talán a többé kevésbé érdekesen hangzó neveket is érdekes személyek vi-

selik, és talán már megérkezésem első estején kedvesen fogok mulatni.

Öt ujjammal geniális zavarba hoztam fürteimet, nyakkendömön igazítottam egyet, és — beléptem.

— Ich sag ihnen, der Rothschild, Gott soll mer helfen, e gewaltiger Mann is er.

Na, ez Jacob Majer.

Egy nagy piros bársony támlásszéken ült. Hátradüleszkedett olyannyira, hogy majdnem végképen eltemetkezett a domboruló vánkások közt. Lába lelógott, és miután kissé mostoha hosszúságú volt, s miután továbbá valamennyi zsámoly a körüle ülő öt hölgy által igénybe volt véve, furcsán himbálózott a levegőben. Különben roppant előkelő kinézéssel birt. Felső teste, mely körülbelül kétszer oly hosszú volt mint kajla lábszárai, rendkívül bő fekete frakkban diszelgett. A frakk alatt mélyen kivágott tarka kockás mellény láttatta a fényesen kikeményített inget, melynek négy gyémánt (cseh gyémánt) köve fényes ragyogásban versenyzett

a háromszor nyaka körül tekert arany láncsal. Egy jobbra-balra túlalokban végződő nyakkendő, és szeme előtt kék zsinegen hatalmas orrnyergelő, mely kettős görbületű szagló szervét ugyancsak összeszorítá, végezte be a gentleman diszes öltözékét.

A pamlagon királyi tekintetű hölgy ült, kezében a kormánybot helyett kötéssel. — Kötése volt az ott ülő nők közül még háromnak.

Az ötödik előkelő fair-nienteben tölté idejét, igen emlékeztetett Jacob Majerre, kinek átellenében ült, szintén támlásszékekben, melyben azonban nem merült el annyira, mivel sovány ugyan, de rendkívül hosszú egy asszonyság volt. Orra szintén kettős görbületet képezett, ruhája szintén rendkívül elegáns volt. Krinolinja Reuss-Greiz-Schleiss hercegségnek területét bírta, és suhogó zöld habselyemmel volt beborítva.

Midőn beléptem, oly ábrándos, merengő nagy szemet vetett reám, hogy kétségtelenül meg lettem volna igézve e bárányszemektől, ha báránynak lettem volna teremtvé.

Ily rendkívül elegáns emberek közé tolakodni felszólítás nélkül, egyszerű öltözékemben, nem érzém magamat feljogosítva.

A másik négy hölgy sem gyakorlott valami különös vonzerőt reám, mert ámbár valamennyien igen ifjan voltak öltözködve, mégis koruk láthatólag a 26 és 62 év között ingadozott, hogy gyöngéden fejezzem ki magamat.

A társalgás tárgyát tehát Rotschild képezé. Kétségtelenül nyomós, tartalmas és gazdag tárgy.

— Hjah! Én se vagyok ugyan ügyetlen az üzletben, hanem az a Rothschild — soll ich leben — nagyszerű. Higyje el Regina nagysád.

És kettős görbületű orrát a pamlagon ülő hölgy felé irányzá.

A mit tehát már azelőtt is sejtettem — ámbár önkénytelenül vonakodtam elhinni — ime most bizonyossággá vált. A négy kötő grácia az idegenek könyvének négy hajadona volt. Ezeket megpillantva, remélni akartam, hogy nem Porciunkula, Aurora etc. kisasszonyok, és

hogy majd azok között találni fogok érdekes alakot. Most e reményem oda lett.

Eddig ott ültem a kerek asztalnál, és nézegettem, lapozgattam az albumokat, könyveket. Boszankodtam, hogy találok angolt, franciát, olaszt, németet, lengyelt, orosz, csak magyart nem. Csak tíz percig voltam még e szobában, és már kétszer csalatkoztam. Én ugyan a csalatkozások irányában már rég meglehetősen kéréges szívű vagyok, de ez estve oly ingerlékenynek éreztem magamat, hogy felkeltem és elindultam szobámba, a hol nem sokára édesdeden álmodoztam Rothschildről, a zöld selyemruháról, a piros pozsgás Porciunkula kisasszonyról, és boldog hazájáról, a civilizált Németország egy részéről, hol Krisztus urunk 1864-diki évének nyarán alkotmányilag határozottatott el, hogy a földes uraknak milyen vastag és milyen hosszú mogyoró pálcával szabad verni a „misera contribuens plebs-t“. Történt ez abban az évben, melyben Oroszországban eltörölték a jobbágyságot.

II.

— Ön itt van?

— De hát ön is itt van?

Midőn ugyanis másnap korán reggel tíz óra felé érdekes álmaimból felriadtam, és egy negyedórával később az étterembe léptem, ott találtam az asztal végén egyesegyedül reggelizve Alina ö nagyságát, a havasok közt bolygó tündért, kivel már kedves kirándulásokat tevék más vidékeken.

Már most minden társaság utáni gondnak

vége volt. Elénk beszélgetés közben ép úgy elfeledtem Jacob Majert, mint Porciunkula kissasszonyt és valamennyi négy hajadont.

Alina igen érdekesen nézett ki. Fehér reggeli ruha, fekete selyem otthonka, fehér csipke főkötő, piros szalagokkal keresztül füzve, és némi más részlet, melynek leírásához nem értek: rüsche, zsinor, tű, sat.

— De hát az istenért, mondja csak, honnan szakadt ön ide? Honnan jön?

— Én jövök mindenfelől, Zürikből, Bernből, Laussanneból; jövök aztán Martignyból, Sionból, Louèche les Bainsből, a Gemmi szorosáról, a berni felvidékből, Thunból, ismét Zürikből és ismét Bernből, Lausanneból.

— Na látom, hogy ön még mindig fülig szerelmes belém. Tudja miért? — mondá nevetve.

— Hogy miért volnék önbe szerelmes? Valóban nem tudom.

— Ah, ön udvariatlan. Azt kérdezi ön, hogy miért volna még mindig fülig szerelmes?

Azért, mert ön még mindig összevissza beszél. Önnél, félreismert lángésznél különben meglehet, hogy ez természetes állapot. Más férfiak azonban csak akkor beszélnek összevissza, ha szerelmesek. Mit akar ön mondani avval a tömérdek helységgel? Hisz a szél minden irányából csak nem jöhet?

— És lám mégis úgy van. Ön talán emlékszik, hogy egy hóval ezelőtt elbúcsúztunk, mivel én nagyobb körutra indultam. Visszatérvén Zürikbe, önt nem találtam többé ott, ön eltűnt előlem! mi lett volna természetesebb tehát minthogy elindultam volna ismét, önt felkerekendő?

— Ön valóban igen ügyesen tudja felhasználni a véletlent. Vallja meg, hogy nem is gondolt reám.

— Ön nem hisz szavaimnak. Azt igen bölcsen teszi. A mit mástól hallasz, abból ne higgy semmit se. A mit magad látsz, annak hidd felét. Ezt egy nagy sinai bölcs ajánlá az embereknek.

— Nem tudja-é, hogy megtiltottam önnek, philosophiáról beszélni nekem. Büntetésül most itt hagyom a faképnél. Majd ha uj fejékem felpróbáltam lejövök a kertbe.

— És nem szabad szobájába kísérem, mig elkészíti fejékét?

— Jaj be tapasztalatlan ön. Még mindig nem tudja, hogy kell a nőekkel bánni. Most megint azt kívánja, hogy adjak önnek egyenes feleletet ily furcsa kérdésre. Hát nem lett volna e okosabb egy kicsit várni, aztán kopogni ajtómon, én kérdezem kissé ijedt hangon: ki az? — Ön felel. — Én félig akarva, félig nem, önkénytelenül mondom, hogy: szabad. Kissé zavartan fogadom, ön leül, tisztességesen viseli magát és ott marad, ugyszólván észrevétlenül. A fait accompli megtörtént, és pedig a nélkül, hogy én egyenes szentesítő engedélyt adtam volna. Hanem önök magyarok már ilyenek. Nem értenek egyébhez, mint harchoz és udvarláshoz. És e kettőt nemcsak másnak, hanem egymásnak rovására is képezik ki. Valóban a

harcba az udvarlás elemeit, a lovagiasságot, udvariasságot, nagylelkűséget, gyöngédséget keverik, és az udvarlásban néha egész csatazajjal, támadással törnek be.

— Oh nagyban téved, ha azt hiszi, hogy mi csak az udvarláshoz és harcoláshoz értünk. Mi birunk kitünő férfiakkal a tudományokban, a legmagasb tudományokban is. Van példának okáért egy kitünő bölcsészünk, a ki kiváltkép alaposság tekintetében tulatesz még a német bölcsészekén is. Lehetetlen, hogy szívósságával nagy eredményekre ne jusson. Mióta az akademia áll, minden hónapban értekezik egy órát ama tételről, hogy: Cogito, ergo sum.

— Hisz én nem értem barbar nyelvüket; beszéljen érthetőn.

— Oh, ez nincs is a mi érthetetlen nyelvünkön, hanem latinul van, és annyit tesz, hogy: gondolkodom, tehát vagyok. — Egy, különben a maga korában kitünő férfiú, üres óráinak egyikében kitalálta e szójátékot. A világ azóta már rég elfeledte. A mi nagy bölcsészünk

rendkívüli érdemet szerzett kétségkívül, midőn ismét előrántotta és husz évet szentelt életéből fejtegetésének. Most azonban úgy értesülök, hogy vizsgálódásait e tárgyról nem sokára befejezendő, s egy más hasonfontosságú tárgyra térend át. Ugyanis arra a rendkívül nevezetes tételre, hogy: a kutya ugat, a kutya tehát van. Aztán lám, vannak kitünő vegyészeink, a kik harminc ívet tudnak írni minden pocséta vegybontásáról. Ezt aztán így kezdik: Krisztus születése után 1865-ben, augusztus havának harminckettedik napján gyönyörű estve volt. A madarak csiripeltek, a hold felkelt, a nap leáldozott. A fák illatoztak, a békák kuruttyoltak, a bika bömbölt, etc. etc. Ekkor egyszerre kopogtattak ajtómon. — Én azt mondom, hogy szabad. Erre belépett egy egészséges kinézésű legény, a kinek csak egyetlenegy zápfoga hiányzott, és két más izmos, szintén parasztlegény; vállukon egy ládát hoztak be. E ládában 30 üveg volt X-i forrás vizével. Felkértem ennek vegybontására, mivel a vidéken mint első-

rendü chemikus ismeretes valék. Én a ládát felnyitám és a benne való üvegek kettejét feltörve találván, ugy történt, hogy a többit felbontván, biztos eredményre azonban mindazonáltal tehát ezuttal egyelőre, fájdalom, legnagyobb sajnálkozásomra még mindig nem juthaték etc. etc. Az akadémia ugyanis e vegybontásokat ívenként fizeti, és így célszerűbb harminc ívet, mint tizenöt sort írni. Van aztán egy nagy physikusunk a régi iskolából, a ki azt a fontos fölfedezést tette, hogy a theologia fontosabb alap-tudománya a physikának, mint a matheziis. Mert a theologia csalhatatlan, holott a matheziis néha igen rút tévutra vezetheti az embert, kivált ha az ember nem ért hozzá.

Alina ásitott és én elhagyám nevezetes tudósaink magyarázatát.

.

Igy tehát ismét együtt lettünk volna mi ketten, még pedig mily körülmények között!

A francia Svájc legszebb falvában, az isteni Leman tavának olajfás, fügelombos part-

jain, zavartalan távolságban a nagy világ zajától. Kell-e több az embernek, mint szabadság, ily paradicsomi táj és benne egy tündér, a kinek közelében boldognak érezzük magunkat.

Hogy mindez meddig fog tartani, arról nem is gondolkodtunk.

Ebéd előtt, ebéd után és ebéd alatt folyvást csak elválásunk óta viselt dolgainkról értesítettük egymást.

A társaság nem igen zavart bennünket még ebéd alatt sem. Egymás mellett ültünk, és a többiek nem igen beszéltek sokat, legnagyobb csodálkozásomra, mivel észrevettem, hogy különben a négy német hajadon eleget csacsog. Többnyire mind a négyen egyszerre beszéltek, még pedig órákig, szünet nélkül. Itt azonban az evéssel voltak elfoglalva, és csak néha-néha szólamlott meg Jacob Majer Rothschildról, felesége az elegantiáról, és a mecklenburgi kisaszszony Németország civilisátori hivatásáról.

Az nap nem tettünk egyebet, mint hogy lementünk a gyönyörű árnyas kertbe, melyet

közvetlen mosott a tó hulláma. Beszélgettünk sok mindenféléről, határoztunk, tervezgettünk, beosztottuk időnket: mikor megyünk, mikor olvasunk, mikor zongorázik Alina, mikor — na de minek tudni mindent a kedves olvasónak. Elég az hozzá, hogy először is rendes életre törekedtünk, és másodszor, hogy már holnapra határoztunk kirándulást. Még pedig holnap délutánra, csolnaken oda, a tóba beépített chilloni várhoz, a hol annyi kint szenvedett Bonivard, Lord Byron „Chilloni foglya“

III.

Délutáni fél öt óra felé lesiettünk a parthoz. A kerten kellett átmennünk. E kert valóban gyönyörű volt. Lejtős fekvése miatt lépcsőzetesen volt elrendezve, úgy hogy tulajdonképen három-négy külön-külön (egymás fölött levő) kertcskét képezett, a felsőbb mindig az alsóval kö-garádics által összekötve. És mindenik a növények, szinek, szökőkutak, sziklarészletek legszebb vegyületében pompázott. Csak a déli égöv, csak a tündéri vidék segélyével lehe-

tett ily széppé alakítani. Olajfa, fügefafa, gesztenyefa, gránátfa gazdag lomboszatban, virágzásban. Lenn a legalsó részt csinosan kiépített köpart választá el a kék, mélyen, bűbájosan kék tó hullámaitól. A köpartról le egész a víz színéig némely helyen lépcsők vezettek le. Ezekhez egy-egy csolnak volt kikötve.

Az egyikbe bele szálltunk.

Néhány hathatós lökéssel csakhamar mélyen beleértünk a napsugárban ragyogó tó vizébe, és a zordon sziklavár felé irányítva kormányunkat, sebesen, egyenesen, kissé-kissé himbalmozva a mozgó elemen, haladtunk tova a virágos part hosszában. Valóban innen a tó színéről, könnyü csolnakról kell tekinteni e vidéket, hogy a legnagyobb benyomást nyerjük. Montreux tulajdonképen nem egy falu. Nem. Clarens, Vernex, Chernex, Glion, Collonges, Territet, Veytaux, Chillon, Sales, Planches, Sonzier, csupa egyes község, falu, helység, de oly sűrűn vannak egymás mellé elhintve a tó partjára, jobbra-balra fölfelé a vadregényes

alaku bérci magaslatokig, hogy egy név alatt összefoglalva mind Montreuxnek nevezik valamennyit. És ezek nem olyan közönséges svájci falvak: fekete, befüstölt faház, sáros utcák, csúf templom ect. — Oh nem. Ezek eszményített falvak. Oly csinos, tiszta, kedves bennük minden, hogy az ember szinte azt hinné, csak nézni valók. És az egyszerű, de egyszerűségben is bájos templom mily kedvesen tekint le reánk, gesztenyefák mély árnyából; mily ellentétet képeznek nyers kőfalai a sötét zöld pázsittal, a szőlőtőkékkel, a kis tajtékzó zuhataggal, melyek a hegy hátát élénkítik.

Fejedelmileg tekint le az idylli építményre ama két büszke uri kastély — az egyiknek talán nem sokára nagyobb címe leend, mert beszélük, hogy a francia császárnő megvenné — magasuló dombokon állva, tornyokkal, vasrácsosattal, repkénynyel, virágbokorral befonva, koszoruzva. A legszebb, legbájosabb, legdicsőbb azonban itt mégis csak a természet, bármennyire versenyzett is vele az ember.

E kék tó, a tiszta felhőtlen ég, oly tiszta, felhőtlen, kristályos, átlátszó, a milyennek csak a déli égövön találni. — Ott lenn, a déli parton Savoya szaggatott, vad és zordon, különösnél különösebb alaku bércsei, mindenütt össze-vissza tépve, roncsolva. Homályos, derengő sötét színben pillantanak által, csak a körvonalakban élesen, mert legyenek bármily távoliak, a ropant mérvek közellé varázsolják.

E félelmes képtől elfordulva, felüdül szemünk, ha a svájci partra tekintünk. Anyi a város, helység, nyaraló, mintha szünni nem akarna. Ház-házat, kert kertet ér, minden élénk és virul, egy-egy dal hangzik által hozzánk; a tó színét vitorlás, lobogós kisebb-nagyobb sajkák metszik keresztül száz irányban.

A legmeglepőbb, legeredetibb látványt a szőlők nyujtják. E vidék ugyanis főképp a szőlőtőkéből él. Szőleje, bora igen jó. Utóbbit leginkább a szerednyeiehez, szomorodnyihoz hasonlíthatnám. E szerint természetes, hogy messze elterjedt szőlei vannak.

És valóban, ezek elborítják az egész alsóbb hegyláncolatot. De e hegyhátak mind oly meredek, hirtelen felszökők, hogy természetes alakukban lehetetlen volna őket művelni. Mit tettek tehát e bortermesztők? Ezer és ezer vastag falat emeltek az egész elnyúló púpos talajon, mindenféle irányban, mindenféle magasságban. A többnyire négyszög alakú részeket, melyeket a falak képeznek, feltöltötték jó földdel, azt kellőleg megtaposták és oda ültették tökéiket. És ez nem kivételes, hanem általános. Minden legkisebb birtokos magasan körülfalazta szőlejét, feltöltötte a talajt, úgy hogy a lejtő majdnem vízszintessé vált. A meddig e szőlők felnyúlnak — és felnyúlnak jó magasan — csupa egymás felett álló lépcsőzetes kerteket lát az ember, melyeknek zöld színe kedvesen illik a messze-messze tündöklő fehér falakhoz, az egyes lépcsőzetek eme keretéhez. Feljebb aztán, e szőlők felett, ismét szabadon uralkodik a természet. Egyes kisebb-nagyobb erdők borítják el az érdekes alakú bércmagaslatokat,

melyek közül egy Dent de Lehman, Rochers de Noye fejedelmileg emelkedik ki, különös lapos kúp alakjában. Itt-ott egy-két nagyszerűbb sziklarészlet, egy-egy barlang, mély, sötét torkolat, melynek bensejében élénk havasi patak csördül, de ha nagyobb a víz, megnöve bömböl. Természetesen itt is látni havasi réteket, tehát havasi kunyhót és legelő nyáját is.

Ilyen a part dél és észak felé; nyugatnak elláthatlanúl nyúlik el a Lemán vize, míg keletről minden természeti szépségnek legnagyobb-szerűje, az örökké hó és jég borította havas, a Dent du Midi tizenegyezer lábnyi óriása tekint le fenséges nyugalomban, rendithetlen változatlanságban.

És majdnem minden talpalatnyi földhöz egy-egy emlék van kötve. Rousseau, Byron neve tűnik fel lépten-nyomon. „La nouvelle Héloïse“ színhelye ott ama kedves falu, Claren és ámbár a klasszikai „Bosquet de Julie“ jobbadán, néhány ősi gesztenye és diófa kivételével, már ki van vágva, találni mégis elég bájos,

költői ihletésre teremtett helyecskét ottan még mindig.

És ime itt — talpánál kötjük ki csolnakunkat, — a chilloni vár ez, melyet Lord Byron nagyszerű költeményével emlékszobrává varázsolt.

Régi, régi évezredes falak, eseménydús történettel. Egészen beépítve a tó vizébe, csak egy hid által van összekötve a száraz földdel, az emberek lakával.

Tömérdek óriási tornya, bástyája zordonan tekint el a messze vidékbe; egész kinézése emlékeztet arra, a mire szolgált annyi század előtt: a szabadság sirjára.

Északi részét fel-fel egész a legmagasabb torony csúcsáig, repkény futja be. A többi mind meztelen, rideg és sivár puszta fal. Csak a keletin tündöklök Vaud cantonjának cimere és jelszava: Liberté, patrie. Szabadság, haza.

De csak rövid ideje, hogy a szabadság lett jelszava e fészeknek. Most a nép katonái tanáznak benne. Azelőtt zsarnokok bérencei öri-

zék a szerencsétlen foglyokat, kik soha nem láthattak egyebet, mint börtönük falát, az eget és a hullámzó Lemant. Már 830-ban az ájtatos Lajos és kormánya ide csukató a szabadelvű Corbiéri apátot. Legnevezetesebb foglya azonban e várnak Bonivárd volt. Legnevezetesebbé lett pedig egy sokkal későbbi kornak lángelméjű fia, Byron, a költő által, ki örökké való szavakban — „the prisoner of Chillon“ című művében — éneklé meg e szerencsétlent.

Lenn, föld alatt, és a tó vizének színe alatt, mélyen leépitve van egy roppant csarnok, szürke homokkő oszlopok tartják.

E nedves, nyirkos és sötét csarnokban, oda kötve csak három lábnyi hosszúságú lánccal, kinlódott tömérdek fogoly.

Az egyik oszlopnál a kölemezben mély vájás látható. Ide volt láncolva Bonivárd és az ő lábai vájták ki e mélyedést hat évi fogság alatt, melynek folyamában helyéről nem mozdulhatott, egyetlenegyszer sem.

A Savoyai herceg vetette ide a szerencsét-

lent. Különben nem lehet őt sajnálni, mert maga kovácsolta e kemény sorsát. Az eszéveszett elég vakmerő volt a hatalom ellen az igazság és jog mellett küzdeni. Minek is ártotta magát olyan dolgokba, melyekhez semmi köze sem volt? Mért nem okúlt annyi martyr sorsán? Maradt volna otthon, evett volna sült burgonyát egy pohár sör mellett, és nem járt volna így. — Akkorában persze még e világnézletet nem ismerték. — Ez is korunk, polgárosodásunk egyik vivmánya.

Bonivárd oszlopára tömérdek név van vésvé. Köztük sok nagy és dicső: Byron, Victor Hugo, sat.

Van aztán itt még mindenféle borzadalmas dolog: kinpad, vesztőhely és sok más egyéb. A legiszonyosabb azonban egy sötét cella. Azokat, a kiket nem tudták vagy nem akarták törvényesen — azaz a törvény formalitásaival — kivégezni, ide hozták; felemeltek egy padlatajtót és egy lépcsőzetet mutattak neki mondván, hogy titkosan meg akarják menteni, szöktetni,

s hogy e lépcsőzeten lejuthat egy mentő alag-
útra.

A szerencsétlen, ki talán már évekig si-
lödött, három lábnyi vas láncsal egy oszlophoz
kötve, hálálkodó, áldó szavakat rebegve, sietett
lefelé. Sötét volt. De lépteit lehetett hallani. Egy,
kettő, három lépcső, aztán — szivszaggató jaj-
kiáltás, egy hullámcsapás — végre ismét néma,
zavartalan csend. A harmadiknál a lépcsőknek
vége szakadt, az áldozat sok száz lábnyira le-
zuhant a tó vizébe.

IV.

Estefelé járt az idő, midőn ismét lakunkba fordítottuk a sajka orrát.

Könnyü, hűvös szellő, — mely jól esett a forró napra, — fodoritá a tó kék színét, és az apró himbálózó hullámok megtörve az áldozó nap sugarait, varázsos sajpgó fényben ragyogtak.

A Jura hegység mögött tünt le a nap. Ott messze-messze elterjedő világos fellegek uszkáltak. Ezek most a szinek minden árnyalatát mutatták. A vad savoyai bérccsoport mindin-

kább elmerült a borongó homályba. Kalandos körvonalai még félelmesb alakot öltöttek.

Az északi s a keleti part azonban szépségének legmagasabb fokára jutott most. Nem hogy nem láttam, de soha nem is sejtettem a természeti szépségek e megrendítő hatását. Az amúgy is élénk, szingazdag, változatos tájrészlet minden szépségét háromszorosán mutatá most.

Mély árnyék feküdt már itt-ott, míg másfelé egy utósó, de kétszeresen fényes, belterjes világítás mutatkozott. Hiába volna ezt leírni akarni. A fekete tinta sejtelmét sem nyujthatná e pompának. Csak annak lehet fogalma róla, a ki látta már a délszaki napsugaraknak elképzelhetetlen élénk és virító világításu hatását. Minden tárgynak színe kétszeres tisztaságban, határozottságban tűnik fel. E mellett valami különös — mondhatnám átszellemült — fény ömlik el minden színen. Mintha mesterséges transparent mellett állnánk. Van itt sok olyan szín, mely másutt nem is létezhet. De a

legnagyobb látványt a Dent du Midi nyújtá.

Roppant hó- és jégmezői, a tűz, a legvalóságosabb tűz minden árnyalatában ragyogtak. Ez az „Alpenglühen“ — „a havasok izzása.“ Valóban nem is lehet máshoz hasonlítani, mint a fémek izzásához. Vörösös fényben naplementekor minden havasi bérc ragyog. Ujoncok gyakran tartják már ezt is a havasok izzásának; de a valóságos látvány sokkal nagyszerűbb. Csak ritkán, egy-egy évben néha csak egyszer mutatkozik, hogy elragadtatásba, majdnem önkivületbe hozza a szerencsés nézőt, ki épen jókor jött szemlélésére.

Az ilyen mindig csak rövid ideig tart. Öt, egész tíz percig csak. De oly varázsos, élénk, hogy sok ideig még maga előtt véli az ember.

A fény mindinkább tünedezett, az árny hatalmasan előre-nyomúlt, minden erélyes rohamban.

Egyszerre ismét másnemű fény ömlött el a fenséges havason, az egész tájon. A keleti

láthatáron feltűnt a hold. Ezüst méla világával merengő színt és tekintetet kölcsönzött a tájnak; a tóban hosszú, hosszú csík alakjában tükröződött. Az ember nehezen mondhatná meg, vajjon most-e, vagy egy pár perccel ezelőtt volt szebb az elterülő tájkép?

Megállítottuk kissé csolnakunkat. . .

Midőn kiköthettük azt, már mindenfelől száz és száz lobogó lángocska tündöklött.

Nemsokára ott ültünk a társalgó teremben, az én székem még bent félig, azonban már félig kint a tágas, repkény-befonta verandán; Alináé ott a csengő zongora előtt. A Vörösmarty-Erkelféle „keserű bordal“-t, Hunyadi, Rákóczi örökké szép dallamait varázsolta ki ujjacskáival belőle.

Bizonynyal ritkaság ily távol a hazától.

És a németek, franciák, angolok hogy hallgatók örökkévaló Rákóczink szívbe szóló hangjait.

Mennyi van e Rákóczyban! Nem egy érzés, nem egy élet, nem egy vagy száz eszme

Nem. Ebben benn van egy nagy és dicső, és — egy szerencsétlen nemzet története.

Megcsendülnek az első hangzatok. Saját-szerű, távoli, zavart zaj, melyből egy-egy megkapó bűbajos öszhangzat mindig újra felvillan, felmerül. Oly erélyes határozottság és egyszerűsmind oly sejtelmes ábrándos merengés. S mindig határozottabb lesz az irány, a dallam. Néha, mintha szinte villogó kard csördülését hallanánk, mintha egy győzelemre és halálra kész sereg rohamba vágatna el előttünk. És mint hatnak e hangok! Mintha keblünk, szivünk tágúlna. Minden izom feszül. A szem villog. Az ajkak rebegnek. Az arcon az átszellemült lelkesülés, a mély, mély — háromszáz éves fájdalom leirhatatlan vegyüléke rángatózik. Mintha mi is ügető paripa hátán ülnénk, mintha a dallam gyorsabb-gyorsabb ütenyével mi is mind gyorsabban száguldanánk előre . . lobog a fényes zászló — a háromszin; szól a tárogató, a síp; hallod-e mint ujjong, mint sír!

És most mily rendítő durranás! És még

egy harmadik. Bömböl az ágyú vészthozó sava, csillog és villog a kard, ömlik a piros vér.— Rajta, rajta, győzelembe.

Lehet-e olyan gyáva, a ki bátor nem lesz e gyújtó hangok hallatára! Lehet-e oly keserv, mely nem szűnik e lelkes hangok hallatára? Lehet-e oly érzés, oly eszme, melyet ezek kifejezni képtelenek volnának? Lehet-e dallam, mely versenyezhetne ezzel!

És lehet-e lelkesítőbb valami ennél? Nincs.

* * *

Másnap este Alina szobájában ültünk együtt, és én felolvastam neki valamit; versekbe szedett tegnapi kirándulásunkat:

Havasoknak háta mögül
 Száll a hold kerék lapátja,
 Tükröződik kék tóban —
 Józue is most kétszer látja;
 Ezüst világában reszked
 Hó ellepte láthatárunk,
 Ott a parti rózsakertek
 S evező lapátunk.

A halásznak kis házából
 Hangzik által édes ének,
 Száll el illatos lég szárnyán,
 Hál' az est lágy szelletének.
 Messze-messze hangzik el,
 Rajta, lám, hogy elméláztunk.
 Csendes neszszel ébreszt fel
 Evező lapátunk.

Setétlő színén a tónak
 Uralg már az éj nyugalma,
 S ott a parton himbálóznak
 Rég kikötve csolnak, sajka.
 Azok után nincs sietnem!
 Eddig elég gyorsan szálltunk, —
 Elfáradt már, pihenjen —
 Evező lapátunk.

Lábaidhoz térdelek le,
 Tedd fejemre kis kacsódat;
 Nézek sötét szemeidbe,
 Isten vezéreljen csónak!
 Homlokomon az ő ajka,
 Elmerengünk, elmélázunk —
 Feledésben áll a sajka —
 S evező lapátunk. . .

A l i n a : Önök férfiak semmit se tudnak elhallgatni. Oly hiúk, hogy dicsekedniök kell mindennel.

É n : De gondolja meg nagysád, legalább volt annyi discretióm, hogy az egészet versekben irjam le. A mi pedig versekben van leirva, azt senki se szokta elhinni.

V.

A többi velünk lakókkal is csakhamar volt alkalmam bővebben megismerkedni. Ugyanis nagyobb kirándulást határozott az egész társaság.

Miután Alina hozzá csatlakozott, természetesen én sem hiányozhattam.

Vernayaz-ba akartunk menni, a trienti torkolat és a híres Pissevache-zuhatagnak megtekintésére.

Már hét órakor reggel a vonaton voltunk,

Montreux, Veytaux, Chillon mellett robogva el, folyvást kelet felé, szorosán a tó gyönyörű partján.

Villeneuve-vel együtt azonban ettől is válnunk kell. Sokáig irányoztuk azonban még sóvárgó szemünket feléje, s talán le se vontuk volna ez irányról, ha nem vígasztal bennünket a megnyugtató öntudat, hogy néhány óra múlva ismét látjuk egész bűbájában.

A keskeny, mindkét oldaláról óriási bércektől övezett Rhone-völgyben haladtunk toya.

Mindenfelé szőlőkertek, élénk falvak, bájos mellék-völgyekre akadt a szem.

Az egész kép felett mindig uralgott vakmerő körvonalaival a hatalmas, változatos, önmagához csak roppant mérveiben hű hegyláncolat.

Mindenek felett a fejedelmi, ezüstös tetejű Dent du Midi.

Képzелhető, mily élénk társalgás folyt kocsinkban.

Az egész társaság majdnem egyszerre is-

merteté meg egymással szellemdús gondolatait, fenséges érzelmeit. Csak mi ketten voltunk csöndesebben, „fülünk itta szavainknak bűbáját.“

Kiváltkép Jacob Majerné ő nagysága versenyzett költői ötletekben. Minden köre, halomra, bokorra, helysége tudott mondani valamit, és minden mondására olyat fordított bűvös szemein, hogy szinte azt hittem: na, most kihullanak vörös héjukból.

Semmi se volt, a mire ne tudott volna rendkívül elmés megjegyzést tenni. A piszkos, hengergő Rhone-hullámok, a néhány év előtt lejött sár-görgeteg, melynek még látni maradványait, minden, minden kikapta a maga részét. Hát még a mikor magasan, magasan, egy ropant szirt tetején, kis kápolnát láttunk féhérleni!

Ez azonban aztán a szabadelvű Jacobnak alkalmat adott sajnálkozni az itteni népen, hogy a papság itt még oly nagy szerepet játszik. Különösnek találta, hogy a st. maurice-i apát bet-

lehermi püspök és gróf címét viseli sat. St.-Mauricenál kocsit kellé váltanunk. Más vonalra térünk. Az egészen új, de már is bukó félben levő „Ligne d'Italie“ vonalára.

A bukó félben levés meg is látszott rajta. Oly kényelmetlenséget az elrendezésben, oly könnyelműséget a szolgálatban, mint itt, sehol se találtam.

Már eléggé meg voltunk lepetve a kocsiktól is. A hölgyeknek például lehetetlen volt be szállniok, leszállniok, a nélkül, hogy el ne pirúttak volna. De a legnagyobb meglepetés csak később jött.

Vagy tiz perenyire St. Maurice után egyszerre megállott a vonat. A vezetnök jelenté, hogy ki-ki szálljon ki.

Természetes, hogy csodálkozott ezen az egész tiszteletreméltó publikum. Kiszállani, holott csak most váltottunk kocsit, kiszállani, holott itt nincs is állomás, de sőt nincs is helység, ház. Csak a puszta Rhone-völgy, szikla és folyó.

De nemsokára megláttuk, hogy miért tet-

ték ki a szűrünket. Észrevettük, hogy a folyó másik partján egy vonat ép olyan helyzetben áll, mint a mienk. Onnan is kiszállott a közönség. És a két vonat között, a folyón át egy lerombolt vasuti hid maradványai voltak láthatók. Egy viharos éjen a hid csak szépen „lement.“

Már most az egész közönségnek, az egész podgyásznak, minden málhának — ember hátán — a hid fenmaradt romjain, néhány cölöpön, pallón kellett átindulni.

Ugyancsak volt idővesztés, tolongás, zaj, zugás, sikoltás, káromlás. A bátor Alina, segítemmel, csakhamar átjutott a másik partra egy gerenda-sorozaton, melyet gyanús ingása és szédelgő közei miatt csak kevesen mertek használni. A többiek csak öt perc alatt tehettek egy-egy lépést.

Mi — már bátorságban — mulatva néztük a zsibongást. Nagy volt a félelem, különösen a nők részéről, ámbár egy-egy fiatal leányka vigan fickándozott az ingatag uton. Egy nő sem mutatá magát oly félénken, mint egy vén

podagrás angol, a ki minden lépésnél elhalaványult, ámbár két izmos legény vezeté, és három tisztelendő ur, az egyik — a legkövérebb — piros orral és roppant arany kereszttel, melyek versenyben ragyogtak.

— Rogo, rogo reverendissime!

— Goddam! Goddam!

Igy hangzott a quartet.

Három negyedórát vesztettünk az átköltözéssel.

Aztán azonban nemsokára elértük rendeltetési helyünket.

Legelőször is természetesen a zuhataghoz siettünk.

Vagy száz lépésnyivel előtte kis fakunyhó emelkedett.

Ebből jöttünkre egy tisztességes öreg úr lépett ki, és megvette rajtunk előbb az obligát egy frcot személyenkint, aztán szabad volt közeledni a zuhataghoz.

— Ez mégis borzasztó! — Soll ich leben!

— Nem lehet megnézni ebben az országban

utójára az eget sem, a nélkül, hogy az ember ne fizessen. Nem mondom, mintha sajnálnám e csekélységet, hiszen ha nem is vagyok olyan gazdag —

— Mint Rotschild. Nemde?

— Igen mint Rotschild. Furcsa, hogy tudja maga előre, mit akarok mondani. Nem hiába láttam az asztalán Hegelt, hanem mondhatom, maga ugyan okos ember.

— Oh kérem —

— No de hát, akarom mondani, mégis csak van, van valamicském. De magát, ezt a szép országot sajnálom. Látja, én rendkívül szabadelvű vagyok. Akár talán, ha lehetséges, még szabadelvűbb mint a „Presse“, „Ost-deutsche“ s a többi, ha otthon nem is mondom meg. Azért sajnálom ezt, mert lehetetlen, hogy a republik még sokáig tartsa magát, ha ilyen sokat kell fizetni az idegeneknek. Hallom, különösen az angolokat huzzák. Meglátja, egyszerre megjelenik egy angol flotta és összebombardirozza az egész Svájcot. Hiszen különben tönkre kell

tutni az angoloknak, olyan sok jön ide. Nicht wahr Rebekka?

Rebekka megjegyzé, hogy hiszen a Svájc-nak nincs tengermelléke.

— Igaza van önnek, de azért férjének is igaza lehetne. A mint a törökök Stambul ellen hajóikat szárazon is indithatták, mért ne tehetnék hasonlókép az angolok is?

Ezt Rebekka is átlátta. Jacob pedig kétszeresen ragaszkodott ezentúl hozzám.

— Ön nem angol? Önnek oly angol típusa van.

— Köszönöm nem. Én magyar vagyok.

— Ah, istenem! Hát ön is personal unionista, tehát ön is dualista? Pedig a Kuranda és a Zang és a Doctor Leutschneider, vagy hogy hívják, már hányszor bebizonyították, hogy a Rejxráth és Schmerling — Vigye el az ördög!

Tudniillik azt a követ értette Jacob, melybe egyszerre úgy bele botlott, hogy egész hosszában, vagyis inkább rövidségében földhöz

vágta magát, és vagy öt lépésnyire ismét lecsúszott a sikló lejtőn. A politikát e katasztrófára abba hagyta ugyan, de már most csak annál inkább kezdett panaszkodni az egy franc miatt, hogy lám, még az utat sem igazítják érette.

Hát még mikor — hogy jobb álláspontra, egy fakarzatra juthassunk — oly helyet kelle átmetszenünk, mely a zuhatagtól jövő örökös eső által lett „bátortalanná“! Csak akkor szünt a panasz, midőn közvetlen előtte, vagy is inkább mellette álltunk a nagyszerű látványnak.

— Mintha egyetlenegy óriási, kopár szikláról lelógó marabout-toll volna, lengetve a szelid Zephyr által!

Valamennyien csodáltuk Jacob Majerné e talpraesett új költői hasonlatát, és csodálkozásunkat még fokozta férjének azon megjegyzése, hogy hát meg a főzuhatagot keretező mellékes erecskék, eső-patakok — csupa lúdtollak.

Jacob Majerné azonban kedves felének ez ártatlan jó hiszemben tett megjegyzésére oly

szemforgatással felelt, hogy az meg se moccan többé.

Valami különösen megrendítő nagyszerűséget kölcsönöz e zuhatagnak az, hogy óriási tömegben dördülvéen le, nagyszerűségével a legnagyobb egyszerűséget köti össze, a mennyiben nem lát az ember egyebet, mint vizének ezüstjét és meztelen kösziklákat.

Nem is győzték mondani az észak-németországi kisasszonyok, hogy „janz reizend, janz reizend!“

Egy negyedóráig néztük. Hogy Alina ez alatt nem szólott egy szót sem, annak rendkívül örültem. Tökéletesen eltalálta az én izlésemet. Vannak emberek, kik ha valamit látnak, hallanak, a mi szépnek vagy dicsőnek el van ismerve: kötelességüknek tartják kinoszni, gyötreni magukat, hogy mindennemű lelkesült, fenhéjázó szavakat csavarjanak ki üres keblükből. És mentül üresebb a benső, annál nagyobb zajt csapnak. Ha sok ember együtt dicsér valamit,

legnagyobb része ilyen. Szerencse, hogy valóságos lelkesedést az ilyen szemtelen érzelem-és csodálat-kacérkodástól egy kis gyakorlat után könnyen meg lehet különböztetni.

Ha az ilyennek egy képet mutatnak, ha költeményt olvasnak fel, vagy akár ha zongorán kinlódnak előtte, oly módon pedig, hogy ásitozni szeretne ha az illem nem tiltaná, néha a nélkül, hogy csak tudná is miről van tulajdonképen a szó: rákezdi a dicséretet, hogy az ember szinte elriadna előle. Ha ilyen embert hallok beszélni, elnémulok, és nem mondhatok egy árva szócskát se, bármennyire tetszenék is az illető tárgy, mert azt hiszem, hogy majd engem is olyannak tartanak.

Ugy látszék, Alina is így gondolkozott. Csak akkor nyílt meg ismét apró piros szája, mikor a második szemlélendőnek, a trienti tor-kolatnak irányoztuk lépteinket.

Midőn itt is fizetnünk kellett egy frcot, Jacob majd nem hogy elájult, nem talán fukarság-

ból, hanem csak ama tiszta szívbeli meggyőződésből, hogy a republica magát tönkre teszi. Különben, annál is inkább sajnálhatta pénzét, mert néhány lépés után megállott, és csakhamar vissza is fordult. Nagyon veszélyesnek tartá az utat. A torkolat roppant magasságu és három órányira elnyúló repedésből áll, mely ketté hasítja 2—3 ölnyi szélességben az egész szikla bérceket, úgy hogy mindenütt látni a meztelen kőzetet. Hasonlít a Tanina-torkolathoz, csak hogy még sem bir ennek rémes nagyszerűségével. Szélesebb, világosabb. A „Trient“, a torkolat patakja sem oly vad, mind a Tanina, habár szintén jó nagyocskákat ugrál és szökel.

Félénk személynek itt persze kellemetlenebb az út mégis, mert holott a Tanina mellékén az út folyvást szilárd kő és sziklatalpon indul, itt csak erős vaspántokkal a sziklába eresztett, hosszan elnyúló fakarzatból áll, melyen néha félig kihajolva kell indulni, az előre nyomuló szikla egy-egy domborodása miatt.

Midőn ismét kiléptünk a szilárd földre, rendkívüli örömmel és egy pohár „limonade gaseus-sel“ fogadta kedves oldalbordáját Jacob úr.

Nem sokára ismét a robogó vonaton vol-junk visszaindulóban.

VI.

Betekintve egy harmadrendű kocsiba, rendkívül vig jelenetnek voltam tanuja. Ott ültek wallisi, vaudi katonák, asszonyok, leányok; ezek mind különös rövid henger-alaku kalapokban, melyek roppant ezüst és arany szalagokkal voltak övezve, és sok más nép.

A palack a wallisi jó borral keringett, és hangzott az ének:

„Allons enfants de la patrie,
Le jour de — boire est arrivée.“

Mindjárt meglátszik, hogy ez a nép nem sör-, hanem borivó.

Egészen, de egészen más, mint a német-svájci. Életvidorabb, könnyübb vérü, jobb indultu minden tekintetben, és élces. Dalol, nevet és iszik folyvást.

Ez a Vallis az utazó világnak még nem rég, ugyszólván, terra incognita volt. Csak néhány éve, hogy ezt is kezdték sűrűbben látogatni; azóta azonban a látogatók száma igen felszaporodott és évről évre nő.

Ez nem csoda. Kivéve a messze elnyuló tavakat, melyek itt hiányzanak, ámbár kissé közel van a genfi, a Svájcnak egyrésze sem mutat fel annyi tájszépséget, mint ez.

Talaja a legszagatottabb, bércei legmagasabbak. Tizenegy egész tizenhárom ezer lábnyi van öt-hat. Kilencvenöt mértföldnyi területének ötöd része örökös jéggel, hóval van beborítva. Százharminc jegessel bir. Köztük a Svájc legnagyobbjai: az Aletsch és Gornergletscher.

Nevét egyszerűen a latin „vallis“ szótól veszi. Valóban, keresztül metszván az országot egész hosszában a Rhone folyama, az egy hosszú völgyet képez, melyből aztán jobbra balra mellék völgyek indulnak. Ezekben vannak a havasok világának legbübájosabb csodái elrejtve.

Éghajlatilag a legnagyobb ellentéteket tünteti fel. Csak néhány lépésnyire egymástól találunk délszaki forróságot, éjszaki dermedt fagyot. Sion városa mellett, ama szikladombokon, melyeken a csodás várromok omladoznak, vad kaktuszt találtam.

Fermatnál érett kalászkok hajolnak a szó teljes értelmében a jég széle felé. Másutt havon állva érett cseresznyét, szőlőt téptem.

Ily körülmények közt forró hőség s rop-pant hó tömegek mellett, nem csodálkozhatunk a tömérdek görgetegen, árvizen, mely itt évente véghez viszi pusztításait.

Az élelmi forrásokat vizsgálva, úgy találjuk, hogy itt kereskedelem, ipar, ugyszólván

nyomát se mutatja. Többnyire csak kukorica s a bortermelés foly nagy mérvben.

A közlekedésért is kevés tétetett eddig. Sionig megy a vasut; aztán egy darabig — csak egy vonalon — posta. Tovább megszűnik minden nyilvános közlekedési eszköz.

A nép buzgó katolikus, és sehol se láttam egy rakáson annyi papot. Nyelve valami francia-roman patois.

Történelme minket magyarokat közelebből érdekel, mivel mi is szerepelünk benne, és némelyek azt állítják, hogy az Annivier völgy patriarchalis és most is nomád lakói magyar származásuak.

Rómaiak, burgundok, frankok egymásután birják a tartományt. Később véres harcok folynak a lombardok és hunnok ellen. Ezek egy része letelepedik a vérén megvásárolt földön. A karolingi birodalom felbomlása után I. Rudolf király alatt független államot képez. Ennek utódja alatt hódítják meg a magyarok.

Később az ország ezektől felszabadulván,

belvillongások tépik. Nevezetesen a köznép felkelvén a nemesség ellen, azt hősiesen veri meg és uralmát tönkre teszi. A leuki Seufzer-Matton ütköznek meg utójára, és a nemesség legnagyobb része kivész.

A német császárok azután a tartományt, melyet úgy sem birtak már, a Savoyi grófoknak ajándékozták, úgy mint a pápa Jeruzsálemet II. Endrének. Savoyával harcolt tehát ismét a nép. A havasi szegény, félmeztelen pásztorok legelszántabb harcai voltak ezek. Később az eskütársak szövetségébe lépett, míg I. Napoleon által Franciaországhoz csatoltatott. I. Napoleon roppant népszerű most is a cantonban; majd minden kunyhóban, melybe beléptem, ott találtam képét.

A nagy imperator megrendítő bukása óta ismét Helvétiahoz tartozik. Azonban több más kath. cantonnal együtt 1848-ban föllázadt ellene. Legyőzetvén, azóta megszűnt történelme.

A mi népünk — azaz, mely közé néhány

hétre telepedtünk, majd minden tekintetben hasonlít ehhez.

A canton maga egészen más jellemmel bír. Hóleples bérce csak igen csekély számmal van, de a mi van, az a leggyönyörűbbek közé tartozik. Ezek még fenségesebbek amaz ellentét által, melyet velök a környék tündérkertje képez.

Valóban kertnek lehet nevezni a cantont, — nagy, egyetlenegy gyönyörű kertnek.

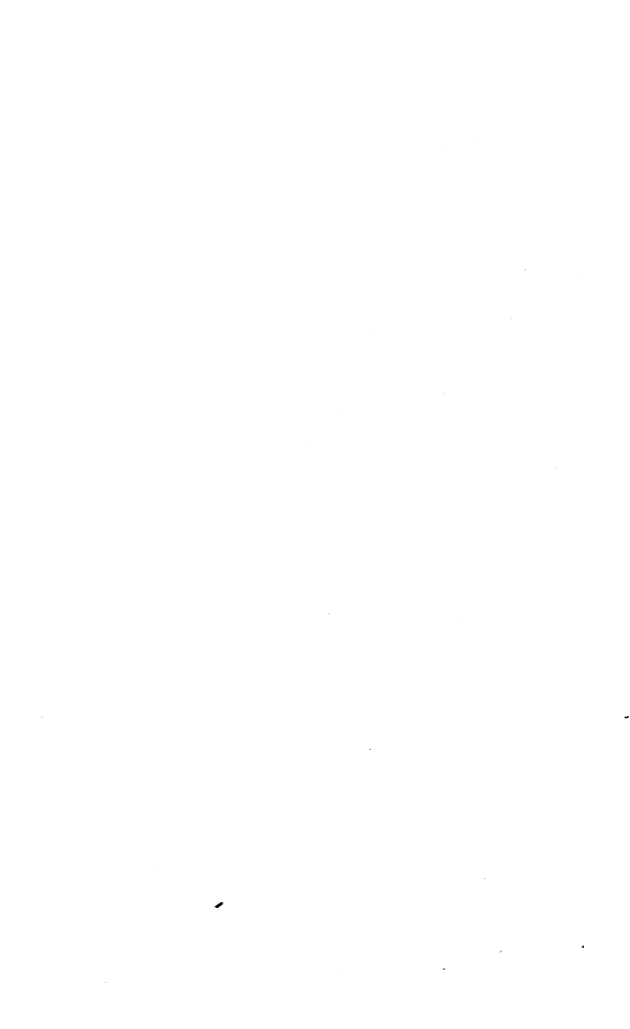
A föld miveltése igénybe vesz majdnem minden kezet. Meg is látszik a földön. Éghajlata már egészen délszaki.

A nép még vidorabb a vallisinál. Van benne valami kellemetes hengegés, mely néha a ganggósságig emelkedik. A vaudi mindig szomjas. Vizet csak ritkán iszik, azonban a sört — a boldog — nem is ismeri. Van benne finom ingerkedő kedélyesség. Ez néha drasztikus, vakmerő tréfában nyilatkozik ugyan, de az egész nép mégis „bon enfant.“ Régi nyelve — az ó-provencal — még mindig fenmaradt.

Jól és kellemesen hangzik. A népviselet azonban eltűnt, kivéven az asszonyok viselte kalapot. Lehetetlen, hogy ez meg ne lepje a jövevényt. Sinai kalap ez. Széles szalma szövet, s kúposan megy fölfelé, közepén éles hegyben végződik és ezen nagy golyó diszeleg.

I. Napoleonig e szegény derék népecske Bern cantonjának „Unterthanen-Land“-ja volt. Napoleon szüntette meg e viszonyt, és azóta ők is szabad tagjai az eskütársaságnak.

Természetes, hogy a fölszabadító emléke itt még népszerűbb, mint Vallisban.

VII.

Dacára a közös kirándulások örömének, mi ketten mégis csak úgy találtuk, hogy kellemeesebbek magános sétáink.

Azért csakhamar ismét ilyenre határoztuk magunkat.

A kedves olvasó látja, hogy az alkalmat jól tudjuk használni. Hisz mit is tettünk volna egyebet szabad óráinkban. — Szabad óránk naponta huszonnégy volt.

E cikk bevezetésében említettem a glioni

gyönyörű kilátást. Azt tüztük ki ezuttal, célunknak. Egy olyan kis szekérekére ültünk, melyen oldalvást ül az ember. A havasi tájakon minden tekintetben egyaránt czélszerű. Az ember előre, hátra jól lát, élvezheti a vidék szépségét, és a meredek bérceken alig juthatna fel más, mint e könnyü egy lovas kocsi.

A falun keresztül hajtva, nem sokára a szőlők közt voltunk. Minél magasabbra jutottunk, annál tágasb lett kilátásunk és minden kanyarulatnál új meg új kép tárult fel.

És valamennyi részlet, valamennyi kisebb kép odafent a hegytetőn, melyet egy órai út után értünk el, egyesült a szem és szív gyönyörére egyetlen egy, nagy szépségével elkábító tájképben.

Valóban itt volt valamennyi részlet. Oly eszményi összhang uralkodott az egészen, mint ha nem a véletlen és a szükségképiség csodás vegyülete, hanem egy művészi lángész rendezte volna el, mindenütt a legnagyobb hatásra törekedvén.

És mintha épen e glioni hegytetőt rendelte volna a természet arra, hogy innen csodálják szépségét az emberek. Mintha nézőpontnak lett volna teremtve.

Ép átellenünkben a zord savoyi bércláncolat tükröződik a sima tóban, melynek vize oly belterjes, meleg kék színnel bír, hogy senki nem is képzelheti, a ki nem látta. Annál meglepőbb ez arra nézve, a ki látta a többi svájci tavakat, mert ezek, (a züriki, a vierwaldstädti sat.) egészen zöldek.

Jobbra elláthatlanul nyúlik a viz. Balra egész partját roppant jegenyefák övedzik, közöttük folyik a Rhone mignem a tóba ömlik. És tovább a Rhone gyönyörű völgyébe mélyen belátunk. Mindkét oldalán majdnem meredeken emelkedő bérccsor emelkedik. A háttérben ez irányban az örök-fehér Dent du Midi zárja a képet.

És tekintsünk le itt lábainkhoz, az előttünk, alattunk fekvő partra!

Ki tudná leírni ezt, de csak elé is szám-

lálni az egyes látványokat. A falvak és városok koszorúja Villeneuve-től Lausanneig; tömérdek félsziget, halászkunyhóival; sajkák, csolnakok és vitorlások közt ime egy büszke gözös; mintha egyenesen neki tartana ama apró, három fától egészen ellepett szigetnek. A közel fekvő falvakból magasan kiemelkedik néhány fényes nyaraló kastély. S a parton mily tündérkert! Lugas, liget, szökőkút, gesztenye és diófa, olaj és fügefa megszámlálhatlan mennyiségben, és mily sok virág! És mennyi ember!

És bár egészen lent áll, beépítve a tó vizébe, mégis uralkodik az egészen Chillon büszke sziklavára.

Éz és a montreuxi templom mindenütt kiválik.

Alig győztük nézni, de elvégre mégis csak elváltunk tőle.

A kocsit már haza küldtük volt. Egy más gyalogúton szándékoztunk hazatérni.

Hátat fordítottunk gyönyörű kilátásunknak, és megkezdtük a nagy vargabetüt.

Szemben haladtunk — a magas hegytetőn álló Glion falvát oldalvást hagyva — a Dent de Jaman és a Rochers de Noye zöld pázsittal és erdővel ellepett bérceinek. Különös alakúak azok. Majdnem hasonlítanak a nők leirt kalapjaihoz. Ismeretes, hogy a széles, főképp vízszintes alakban elnyúló görögországi hegyek a görög, a csúcsos északiak és a fenyűfa a gót építészetet teremtették. Hát ha ama kalapok architektúrájára befolyással voltak e bércek is.

Ime egy új, egy nagy gondolat, melyet csak lángelműen tovább kellene fejteni, hogy a frakkok, a cylinder etc. eredetére jussunk.

Árnyas fasorokban, mélyen leszökő hegyhát szélén haladtunk tova. Oly gyönyörű füvet, mint minő e hegyhátat fedi, sehol sem láttam. Lent mély torkolatban végződik hegyhátunk, melyet nem fogunk kerülni. Ott a vad sziklatömegek közt tajtékszik egy ifjú patak.

Sajnáljuk, hogy oly rövid pályája van; nem sokára elnyeli a roppant Lemán. Egyszerre egy magányos hely előtt állunk, melynek saját-

szerű szépséget adni : egyesült természet, ember és idő. Az említett torkolat itt magasra nyúlt fel, de egyszersmind már tetemesen meg is szűkült, olyannyira, hogy lehetséges volt át-hidalni egyetlenegy vakmerő bolthajtással.

Magasztos csendben állott az ember e nagyszerű műve a nagyszerű természetben, a ledör-dülő zuhatag mögött, az erdő mély árnyában.

És az idő, melyről mondják, hogy csak rontani tud, itt nem rontott, hanem javított. Technikai szempontból nem akarom állítani, hanem tájképi szépség tekintetében bizvást tehetem. A hid régi. Az idő az ember művéből lassankint, úgy szólván, természeti művet alakított. Sajátságos módon jelleget kölcsönöz a kö-hidnak. Egygyé tette a sziklával. Közelebb hozta a természethez, emelte az összhangot, az együvévalóságot. Mondják, hogy az idő ront. Nem, nem ront, hanem egyenlít. Ez a nagy democrata a természetben egyenlővé tesz elvégre mindent, a mint egyenlő volt minden elejétől fogva.

Itt letelepedtünk és sokáig időztünk, me-
rengve, ábrándozva.

Az erdőben feküdni,
Pihenve mély árnyában
S a képzelmet röpíteni
Merengés országában
Oly édes érzélem.

Valamennyi bűvös emlék
A múltból felmerül ;
A bú s a gond feledvék ,
A fájó seb megenyhül
Az ember keblében.

Hogy mit merengtünk, ábrándoztunk ottan,
mire való volna leírni. Hisz minden ember volt
ifjú. Gondoljon arra az időre.

* * *

Még a régi, őseredeti Sonzier (mond :
Szónsi) nevű falun mentünk keresztül, és a
torkolat másik parján voltunk. Mindinkább le-
felé jutva, nem sokára bele értünk ama gyö-
nyörű, gazdag nyaralók tengerébe, mely el-

árasztja az egész környéket. Mind e kedves épületeket, kerteket, ligeteket, szökőkutakat ki tudná leírni!

Mily szépek, szemkápráztatók, s mily boldogak lehetnek, a kik lakják.

Lehetnek! Igen. És még sem azok gyakran. Lépünk be egy ilyen aristokratikus lakba és mit találunk? Bizony gyakran csak roncsolt családi életet, fásúlt kedélyt, nevetségest és kesérvest.

VIII.

Csupán egy kirándulást tettünk még, a clarensi temetőbe.

Montreux és egész falkoszorója nemcsak hogy paradicsomi fekvéssel bír, hanem egészséges éghajlattal is.

Magasra felnyúló hegyláncolat, mint egy óriási bástya, védi az északi szél elől. Itt tehát háborítlanul fejtheti ki egész melegét a napsugár. A délszaki lágymező és meleg éghajlatról tanuskodik a virány és növényzet is.

Télen, midőn más északibb, de még délibb fekvésű vidékeken is, az elemek vadúl dühöngenek, sok-sok százan menekülnek e vidékre. Kiváltkép szerencsétlen mellbetegek és sorvadozók keresik és valóban gyakran fel is lelik itt megmentetésüket.

Képzeltető, hogy ide, a hol oly drága minden, csak a leggazdagabbak települnek.

De a „legparadicsomibb“ vidék se nyújthat írt a halál ellen, mely fölszedi sarcát a gazdagok közt ép úgy, mint a szegények közt.

Igy támadt ama gyönyörű sirkert, (valóban „sirkert,“) melyet megnézni alig mulaszt el valaki, ha csak egy napot tölt is e környéken.

Nem állhattam ellen, hogy e helyet versben ne irjam le.

Szól az ének, száll a sajka,
 Könnyü déli szellő hajtja.
 Tó kék színén, part hosszában,
 Olajfáknak árnyékában,
 Minden csillog, minden virúl,
 Fügelomb közt rózsa pirúl.

A havasnak órjás bérce,
 Sajg és ragyog a napfénybe,
 Mig az ódon várrom alján
 Padmalyt mos a vájó hullám.

S ily zajgó élet közepette
 Hogy állhat ilyen csöndes hely!
 Szorong az érzés kebelembe',
 És ajkam alig hogy lehel.
 Mi itten vigad, itten éled :
 Végét itt e kertben találja,
 A küzdő büszke emberélet —
 A hiuságok hiusága.

Hiuságok hiusága :
 Halálban is fényre vágyva !
 Mennyi emlék, szobor, állvány,
 Érc és ezüst, arany, márvány,
 Büszke cimer, dicsszó, jelvény
 Szól hangosan néma nyelvén :
 „Ime vándor, itt pihenj meg,
 Mert ürében e gödörnek —
 Ennek, annak a hulláját
 Apró férgek rágva rágják.“

S való, hogy — úgy van ; Hulla mostan
 S az őrlő férgek lakomája,

De mind e hulla — most rohadtan —
 Egy forró szívnek volt hazája,
 És mind e hamvadt ember szivében
 Forró piros vér lüktetett,
 És mindenik, magához hiven,
 Oly forrón gyülölt s — szeretett.

És látásán e „gödröknek,“
 Mennyi más szív mint törött meg,
 S mennyi remény, édes álom
 Itt örökre sirba szállott!
 Nehány sorban mily sok végzet,
 Egy-két köben mily történet:
 Hadviselte aggastyán,
 Küzdő férfi, ifju lány,
 Egymás mellett itt pihennek.
 Vége élvnek, küzdelemnek.

A szomorúfűz mély árnyában
 Nézd azt az apró emlékkövet,
 Kis gyermek nyugszik ott sirjában,
 Alig hogy élt néhány hetet.
 Tavasz havában húnyt el itten,
 És őszkor húnyt el édes anyja.
 Búbánat vájt az[anya-szívben —
 Most ismét egyesítve vannak.

Nincs menekvés a haláltól
 Ép úgy itten, mint akárhol,
 S kinek szivén enyészet ül,
 Sirt lelhet csak mesgyéül :
 Fiai észak s keletnek,
 Délnyugatra jöttetek,
 Sirt keresni, távol onnan,
 Hol az édes szép otthon van.
 Idegen hon földében
 Nyugodjatok békében !

* * *

Két nappal ez utolsó kirándulásunk után Alina elutazott. Annyi szép ábrándos órának s annyi együtt töltött szép napnak vége lett.

Ott álltam a pályafőnél, melyhez együtt kocszitunk ki, és utána néztem a robogó vonatnak, bár csak néhány percig láthattam még.

Mint valami dämoni, hosszú fekete tüzet okádó sárkány vitte el az én kedves uti társnőmet, kit talán soha sem látok többé.

Isten veled ! Soha se látlak többé ! Köröskörül tekintek, de a tájnak, mintha kiveszett

volna legjobb szelleme. Nem érzem többé, nem értem többé.

Magam se tudtam merre megyek; egyszerre csak Charnez felett állottam.

Elöttem feküdt ama vadonba rejtett sejtelmes, ábrándos fekvésű falu, melyen oly boldogan ballagtunk keresztül a minap.

Nem volt kedvem haza menni, hogy Jacob Mayer und Frau, Porciuncula, Regina, Aurora, Camomilla kisasszonyok csacska fecsegését hallgassam.

Bebarangoltam erdőt, sziklát. Estvefelé ismét a faluban voltam. És ismét értettem, éreztem!

Sonzier! Mily gyönyörű vagy! Mily gyönyörű mostan, estve, előttem!

Szól a helység kis harangja,
Cseng vidáman tiszta hangja,
S üde szellő viszi széjjel —
Közeleg a méla éjjel.

Hogy susog a hársfa lombja,
Szól — az ember azt gondolja, —

Visszatér a falu nyája,
S lesz a föld a csend hazája.

Még csak egy-egy eb csaholgat,
Melyet gyanu s éhség bolygat —
S embert itt künn már nem látui,
Mind eltért pihenni, hálui.

Egyedül én járok itt még,
Föltekintek ismét s ismét.
Vajh nem jö-e onnan csend le
Kínnál küzdő kebelembe.

Sötét éj volt, midőn haza értem.

Másnap felkelvén, szokásom szerint kiléptem a verandára. A többieket rendesen ilyenkor már ott találtam. Ma nem láttam egy lelket se, senkit se, sőt semmit se; kivéven a Lemant és a rajta átnyargaló vihart. Homályba, ködbe volt borulva minden. Csak néha ömlött el rémes világítás: cikázott a villám. Mintha e villám ostor lett volna, dörögve csattant a víz színe, hogy felserkentse a rest hullámokat.

Ha máskor e vidék paradicsomi, akkor most pokoli látványt nyújtott. Cikázott a villám,

bömbölt a menydörgés és zúgtak a Lemán hullámai. Felcsaptak a kőpartokon, kétszer, háromszor oly magasan, mint a legmagasabb férfi. Ágyuszóhoz hasonlóan dördültek, odaütődve a kemény kőhöz. Bárkák, sajkák uratlanul voltak láthatók itt-ott magasan fölvetve. Aztán örökre eltűntek.

Gyakran viharzik a Lemán. De ilyenek már rég nem látták. Rémületes gyönyöröm telt a vizek e borzasztó játékának nézésében. — Ha vihar van szivünkben, szeretjük künn is a vihart. A külvilág ismét egyensúlyba jő belvilágunkkal. Harmadfél óráig tudtam nézni. Jaj annak, a kit a tó közepén ért! A gözös is a kikötőbe menekült.

Láttam mindent : a paradicsomot és a poklot.

Nem akarok még tovább is itt maradni, — hogy lássak a kettő között valamit. Nem szeretem a határozatlant, nem a felet. Vagy eget adjatok nekem, vagy adjatok poklot. Isten veled, te szép vidék, sohse látlak többé!

IV. KÖNYV.

A JÉG HÁTÁN.

I.

Gyönyörű, tündéri napok után, melyeket élveiktől majdnem elkábulva éltem át a genfi tó paradicsomi partján, elhagytam ama vidéket, melyen boldog voltam, ha aféle szegény lény, mint a milyen az ember, egyáltalában boldog lehet.

A virágos, színgazdag délszaki égöv gyönyörei, a természet és az oda kötött emlékek népszerűsége még más valami bűbájjal is egyesült, hogy engem — szegény látogatóját — va-

lóban boldoggá tegyen, vagy ha ezt nem is érhetné el, hogy legalább elfeledtesse velem mind azt az apró mérges nyelvű kigyócskát, mely az emberi szívben váj, s melyet keserű emlékek, fájdalomnak, csalatkozott reménynek, kiábrándulásnak nevezünk. De — nehogy talán elbizgam magamat — a gyönyörűségnek csakhamar vége szakadt, midőn én még mindig azt hittem hogy csak most kezdődött.

A paradicsom angyala elhagyta a paradicsomot; a mit oly együvéalónak kezdtem hinni, ketté szakadt; az összhangzó dallam bűbájának vége volt, és az apró kigyók, eddig attól megigézve, újra kezdték furfangos játékukat.

És semhogy a szomoruság emlékeit kössem e tájhoz, melyben eddig oly tiszta gyönyört élveztem, inkább elváltam tőle; mentem délfelé, de mentem mégis éjszakibb jellemű tájba, Savoya vadonaiba, ott a hol Európa legmagasabb jégborította bérce áll, a királyi Montblanc fokára.

A közönséges út Montreuxból Chamounyba

Martignyn megy keresztül. De én nem voltam oly hangulatban, hogy járjak arra, merre a természetet félrőfnyi arcú lordok, öszvéren ülő ladyk és sörtől duzzadt német philisterek örömhölgy gyanánt használják. Nem akartam amaz „elcsépelet utakon“ járni, a hol le van írva minden kő és fűszál, a hol minden természeti szépséget igazi svájci módon pénzért árulnak, a hol minden patakhoz, minden dombhoz egy-egy bódét tettek, hogy sarcot vethessenek a keresztül utazóra. Látni akartam egy darab vadont, ősz eredeti természetet, erdőnek, bércnek mély magányát — és főképp természetes embereket.

Oly utat kelle tehát választanom, mely csinos kötésű Bäderekereiben még nincs leírva, melyeket az utasok profán tömege még össze nem taposott.

Egy angol barátom ajánlatára tehát, Martigny előtt még egy órával elhagytam a Rhone hosszában robogó vasuti vonatot, és Vernayaznál szálltam ki, a Pissevache zuhatagja és a trienti horhos között fölkiigyzó bérci utnak fordulva.

Gyönyörű út! Sötét zöld, terebélyesen elnyúló gesztenyefa erdő köziben indul fölfelé.— Gesztenyeerdő! mily emlékeket ébreszthet mindenki, a ki látta valaha. Bizonyynyal az erdők legszebbike. Mintha templomban volna az ember. Az egyes törzsek nem nyomulnak anynyira egymás nyakára, mint másnemű fáknál, egymástól távolabban állanak. Valóban mint oszlopok, sudárosan nyúlnak fölfelé. De azért mégis oly árnyas, ha nem árnyasabb az ilyen erdő, mint akármelyik; mert terebélyesebb fa alig van a gesztenyefánál. Mélyen sötét zöld, sűrű lombozatja hatalmas koronáját képezi e fának, terülve az egyiktől a másikig, úgy hogy néha az ember ott fenn két fa határát meg sem ismerheti. Az ágak átkarolják egymást, az egész egyetlen egy roppant boltozatú tetőt képez, hordva a törzsök oszlopától. És mily illat, mily élet! De főkép csak növényélet. Egy-egy madár száll vagy kopog legfőlebb itt-ott. A gyepen, a pázsiton azonban mennyi apró virág és aranyos bogár!

Az itt-ott hentergő sziklatömegek sárgászürke oldala el van lepve zöldes-piros és aranyos-barna mohtól, melyen néha-néha gyémántként ragyog egy harmatcsepp.

Mind e színvegyüléket még emeli itt mellettünk az eső-patak, mely már majdnem kiszuhatagnak nevezhető. Egyenes vonalban esik le a hegy magaslatáról egész a völgyig. Utunk folyvást kigyózva, majd erre, majd arra a partjára indul, és áthidalja vagy tizenkétszer.

És minden hidnál önkénytelenül megállapodunk és lehajolunk, letekintünk a fecscsenő hófehér vizek játéka felé, és nézzük, mint keresik utukat a színgazdag mederben, egy-egy sziklán csapva át néha-néha hatalmasan. És sajnáljuk, hogy e tiszta tajtékzó víz nemsokára ott fog szenderegni, lassan-lassan, mostani vidám szökéséhez képest a Rhone sáros, piszkos vastag hullámai közt, és hogy fog elveszni a magányos bércnek tiszta szügies leánya lenn, az emberek világának mocsárjai között.

Egy-egy nyilásán a gesztenye-lombozat-

nak beküldi fényes sugarait a napnak tündöklő arca, és megaranyozza a sötét lombozatot, a szikla nedves oldalát, a fűszálakat, és ezüstté varázsolja a patak vizét.

És itt isten szabad ege alatt, e nagyszerű természetben, a zavartalan magányban oly ihletettnek érezzük magunkat, oly édes emlékek vonulnak át keblünkön, oly gyermetegek leszünk ismét, és a zsenge kornak gyermeteg hite is mintha ismét be akarna vonulni szivünkbe, honnan számkiveté a rideg, a sivár való, és mintha imádkozni akarnánk megint.

És ekkor hátunk mögött megszólal egy öszvér éles csengésű nyikorgó hangja.

Istenem! hát itt is öszvér, s ennél fogva itt is lady meg philister! Nem; hála a kegyes egeknek, nem. Ezek csak egyszerű salvani parasztok. Egy nyílt tekintetű, széles mellű ösz, egy vén asszony és az öszvér hátán egy férfi, a ki nek inkább kór mint kor adtak aggott tekintet.

Csodáltam, hogy paraszt öszvéren jár. De

beszédbe elegyedvén velök, csakhamar megtudtam, hogy szegény bizony mellbeteg.

Mellbeteg. Ez iszonyu baja az emberiségnek tehát nem csak a tulpolgárosodás rémkisérletében, nem csak az irodák asztalánál, az akták poránál, a tivornyák kéjenceinél található : hanem felhatott még idáig is, a havasi falvak lakóihoz, hol a lég oly üde és éltető, a természet oly erődús, az emberek oly romlatlanok, tulpolgárosodástól oly távoliak ; hol a kis gyermek már oly erő s munkára van utalva, mint másutt a megnőtt, hol minden izom és minden csont egész ereje igénybe vétetik naponta a leküzendő természet által !

Szegény emberiség ! Nem csak az élvezet, a fényüzés : hanem a munka, e mostoha küzdés is megtöri gyarló erőnket.

A szegény mellbetegen kívül, ki csak néha-néha szólott valamit, meglehetősen fecsegtek az emberek. Csakhogy aztán meglehetősen nehezen is értették meg egymást.

Gyermekéveimben vagy tizszer kezdtem

meg francia nyelvbeli gyakorlataimat, tanulmányaimat. Aztán körülbelől vagy tizszer abba is hagytam megint. Most ugyan helyre ütöttem már némileg akkori mulasztásomat, de mit használt minden francia szólásom olyanokhoz, kik franciául körülbelül úgy, mint a német svájciak beszélnek németül. Azaz olyannak, ki még nem szokott hozzá, tökéletesen érthetlenül. Azonban mégis csak megértettük egymást valahogy. Kiváltkép az asszonynyal lehetett némileg beszélgetni. Az fiatal korában szolgált a városban, és az akkoriban szerzett irodalmi nyelvből még hiven megőrzött egy-egy töredéket. Mindenek előtt szerette volna tudni, miért van oly furcsa ruhám? Magyar csizma, magyar nadrág és magyar kalap volt rajtam, aztán ugynevezett Garibaldi-ing. (Atillám, mellényem bőröndre kötve a hátamon.)

Több ízben történt kirándulásaimon ezt találtam a legcélszerűbb öltözéknek. Több honfitársam azt állította ugyan, — nem kísérlette meg sohasem — hogy magyar nadrág és csizma

hátrányos a hegymászásban, de én az ellenkezőről győződtem meg. Rosz időben — erre az ember a hegyekben mindig készülhet — sárban, esőben, minden másnál jobb.

— Ez önnek tehát nemzeti viselete, mondá az asszony; igen, de miféle nemzethez tartozik ön.

Hagytam öt találgatni.

Legelőször is természetesen angolnak gondolt, aztán német, olasz, hollandi, s utójjára még lengyelnek is, csak magyarnak nem.

Megmondtam neki végre.

Erre kíváncsi csodálkozással néztek végig még egyszer, és minden zsinórzatot jól szemügyre vettek.

Utóbb még kezdtek kérdezősködni Magyarországról.

— Vajjon van-e olyan nagy, mint Vallis cantonja?

— Három megyéje olyan nagy, mint az egész Svájc, és ötvennél több megyéje van.

— Ah!

— Vajjon messze van-e innen.

— Három nap és három éjjel a vasuton folyvást.

— Ah! ah!

— Vajjon vannak-e ott is tehenek?

— Van ott bizony olyan szarvasmarha, hogy Zürikben a mészárosok ünnepélyén tavaszkor a legszebb és legnagyobb bika nem volt svájci, hanem magyar fajból való.

— Ah! ah! ah!

— És hogy csinálnak e ott is sajtot, vajat ha van-e ott is magas hegy és havasi rétság.

A mikor leirtam nekik a magyar pusztákat, nem győztek bámulni.

Azt hitték, hogy mindenütt oly puposnak kell lenni a földnek, mint náluk.

Egyáltalában, mióta megtudták hogy magyar vagyok, sokkal nyájasabbak, udvariasabbak voltak irányomban.

Különben azt — legalább a Svájcban — minden honfitársamnak ajánlom, hogy mentől hamarabb tudassa a lakosokkal nemzetiségét,

mert mint tapasztaltam, legjobban jár ha magyarnak tudják. A magyart Svájcban többnyire angolnak tartják. Ennek meg vannak a maga igen kellemetlen oldalai.

A kit angolnak tartanak, avval rendkívül udvariasan, finoman és jól bánnak, de meg is fizettetnek vele minden szót és taglejtést. Néha a holmi értékének tizszeres árát kérik; az ember hihetlennak tartja, s elrémül gyakran azi ly angol számlán. Az angol kifizet mindent szó nélkül. Legfőlebb, hogy mosolyog rajta.

Németnek ritkán tartják a magyart, és ez valóban nagy szerencse. Mert a németet megfizettetik, mint az angolt, kiabálásával nem bajlódnak sokat — a német mindjárt kiabál, — hanem gorombák vele, s a legroszabb szobába dugják.

A lengyelt szeretik egyesek, de a nép nem. Sajnálja tőlük azt a sok pénzt, melylyel őket a kormány segélyzi.

Franciák, olaszok és a többi nemzetek rendesen a bánásmódot illetőleg az angol és a

német között állanak, a pénzügy azonban ezekre nézve mérsékeltebb.

Nedélyes beszélgetések között kiértünk a gesztenyefa erdőből, és útunk meredek fölfutása megszűnt. Szépen, egyenesen ment már most tova a Trient patak, keskeny havasi völgyének baloldalán egész Salvan falváig, melyet elértünk nemsokára.

Egyszerű, közönséges svájci falu, sötét, fekete, füstös faházak, sötétzöld fenyvesek és rétségek közepette. Csakhogy még sokkal egyszerűbb, mint a többi svájci falu, mert idegen csak ritkán érinti. A korcsmában kaptam jó tejet, de igen rossz sajtot és még rosszabb kenyeret.

Egy fél óra múlva elváltam fölszedett utitársaimtól, kik még a korcsmában maradtak, (a mellbeteg ugyancsak itta a bort) és siettem tovább, mivel még alkonyat előtt akartam a Tête Noire magaslatára érni.

Meg kell említenem, hogy délutáni két órakor indultam Vernayazból.

A tajtékzó Trient völgye mindinkább tágal. Baloldalán magasan a havasi patak fölött indul tova az ut. Minden lépésnél szebb lesz a kilátás, vagy is inkább a környezet, mert oly mértföldekre elnyuló kilátásról, mint a Svájc más magaslatain, itt szó se lehet. Minden oldalon még sokkal magasabbra nyulnak föl a szingazdag virágos réttel, mezővel és fentebb erdővel, sziklával ellepett bércek. De a közvetlen környezet elég szép, hogy folyvást lekötve tartsa a néző figyelmét.

Oly magas csend terül el az egészen, mintha ember itt soha nem is járt volna.

Azonban csak egy órai vándorlás után látjuk a vidéket szépségének tetőpontján, Tringeant falva alatt.

II.

Oly tájrészlet ez, melylyel csak Graubünden némely vidéke vetekedhetik, vadregényes, ugyszólván, kísértetiesen megkapó szépségben.

A hegy oldalán tömérdek tejszinben ragyogó „Eau“ (viz) csurog le.

Eau-blanche, Eau-rouge és Rubon-blanche. És valóban mindenik, még az „Eau-rouge“ is, megérdemli színe által nevét. Vöröses sziklák és a ragyogó nap csakugyan kipirosítják.

De valamennyi között legnagyobb a Trineau vize sötét horhosával.

Az út jobbra fordul. Szédelgő mélység szélén megy tova, de mindenütt mellvéddel ellátva, egyenesen és sikságosan, szépen, mint eddig.

Mélyen lent zuhog és dörmög a hófehér Trineau, sötét fenyves sűrű éjében, egész a meddig a Trientbe ömlik. A természet szépsége ellenállhatlanul kapja meg szivünket. Hasonlót ehhez mindeddig sehol sem láttam. Nehány perccel odább, a pataknak ledördülő zuhatagja mellett közvetlen, egyetlenegy vakmerő kőbolthajtással van áthidalva a horhos. Most végig látni rajta. A hid egyik oldalán a gyönyörű zuhatag, másik oldalán a messze elnyuló sziklászakadék, fenyvessel elborítva mindkét oldalán, s átmetszve a hófehéren tajtékzó havasi pataktól.

És ott mélyen lent, a hová — azt hinnők — emberi láb nem juthat soha, még egy régibb köhid vadregényes omladécai dűledeznek.

És az új hid mellvédén ült egy vidám, zajgó csoportozat.

Éneklő nők és férfiak, mindenik jó nehéz bőrönddel vagy puttonnyal maga mellett.

Erőteljes férfiak, döcögő vénék és ifjú lányok, gyermekek.

Az egyik gyümölcsöscsel, a másik husféléssel, egyszerű butorokkal és különféle tarka kelmékkel, szövetekkel volt megterhelve. Ketten ketten beszélgettek egymással, mások danoltak, míg ismét másoknak, kivált két fiatal menyecskének, annyira emelkedett a jó kedve, hogy papucsaitak levetve avval dobálták egymást.

Hiába, francia vér!

Tirhaut falvának majdnem egész lakossága volt ez. Martignyből jöttek, hol üzleteiket, vásárlásukat megtevéen, most ismét vidáman haza térnek, együtt és tömegesen, a mint mentek.

További utamon természetes, hogy hozzájuk csatlakoztam e vidám emberekhez.

Mellettük megtaláltam mindazt, a mit kerestem.

Utunk a hídtól fogva ismét hatalmasan

kezdett emelkedni. Fölfelé cikázott az árnyas, hűs fenyveserdő mélyébe. Erődusan és zavartalan működő élete mutatkozik itt a természetnek. Mellé mély csend és magány.

Csak a favágó fejszéje szólal meg néhanéha. — Mily üditő s kellemes ilyenkor ily egyszerű emberek zajgó vidámsága.

Egyikük, délceg férfialak, finoman vágott arcvonallal, mint azt a svájci nép közt ritkán találni, egy erőteljes zergevadász, csakhamar vállalkozott kis podgyászm hordására s én az önkénytes ajánlatot elfogadván, annál könnyebben lépdeltem előre, annál jóízűbben nevettem a fehérnép tréfáin, ujjongásain, és annál inkább adhattam magamat oda ez őseredeti természet csodálásának?

Természetes, hogy így rövidnek tetszett az idő, mely alatt a magaslatot megmászván, Tirhaut falvába értünk.

Ez az utósó svájci falu, s már közel a francia határ. De lakossága is, úgy szólván, mintha már a határon állana a svájci és a fran-

cia nép között. Testi és szellemi tulajdonaira nézve, igen előnyösen különbözik honfitársainak nagy számától.

Emberem az uton fekvő házába bevezetett. Nem engedett tovább menni, a nélkül, hogy egy pohár tejet meg ne igyak nála. Ezt meg is tettem, és nem is sajnáltam meg, mert jó szívvel volt adva, és a menyecske a ki nyujtotta, szépségére nézve olyan volt, a milyet derék férje megérdemelt.

Valóban körülbelöl a legelső csinos alak, melyet a svájci nép közt láttam.

Búcsuzván, egy frankot nyomtam kezébe. Mig más honfitársa az idegentöl bizonynyal a tejért is kért volna annyit, ő sehogy sem akarta elfogadni.

A ki utazott Svájcban, elegendőkép bámulni fogja e csodálatos tényt.

Utójára mégis csak megtartotta, de csupán oly feltétel mellett, hogy még egy darabig — a hol rossz az ut — kísérjen és vigye holmimat.

Ezt természetesen szivesen meg is en-

gedtem, és a csinos menyecskétől búcsuzván, neki indultunk ismét.

Az ut sík volt, de valóban igen rossz. Itt már ló és öszvér nem járhatott volna, azért nincs is valami különös használatban ez átmenet.

Fenyves erdőn keresztül indultunk most is, de a fák gyéribben, ritkábban állottak, mint eddig. Félttem, hogy a vidék kezd unalmas lenni!

Egyszerre azonban fölmerült szemünk előtt az „Aiguille rouge“ csodálatos jeges-világa. Valóban valami különös barnás-vörös szín ömlött el a furcsa alakú, magas hegyhátról lefelé induló, szakadozott jégfolyamon.

És utána nem sokára, váratlanul, mint egy tündér bűvös vesszeje által elővarázsolva, egy gyöngye ezüstvilágban ragyogó négyszögű lap a láthatáron, valamiként egy tulvilági tünemény: a „Mont-Blanc.“ Valójában megrendítő látvány.

Önkénytelenül megállottam és magamba szívtam szememmel e látvány gyönyörét. De a roppant óriási bérc, mely oly fehér, hogy ragyo-

gó ezüst lapnak látszik, vakmerő körvonaláival az azur-kék eget érintve, más részt több hegy-láncolatokkal környeztetik, melyek jobbadán sötét fenyvessel, egyes sziklacsoportozatokkal, havasi rétekekkel és néha-néha egy leereszkedő jegessel vannak elborítva; lent a völgyben, mélyen lent, az Eau-noire vize — aztán itt-ott egy két koromfeketére összefüstölt havasi kunyhó — az egész leirhatlanul szép.

Itt visszaküldtem emberemet és folytattam utamat egyedül.

A fenséges magányban, közel 4000 lábbal a többi emberek fölött, egyszerre kétfelé oszlik az ut. Egyik ága neki megy Barme falvának, szépen, egyenesen.

De az én utam a másik. Ez meredeken szökik lefelé. Ott lent kell lennie a Hotel de la Cascade Barberinének. Előre tehát. Siessünk, mert ép most áldozik a nap. Nem volna kellemetes itt az éjet bevárni e vadonban.

Siettem tehát lefelé. De itt aztán ugyancsak örültem, hogy böröndöm hátra akasztható

volt. Szükségem volt nem csak két lábomra, hanem két kezemre is. És még jobban örültem annak, hogy volt kezemben egy „alpstock.”

Az „alpstock” egy ölnyi hosszúságu bot, oly erős, hogy az ember súlyát elbirja; végén vashegye van. Ilyen bot nélkül ezen az uton aligha elérhettem volna a Hotel de la Cascadeot. Oly embernek azonban, a ki még az ilyen utat nem gyakorlotta, ki a legborzasztóbb mélységbe szédületlen nem tekinthet, még „alpstock” segélyével sem tanácslom ez utat vezető nélkül. De ha az ember hónapok óta járja az ily kecske-utakat, szikla-vadonokat, ha négyezer.lábnyi egyenes sziklafal szélén kellett már szaladnia, ha szeme megszokta a mélységet, ha meg tud már állani a kő talpán, legyen az bár kissé lejtős is, ha járt már ott, a hol a láb csak minden egész vagy félölnyre talál biztos talpalatnyi földet, melyet aztán természetesen kifogástalan ugrással kell elérnie, akkor kap valami tájékozó érzéket, valami megmagyarázhatlan ösztönt, mely minden lépten nyomon sugja:

hogy ide hágj, oda ugorj, itt ereszkedjél le, ott mászszál fölfelé, ebbe a gyökérbe kapaszkodjál, abba a sziklahasadásba dugd lábujjaidat, amoda verd be hatalmas lökéssel az alpstockot, és az ember ott is látja az ut nyomait, a hol más nem lát vadonnál egyebet, és a járható ösvényt ott sem téveszti, hol még a legkisebb nyoma sincs utnak.

Akkor aztán az ily ugráló séta inkább csak kissé felizgató multság, mint fáradalom. Az ember jól érzi magát, mert büszke, hogy legyőzi a holt természetet, erősnek érzi magát, mert minden erejének összpontosítására szüksége van, és elvégre nem fél, mert tudja: ha fél, rögtön elveszti biztosságát, bátorságát, és ez az mire ilyenkor legnagyobb szüksége van, még sokkal nagyobb, mint erőre és ügyességre.

Itt mindig a „mersz“ a fődolog. Vele minden nyerve, nélküle minden veszve.

Néha utamon megpihentettem lábaimat és derék alpstockomat. Csodálkozó elragadtatással szemléltem egy-egy feltornyosuló viharfenyüt.

Az ilyen viharfenyü ép oly különös, mint ritkaság.

Ha alája vezeted a sikság erdészét, legyen az bár mily kitünő szakférfiu, álmélkodva fog rábámulni a természet emez óriására, és nem fogja tudni mit csináljon vele.

Ez fenyüfa, fogja mondani és még se fenyüfa.

Ez egyetlenegy fa, fogja mondani, és még se egyetlenegy fa.

Ez különös, és mégis egészen közönséges fenyüfa magjából származott, és egyetlenegy fa, akár hat hét törzsöke legyen is. Az ily viharfenyü soha sem fordul elő nagy sűrű fenyves erdő közepette. Ő magányosan áll a vadonban, arisztokrata, büszke a maga kivívott helyére; és büszke is lehet rája, mert mellette a mi van, többnyire korcs, megromlott a küzködésben. De im ez áll magasan, sudaros egyenesen; minden mostoha körülmény és balsors mellett is meg nem törött, mintha vasból volna, a düledező sziklák, a bömbölő vihar, a pusztító

villám és a görgeteg dacára. Megvívott velük becsületesen, annak módja szerint, győzött és diadalára büszkén áll a törpébb, apróbb társaktól távol, egyedül. Mint az élő természet egy előörse a puszta havasi vadonban, megvetően tekint le mindenre, készen áll új viadalra bármivel. A közönséges fenyű törzse egyenesen felemelkedvén, a szélrózsa valamennyi irányába bocsát vízszintes, vagy kissé lejtős széles zöld ágakat, és egész alakja gulát képez. A viharfenyűn ezen igyekvés szintén meglátszik. Van egy fő-fő törzsöke, egyenesen magasan felszökő, csakhogy ez aztán sokkal, de sokkal teste-
sebb, mint a közönségesé. A viharfenyűnek tobza, bugája is jóval nagyobb, mint ezé. Fő-törzsöke szintén kezdett több oldalon bocsátni vízszintes ágat. De ez ág csak egy lábnyira, két vagy három, néha pedig csak féllábnyira terjedt; aztán beléütközött-e valami kemény sziklába, a vihar görbítette-e fölfelé, vagy baja történt : egyenesen fölfelé indul, sudaros magasan, párhuzamosan a fatörzsökhöz, és képez egy

második törzsököt; csak az ily melléktörzsök, (van egy fán néha öt-hat) bocsát aztán, mint a közönséges fenyű főtörzse, tulajdonképi vízszintes ágakat, és képez e szerint az egész egy roppant magas, terebélyes sötétzöld tömeget, melynek annyi határozottan, élesen kiemelkedő csúcsa van, mint a mennyi melléktörzsöke. És az ily mellékesúcs néha magasabbra emelkedik fel, mint a főbbik, mely — ki tudja micsoda zivatar, villám, vagy más szerencsétlenség által megcsönkítettván, már vénebb korában képtelen tovább nőni, sárgul, törik, de ifjabb gyermekei, a mellék törzsökök azért egészségesek mint a makk, és emelkednek, szélesbednek folyton, míg csak túl nem szárnyalták a vénet. Egy ily havasi óriásnak egyáltalában roppant erős és megrombolhatlan az élete.

Mennyi repedés, szakadás, mennyi tördélés, forradás van rajta; hányszor dőlt neki a görgeteg hava, a szikla tömege, hányszor rontott neki az ordító vihar, és mennyi részeit szakgatta ki, és mégis áll erő- és életdúsan, ma-

gasan és terebélyesen, egy erdei titán, egy fa-Prometheusz; rendithetlenül várva a várandókat, készen új küzdelemre, élve hosszú életet, a közönséges fenyű életén messze túl terjedőt.

Isten veled csüggedetlen bajnok — a természet viharában!

* * *

És ismét ugrottam szikláról sziklára, és mindinkább sötétebb lett az alkonyat homálya, míg csak be nem sötétedett tökéletesen. És még mindig nem akadtam emberi nyomra, még mindig oly rémes csend uralkodott, még mindig oly meredek és szaggatott volt az út.

Már aggódni kezdtem. Hátha eltévedtem, ha talán amaz egyenes uton kellett volna maradnom; ha ez így tart a végtelenig, ha e veszélyes uton elvégre is csak felfelé — vissza kell mennem ismét? Ilyenkor az ember ezer gondolattal töri magát.

Egyszerre csak kutyacsaholás ütötte meg

fülemet. Hála istennek! üdvöz légy te kedves hang.

Még egy negyedóraig botorkáltam a sötét sziklák között, azután kiértem a gyepre. Elöttem néhány kunyhó, melyek ablakában gyertya égett, öt perccel később egy fekvő cölöp, melyen az Eau-noire-t áthidaltam, és ismét tiz perc után már a „Téte-noire“ szorosának útján az áldott Hôte l de la Cascade Barberini előtt álltam.

III.

Az áldott „Hôtel de la Cascade“ drágán fizetteté meg áldottságát. Ez talán a legdrágábbak legdrágábbika.

A Tête-noire szorosán, az út közepére esvén Martigny és Prieure között, ugyszólván kénytelen itt megpihenni minden utas. E vendéglő tehát monopolium. Van ugyan még egy, de ugyanaz a vendéglős birja és ugyanaz az ár járja ott is, mint itt.

A „Tête-noire“ szorosa — nevét a fekete

pala közet adja — már a legeltaposottabb utak közé tartozik; az idény fénykorában, augusztus közepe felé néha 400 ember is jár rajta egy nap alatt, és a vendéglős ezt, valamint egyed-árusi helyzetét, fölhasználni kötelességének tartja.

Vannak itt aztán ilyen árak: egy szoba, három négyszög ölnyi fapadlással, törött ablakkal 2 fr. 50 c., egy tányér leves és három lágy tojás 1 fr. 75 c., félmeszely pálinka lábmosásra 2 fr. Egyáltalán mindenben látni már, hogy ismét a nagy turista uton vagyunk.

Utunkat folytatandók, kilépvén a vendéglőből, kissé jobbra tőle, ott a hegy oldalán lezuhogó fényes vizet látunk, félig elrejtve sziklatömegek és facsoportozatok közé.

Most keltünk fel az ágyból, frisek vagyunk még, megteesszük a vargabetűt s sietünk feléje.

Fele uton egyszerre belénk kapaszkodik egy tisztességes ősz férfi, ki igen nagy készséggel ajánlkozik hordári és vezetői szolgálatokra.

Mi ismervén az ilyen jómadarokat, a kik ott is vezetni szeretnek hol minden vezetés fölösleges, hogy aztán megsarcolhassák a tapasztalatlan utast, egyszerűen elutasítjuk.

Ő azonban csak dökög hátunk mögött, eleintén morogva ugyan, de mégis meglehetősen tisztes csöndesen. Elértük célunkat.

A roppant szikláról, fenyűfák keretében zuhog le megrendítő zajjal, egyetlenegy hatalmas tömegben a Barberine zuhatagja.

Szemben vele valami igen kezdetleges deszkaerkélyzet van fölállítva. Oda megyünk és letekintünk és föltekintünk a vizek varázsos játékára. A jelenség nagysága és nagyszerűsége mellett eltörpülve érezzük magunkat. Iszonyú magasságból, szélesen, tömegesen, mint egy támadó lovas ezred, elképzeltetlen sebességgel, a hónap tündöklő fehér színében ragyogva, dörög le, szélén itt-ott beleütközve valami előálló sziklába, úgy hogy egyes sugárban, porfelhőben fölfecscsen, ismét megaranyozva, ezüstözve a nap sugarától.

És szakadatlanúl, folyvást egyenlő sebességgel s tömeggel, majdnem egészen megtartva alakját mindig, a szüntelen mozgás és szétmálás dacára, dörög le, le az alattunk tátongó sötét mélységbe, honnan oly zordonan tekintenek föl a vadregényes alakú fekete palakő sziklák. Innen aztán már fékezettebben, ámbár még mindig elég zajosan indul tovább egy része, hogy az Eau-noirba ömöljön. De csak egy része.

A többi, a hatalmas, dördülő odaütközés által visszalökve megint, felszökkel, tán ép oly gyorsan, mint a hogy lezuhogott, egész odáig, a hol mi állunk, száz lábnyira föl és beesözi az egész környezetet. De fölfelé nem megy a víz oly nehéz, zárt tömegben, mint a hogy lesietett. Ama kemény sziklák széjjel törték az egészet, és finom, átlátszó de sűrű köd s fecscsenő vizpor alakjában küldik föl ismét. Ha rátekintünk a zuhatagra, egyenesen szemben velünk, mintha a tulajdonképi esés előtt, mely olvadt ezüst gyanánt száll lefelé, valami varázsos, mozgó,

gomolygó fátyol libegne-lobogna, szüzi tiszta átlátszóságban.

De ha magunk elé letekintünk, egészen más látvány lepi meg szemünket. Mintha ott tüzes helyett vizes pokol tombolna.

Ott, a fekete közet mély árnyában ama vizpor nem jelentkezik könnyű fátyol, hanem rémes felhő alakjában. Sűrű, át nem látszó, sötét, homályos. A lecsapó és fölcsapó tömegek viadalát látjuk ott; örvélynék vélhetnők, oly iszonyatos; a hatalmas sziklák körvonalait is elmossa, eltakarja küzdő tömegeivel. Onnan hatol föl a roppant zuhatag bömbölő szava is.

És mégis, ama rémes, pokoli mélységből szeliden mosolyog reánk az isten és ember között megállapított béke jelvénye, oly hatalmas iverzetben, oly színélénkségekben, oly tisztán, szélesen, hosszan elnyúlva, mint azt az égen is csak ritkán, fölötte ritkán látjuk.

A sötét felhő és a ragyogó nap leánya ez :
a szivárvány.

A toll nem hiába hogy kicsiny, de gyöngeszköz is.

Csak részletenkint, kis adagokban, egymásután adhatja azt, a mi egyszerre jelentkezik egész nagyszerűségben.

Önök olvasóim, itt e gyönges rajzban csak úgy élvezik a szépséget, mint a súlyos beteg a jó hirt: csak lassankint. De képzeljék el mindazt a mit az utolsó percekben lassankint olvastak — egyszerre; egyesítsék a részleteket, varázsolják maguk elé hatalmas képzelettel az egészet, a magányos havasi vidéket, a zord fenyvest, sziklát, a zuhatagnak ezüstjét, a finom fehér fátyolt, a homályos felhőt, mely a vizek tomboló viadalát mintha el akarná fedni, és mind ehez még mélyen lent, a legiszonyatosabb keretben a tündöklő szivárványt, és fogalmunk lesz a látvány megrendítő nagyszerűségéről, melynek látására szorul az érzés kebelünkben, és ajkunkon eláll a lehelet is.

„Tessék ezt olvasni!”

Igy szólalt meg egyszerre, midőn a deszka

erkélyzetről ki akarok lépni, az én tisztességes
 ösz férfiúm.

És ott, egy zugban elrejtve, hogy észre ne
 lehessen venni mindjárt, fatáblára vésve álla-
 nak a végzetteljes szavak, hogy a zuhatag meg-
 nézéseért fizetendő egy frank.

Hiába! iparos és gyakorlati nép ez a svájci.

Siessünk tehát és fussunk, mert hátha e
 táj megnézéseért, az ide lépésért oda lépésért,
 eme hegyért, ama nevezetes fáért szintén kell
 fizetni valamit.

Fél óra mulva tágul a völgy, és szétszórva
 merül fel előttünk Val-Orcine falva. Görgete-
 gekről gyakran megviselt helység.

Tovább a görölvénynyel, szikla-omladék-
 kal behintett szűk magányos erdei völgyben
 folyvást felfelé, az Eau-noir patakja mellett me-
 gyünk. Nemsokára „le Nant“ falvába érünk.
 Megpillantjuk ismét az Aiguilles-rouges és e
 fölött a Buet jég és hótömegeit.

Megpillantunk továbbá sárga cölöpön egy
 nagy táblát e szavakkal: „Oh vándor! ha lát-

tál bármit, ha voltál bárhol: menj és tekintsd meg a Poyat-zuhatagot, mert oly nagyszerű látványt még nem élveztél soha sem, és nem is fogsz élvezni soha sem, sehol sem.“

A ki olyan bolondja a természetnek, mint én, világos, hogy ily kiáltványnak ellent nem állhat. Tettem tehát megint egy órai vargabetűt kellemetlen, meredek, lehetőleg rossz uton, fel a hegy oldalára; előre megfizettem az obligát egy frankot, és ezt a vizesést is megtekintettem, keresztül mászkálva mindenféle gránitszirt képezte természetes alagutakon és aknákon.

Azonban — fájdalom — úgy találtam, hogy ha az ember látta a Barberinet: kár e fáradságos utat megtenni a Poyat-ért. Épen nem találtam valami különösnek. Legfeljebb a sziklaalakzatok voltak érdekesek, de az egész megközelítőleg sem olyan, mint a milyennek hirdette a cölöp. A víz épenséggel sárga és sáros volt.

Rövid időzés után lefelé siettem ismét utamra, sovár tekintetet vetve magam elé, s

várva várván a fejedelmi Mont-Blanc feltünését minden percben.

A „Col des Montets“ magaslatát legfőlebb egy fél óra múlva el kell érnem, és ott valamiként egy tündérhaza, valamiként egy megvalósult álmokép fog feltünni szemeim előtt — Chamouny völgye.

De óh siralmas sors, keserü végzet. A szoros magaslatára érve, nem terült el szemem előtt semmi egyéb, mint egy végtelen ködtenger, melyből csak itt-ott látszott ki valamelyik havasi szirtnek homályos, elmosódott körvonala.

Lemondás az ember teljes élete és keserü csalatkozás.

Nem tehettem egyebet a remélésnél. Reméltem, hogy majd elúzik e ködöt a napnak diadalmaskodó sugarai. Hiszen még csak tiz óra legfeljebb, — s csüggedetlenül bele indultam a ködtenger mélyibe.

Trélechantaiba érkeztem nemsokára és alig egy fél óra múlva Argentiéresbe. Immár a világhírü Chamounyban voltam, és nem láthat-

tam a Mont-Blancot. Mindkét oldalamon, előttem, mögöttem, mindenütt csak köd és ismét köd.

Csak a völgy alját, egy keskeny kis részletet nem fedtek be a gomolyagok.

Kárpótlásul láthattam tehát legalább a nagyszerű argentieresi jegest.

Szakadozott, zöldes-kékből fehérbe játszó jégtömegeit leküldi egész a völgybe, majdnem a helység első házához. Alsó részét legalább lehetett tehát jól és tisztán látni. Csodálatosan fölélenkített e dicső látvány.

Magasabbja már ködbe volt borulva, és a kifaragott, tühegyes szirteknek csak körvonalait lehetett látni itt-ott, a hol ritkább volt a köd. Még egy óráig gyalogoltam „Les Tigues“-ig. Ott a Glacier du bois fokán álló szállodába befordultam, ettem, boroztam, az ágyra vettem magamat, és esti fél hétig meg sem mozdultam.

IV.

Estefelé, félhétkor felébredtem álmomból, mely a két napi fáradság után oly jól esett. Le-mentem kedélyes francia vendéglőseimhez és kitekintettem a völgybe.

Az idő nem változott; a köd lehetőleg még sűrűbb mindenfelé; a mint mondák, az eső is esett volna; szomorú kilátások kéjutas számára.

De a Chamouny völgy nagyszerű látványaiból eggyet mégis, a köd dacára, meg lehetett nézni, és élvezni minden hátrány és kelle-

metlenség nélkül. Ennek megtekintésére biztattak is a vendéglőben levő emberek, és a korcsmárosné felajánlá leánykáját, hogy az majd oda vezet. Egy negyed órányira van legfőlebb a Glacier du bois jégbarlangja, az Arveiron forrása.

Engedd meg kedves olvasóm, hogy az úton egész a jegesig, e csodálatos természeti tünemény néhány leglényegesebb tulajdonát ismeressem meg veled.

Ha ismered talán már származását, tulajdonait, akkor bátran átfuthatod a következő sorokat, nem fogsz bennük találni semmi újat se, de ha ily különleges és körödtől eleső tanulmányokkal nem foglalkoztál, akkor ne sajnáld az időt ezektől.

Mentől magasabbra hatolunk légkörünkben, annál ritkább, annál hidegebb lesz a levegő. Midőn az alföldön, a meleg idényben híg és folyadékos eső alakjában jelentkezik a csapadék, fenn akkor is havaz. Így a leghőbb nyári napokban is lehetséges, hogy a havasokban

új hó esik, különbözvén a régitől, az ugynevezett havasi hótól, csillámló fehérsége által.

A havasi hó nagy, nyolcezer lábnyi magasság fölött fekvő bérci medencéket tölt be; ezek aztán hómezőknek neveztetnek. Nem áll ama könnyü jegeces pelyhekből, melyek az alföld téli havát képezik; sokkal tömöttebb, magvasabb, keményebb, tehát sokkal nehezebb is. A légtünetek, eső, napsugár, szél tették ilyenné.

Miután ama hómezők medencéi mindig a völgség felé hajlanak, lejtősek, a havasi hó is a mélység felé hatol és nyomul, engedvén a súly törvényének. Minél mélyebbre csúszik lassanként, alig észrevehetőleg a melegebb régiókba, annál gyakrabban, annál belterjesebben hatnak rája az említett légtünetek. A felszín olvad, mint folyadék behatol a mélyebb részekbe, melyek szivacs gyanánt szivják magokba. Mindez által sok meleg köttetvén le, természetes, hogy az olvadt részek most annál jobban megfagynak.

E váltakozó olvadási és fagyási tünetek-

ből végre szilárd jégtömeg származik: a jeges. A jeges tehát mélyebben fekszik, mint a havasi hó. Jeges képzelhetlen — fölötté fekvő havasi hó nélkül. Szerte elterjedt téves vélemény, hogy a messze tündöklő szemfényvesztő fehér havasi kúpok merő jegesek. A jeges kiegyenlítési tényezője, csatorna-vezetéke a magasban esett hónak, mely közvetítő nélkül az a végtelenig halmozódván, elvégre az egész országot messze maga körül elfagyasztaná. A jeges, mint jégfolyam — mert alakjában lefelé ömlő megfagyott folyamhoz hasonlít — csak a mélyebb fekvésű bércszakadékokban, horhosokban fordul elő, sőt néha egész 4000 lábnyira a tenger fölött — tehát igen mélyen — nyúlik le, holott havat ily jelentéktelen magaslatokon csak télen találni. Roppant tömege örzi meg egyedül a jegest az olvadástól.

A jegesnek két nemét lehet megkülönböztetni. Azonban nem hím és nőtényt talán, hanem elsődlegest és másodlagost. Előbbiek hosszú jégkarok gyanánt húzódnak el a kevésbé

lejtős magas havasi horhosokban. Utóbbiak rövidebbek, kisebbek, de meredekebb hajlású völgytorkolatokban lógnak, lezuhanással veszélyeztetvén a mélyebb fekvésű völgyiséget.

A jegesek nagysága havasi havuk tömegétől függ. Általános magaslati vonalat, (vajon hol végződik a hómező, kezdődvén a jeges) nem lehet meghatározni. A déli oldalon azonban e vonal 8500 (a nagy Aletsch jeges) és 10,000 (Lys jeges, Monte Rosa) láb között fekszik. Az északin körülbelől 7700 lábnyi magasságban.

Természetes, hogy e szerint hosszuk is igen változó. Az engadini Morteratsch jeges, az alsó-wallisi Gorner jeges két órányi, holott a nagy Aletsch jeges — valamennyi között a legnagyobbik — négy órányira nyúlik el. A jég vastagsága még nincs mélyebben vizsgálva. Különben az engadini Rosetsch jegest 580, az alsó Aar jegest 1100 lábnyi vastagságra becsülik.

A jeges folyvást lefelé igyekszik.

E mozgás is, a súly törvénye lévén oko-

zója, természetes, hogy annál sebesebb, mennél lejtősebb a meder.

Forbes, angol természettudós, a Glacier du Bois fokánál — ott, a hová mi megyünk — évente 209 lábnyi előrehaladást talált. Fél órával magasabban, Montouvertnél 822 lábnyit.

A jeges felszine nem sík, hanem összevissza szaggatott hosszában és szélességében. Mind csupa vágás a jégfolyam testében, támadván a tömegek túlfeszítése által és a medrek akadályaitól. Hol ezek egyszerre lejtősebbek lesznek vagy szélesebbek, a jég nagyobb gyorsulásra törekedve elszakad — ruganyosság hiányában — a magasabban fekvő részekről. Mind e szakadás nem történik egyszerre, hanem csak lassankint, néhány nap alatt csak 6—12 hüvelyknyire tágulván. Tökéletesen kifejlödvén, néha a szélességben indulók 15—20 lábnyira tágulnak, tiz egész száz lábnyi hosszban. Mélységük igen különböző, de mindig elég mély arra, hogy a ki oda beleesett, ki ne jöjjön többé segítség nélkül.

A leggyakoribb esetben azonban a segítség sem segít. Jegesi sétáknál e szakadások képezik a legveszélyesebb akadályt, és sokan tévedtek el már annyira e naponta változó sűrű tömkelegekben, hogy nem látta őket soha senki többé. E szaggatások azonban ritkán érnek a jeges egyik partjától a másikig, és ép ezért alig lehet kimenekülni belőlök.

Ha a jeges sziklamedre egyszerre véget ér, akkor ott, hol a folyónál zuhatag támadna: a jégtömegek rögtöni lezuhanása következtében lenn omladozó jég-chaos támad, melynek éles törési, szélei, szögei fölfelé meredeznek.

Nap, eső, meleg szelek szakadatlanul mintáztatnak aztán e jég-omolványokon, míg csak nem támadnak az ugynevezett jegesi tük. Ezek kékes, átlátszóan tündöklő színükkel a jegesek egyik leghatásteljesebb részletét képezik.

A havasok világa folyvást romba düledez, omladozik. Fagy, hó, eső, szétmállás egyáltalában, sziklákat repeszt és tördel le a bércek anyatestéről, hogy lezuhanjanak a völgybe. Ha

a jegesre esnek, ez leviszi őket hátán a mélységbe, nem türvén e szüzi tiszta elem magán semmi idegent.

Igy támadnak ama fölhalmozott bástyák, melyek morénáknek neveztetnek. Egy nagy jeges, ha több mellékesnek egybefolyásából származott, sok ily morénát tartalmazhat, melyek párhuzamosan nyúlnak el rajta, lefelé indulván sima testén.

A jeges végén van a homlokzati moréna.

Miután a hó-dús telek száma s a nyarak hősege szerint nőnek vagy apadnak a jegesek: természetes, hogy homlokzatuk majd előre halad, feltúrva s maga előtt tolvá mindent, majd néha évekig vesztegel. A homlokzati morénák különféle lerakódásából következtethetni a jeges egykori legnagyobb kiterjedésére.

A jeges azoban teste alatt is előre tol medrében különböző kőzeteket, melyek csiszolt, kerekded alakjuknál fogva könnyen fölismerhetők. Ezek a fenék-morénák.

A sziklatalaj, mely fölött vagy mellett jeges járt, nyomát viseli a jeges-csiszolatnak.

Találni a havasokban sziklatömegeket, melyeken félreismerhetlen a jeges csiszolat, sok órányira távol minden jegestől. A földtan ezeket „kerek púp“-oknak nevezi, és bebizonyítja, hogy a negyedleges korszakban óriás jegesek boríták el e téreket. Az ugynevezett bolygó sziklák is innen származnak. Ezek ősidei óriás jegesek által vettettek a havasok mélyéből a dombos alföldre. Többnyire oly kőzetből állanak, mely a környéken elő nem fordul, a jeges-csiszolat bélyegét magukon viselik, valami magaslat csúcsán állanak minden összefüggés nélkül a többi talajjal, és jobbadán roppant nagyok. Különösen a Jura hegységben találatnak ily bolygó sziklák, feltűnő magasságban, származván félreismerhetlenül a Mont-Blancról.

Az életnek más nyomára a jegesen soha sem akadtak, mint az ugynevezett vörös jegesi bolhára (*Dessoria salteus*.)

A jeges valamennyi jelensége között azon-

ban a legmeglepőbb, a legkönnyebben megtekinthető és a legvarázsosabb, az ugynevezett jégbarlang.

A jeges ugyanis a völgyben, ott, a hol a hőség következtében már nem állhat fenn tovább, homlokzatáról leolvadván, jegesi patakot küld le a völgybe. Valamennyi svájci folyó, a Rajna, Rhone így származik.

Ha már most a völgy, ott a hol a jeges véget ér, szélesebb mint fenn, akkor felületben, kagyló-képen végződik, mint például a nagyszerű Rhone-jeges. De ha hiányzik e körülmény, akkor merőleges magas falban törik el. Ennek közepén, lenn, a melegtől kivájtatik a jég, mindig mélyebben és mélyebben, innen csurog ki a jeges-patak és ez ama nagyszerű tünemény, mely jégbarlangnak neveztetik, és egy ilyenbe, társai között a leghiresebbe, akarom most vezetni olvasómat.

Emlékszel-e még gyermekkorodra? emlékszel-e bölcsődalodra, az édes altató hangokra? Emlékszel-e amaz időre, midőn vala-

menyi testvérek együtt ültetek a kerek asztal körül, köztetek a vén dajka, kötésével és örökké beszélő szájával?

És ti oda dőleszkedtetek a kerek asztalhoz, a kis piros fejecskét az össze tett karokra támasztva, a szem csillogott, az ajkak kissé széjjel állottak, de nem jött ki azokon egy moccanás sem. Annál többet járt a dajka szája. És szólott szegény juhászról, a ki királyleányt vett el, és hétfejű sárkányról, furfangos szabólegényről, garabonciásról, tündérről és tündérországról.

És a tündérnek oly bűbájosak voltak, és a tündérország még sokkal szebb volt, de különösen a tündérkirálynő palotája. Egy hosszú folyosón át jutott az ember oda. A midőn belépett, majdnem hogy elvesztette szeme világát; nem a miatt, hogy sötét lett volna ottan, óh nem, — sőt inkább a nagy világosságtól. A tündöklő sugarak árja ömlött szemébe; minden csillogott, mint a sajtó arany.

A folyosó keskeny, de hosszú csarnokot

képezett. És mintha merő gyémántból készült volna. Itt-ott, oldalvást elágazott tőle egy kisebb mellékfolyosó. Minden második lépésen, a kristályba egy kis fülke volt vájva, és minden fülkében állott egy ragyogó világító csillaglámpa. És ez kiküldé sugárát mindenfelé, és mindenfelől százszorosán verődtek azok vissza. És a kristálytömegbe mélyen lehetett látni, mert átlátszó és tiszta volt, mint a víz. De végét látni lehetetlen volt, mert elnyult az mindkét oldalvást roppant vastagságban. Itt-ott azonban, mélyen benn a kristályba benőve, valami sűrű ködarab volt, és az úgy nézett ki, mintha csupa drága érc és ezüst volna.

És a boltozat majd mindenütt egészen sima volt, itt-ott azonban mégis furcsa alakzatok, kifaragott mélyedések, csatornák, szalagok és rejtélyes jelvények voltak belevájva...

Emlékszel-e ily mesékre?

Akkor tudod, milyen a Glacier du bois jégbarlangja. Valóban mesés, tündéri látvány volt: a kékes-fehér, szelid világgal ragyogó jég, ki-

világítva tömérdek gyertyával. Csakhogy a tündér királynői csarnokban a tartózkodás mégis kellemesebb lehetett, mivel ott nem volt nedves az itt tömérdek csurgóval behálózott talaj; ott nem uralgott ama fagyasztó, dermesztő jéghidegség, és ott — ez pedig a legfontosabb — nem kockáztatta az ember, hogy egy-egy lezuhanó jégdarab valóban a tulvilági lények sorába emeli.

E jégbarlang alól csurog ki az Arveiron forrása; az egész előtte fekvő tágas teret a homlokzati moréna omolvány-tömegei borítják el; mindezekén át kell hatolni, meglehetősen nehézségekkel küzködve, hogy a varázsos tünethez juthassunk. Minden, mint a mesében. Csak a belépti díj nincs a mesében.

V.

Még az nap este beszéltem egy vezetővel, szándékom levén másnap korán reggel a Jardinig felhatolni.

Ez igen érdekes séta. Tíz óráig barangol az ember szakadatlanúl a jég hátán. Élelmet természetesen vinni kell. — Kilencezer lábnyi magasságban áll körülbelől a magános sziklatömeg, melynek neve Jardin.

Miért Jardin (kert)?

Azért kert, mivel valóban kert.

A „Glacier du Taléfre“ közepette áll. Sok órányira köröskörül nem lát a szem egyebet, mint tündöklő jeget és hómezőt.

És e halottias rémes magányban, a fagy és dermedés élettelen, elriasztó világában, ime a legszingazdagabb piros, zöld, sárga és kék havasi virágok üdítik a szemet, és virítanak buján az egész nyáron át. Meglepő, varázsos látvány és furcsa érzés. Igen, érzés! — mert holott idáig 5 órán át csikorgó fagy kínozta a vándort, itt egyszerre majdnem kiállhatlan hőség lepi meg.

Ilyen furcsa dolgokat, ily kimagyarázhatlannak tartható ellentéteket találni a havasok világában.

Azonban chamouny-i expeditióm nem volt megáldva a sorstól.

Megegyeztünk vezetömmel, hogy másnap 4 órakor reggel nálam jelentkeztvén, költjön fel, hogy ideje korán kezdhessük utunk, ha az idő változik, mert még mindig sűrű köd feküdt az egész környéken, sőt vagy tiz perc óta eré-

lyesen esett is. — Ha minden nagyobb jegesvándorlás már magában igen kockázatos valami, természetes, hogy rossz, borús, esős időben épen-séggel kihívása a majdnem biztos életveszélynek, mely százféleképen rémíti a vakmerő vándort e pusztá vadonban.

Másnap, midőn felébredtem, hat óra volt. Vezetőm nem jött el.

A Jardinra tehát nem lehetett menni. Nem maradt egyéb hátra, mint a bölcs lemondás. Valóban az idő botrányos volt.

Már-már ott akartam hagyni az egész Chamounyt a faképnél, elindulván rögtön Martigny felé, de egyszerre fölkeltem bennem a dac, az igazi magyar dac, és gondoltam magamban: azért se! Ha te dacolsz velem, dacolok veled én is, barátom idő! És megyek azért is a jegesre.

A Jardinra absolut nem kaphattam vezetőt. — Egyik sem akart velem menni. A rendes díj tíz frank. Én ígértem „dupla lénungot“, nem használt. Persze ha én is mondhattam volna — mint a Branyicskón Guyon — „elől

dupla léhnung, hátul kartács,“ akkor talán csak ment volna; de az nem járta. Így tehát a Jardinról le kelle mondanom. Az elsőbb rendű jeges vándorlásokból maradt tehát még a „Mer de Glace“ jegesén való áthatolás; erre háznépem látván, hogy a lebeszélés sikertelen, ajánla egy vezetőt, a kit majd fent találok a „Chapeau“ csúcsán. Ha valaki, ez akkor is megteszi az utat, midőn az idő legmostohább. Fel tehát a Chapeau-ra!

Fel sűrű erdő között, meredek hegy hátán, kecske utakon kell mászkálni néha, míg az ember egy kunyhóhoz ér. E kunyhót zárva találtam; még igen kora volt. Aztán mindig ritkább lesz az erdő, nagyobb nyilások következnek, görölvény, sziklatömeg, és egyszerre tágul a kilátás, mélyen lent lábainknál fekszik a „Glacier du bois,“ jégbarlangjával, még egy fél órai út, és már a Glacier du bois és a Mer de glace között levő jeges oldal morénáján haladunk. Léptem nyomain egy-egy csurgó vagy vízer; a balra levő meredek sziklafalról szé-

delgő magasságból egy-egy esőpatak zuhog le, mindenütt görölvény és moréna-szikla; jobbra keskeny bástya; utunknál vagy száz lábnyival alantabb, mélyen le, és elláthatatlanúl felnyúlva, dermedt jégtömeg; különben pedig mindenütt csak köd, köd és ismét köd.

Három órai minduntalan kanyargó út után fölértem a Chapeaura. Itt szintén áll egy egyszerű faház, melyben lehet kapni frisitőket, mindenféle környékbeli ásványt és jegecet, s a mi — legalább reám nézve — földolog: vezetőt is.

Rövid pihenés után, mi alatt szerencsésen ismét megeredt az eső, felragadtam — már most másod magammal — az alpstockot, és neki indultam a Mer de glacenak.

Az út ismét meredeken lekanyarodott, azonban meglehetősen jól és szélesen, úgy hogy már csodálkozni kezdtem rajta. De a végletek érintkeznek. Egyszerre az ellenkezőn kellett csodálkoznom. Ugyanis vagy tiz percig gyalogolhattunk már köd és esőben, midőn egyszerre minden út megszűnt. Jobbra láttuk a jeges

zöldesfehér tömegét, de mély, sok száz lábnyi szakadék tátongott közte és köztünk. E szakadékot, hogy a jegesre juthassunk, okvetlen meg kellett kerülnünk.

De hol? — A jegesnek átellenében, azon az oldalon, hol utunk eddig járt, óriás sziklafal állt, meredeken, vagyis inkább merőlegesen egész a torkolat fokáig.

Lehetetlennek látszott erről az oldalról a Mer de glacera juthatni. Én megállottam és kérdeztem vezetőmet, hogy vajjon merre megy már most a mi utunk.

Mosolyogva, szótlánul mutatott egy vas rúdra, melyet eddig észre sem vettem.

A vas rúd erős szegeken megerősítve, a merőleges sziklafalba volt eresztve, és azon végigfutott, mindenütt hozzásimulva úgy, hogy ott, a hol a sziklafal be volt horpadva, a rudat látni nem lehetett, míg csak egy kidomboruláson fel nem tűnt ismét.

Hogy meddig tartott, itt álláspontunkról nem lehetett látni.

— Igen, de mit csináljunk e vékony rúddal? kérdelem, hisz azon csak nem mehetünk végig. Én legalább kötél táncos soha sem voltam.

— Nem is megyünk azon végig, hanem csak így teszünk ni! Ez a híres és hirhedett „mauvais pas.“

— Mauvais pas? Én úgy találom, hogy semmiféle „pas.“

Ő azonban e nézetemre nem is hederített, hanem csakhamar hozzá fogott kimutatni, hogy mégis pas ez is.

Váltakozva kapaszkodott majd jobb, majd bal kezével a rudba, mindig szabad kezében tartva az alpstockot, úgy hogy oda nyomhatta minden kis előrenyomulásra, ez oldalról is némi támaszt szerzendő. Így ment tovább a sziklafalon.

Azaz, hogy menésről itt szó sem lehetett; menésnél a láb játssza a főszerepet; itt azonban a lábnak kevés jutott, kezeire volt bízva az ember. A szó teljes értelmében talpalatnyi helyet

sem talált, a hová akár csak egy lábát is biztosan és nyugodtan letehetette volna. A lábak a sziklával jobbadán csak érintkeztek; rajta állani nem állhattak, majdnem sehol sem. Így hágvá szikla oldalán, repkedve, rúgva, ugrálva ide oda lábaival, kezével, néha gyorsan leereszkedve, ismét máskor felmászkaálva, folyvást a vasrud mentében, biztatott engemet is, hogy kövessem.

A lemondás érzésével kísérlém meg. Ügyeltem minden helyre, hova lábát, botját támasztotta, pedig ez elég nehéz munka volt, mert gyakran vagy a botnak, vagy a lábnak nem találtam sehogy sem helyet a sima falon.

Mégis csak valahogy nyomába értem, és akkor már könnyebb volt a munka. A hova láttam, hogy lábát teszi, oda tettem én is az enyimet, a hova láttam hogy teszi botját, oda tettem én is az enyimet. És másképp nem is lehetett volna, mert az ily mütétre alkalmas helyek ugyancsak soványan voltak kimerve, és ő felhasználta mindeniket. De szük-

séges is volt mindenik. Mégis talán vagy nem volt még oly biztos szemem, hogy rögtön feltaláljam a kellő pontot, vagy meglazult az ő terke alatt már a talaj, — gyakran egyszerre elmállott a faltól az apró támpont, mulatságos hengergő ugrásokban gurulva le a sötét iszonyatos mélységbe, míg én egyetlenegy árva kezemmel lógtam a mentő rudon. Kétszer jöttem hasonló érdekes helyzetbe. Fél órai uton bizonyynyal elég élvezet.

Különben látván, hogy ennek dacára sem zuhantam le, kezdtem hinni, hogy az ördögnek még nincs szüksége reám, és mint mindennemű kalandornál, nálam is az önbizalommal hatványosan emelkedett az ügyesség és a siker; midőn másodszor csúsztam el, csak úgy nevettem, mint vezetőm, holott ügyetlenségem első produkciója alkalmával ugyancsak érzem, hogy mered a hajam szála. Később azonban, az utolsó negyedórában, szépen és műértőleg utánoztam vezetőm minden taglejtését, mozdulatát, lépését, és miután testemet a rövid idő alatt min-

den képzelhető helyzetbe hoztam, miután minden lehetséges tornászati gyakorlatot megtettem : szerencsésen meg volt kerülve ily érdekes uton a torkolat, és a bérci közetről a moréna sziklákra kezdtünk jutni ismét.

Bár nem éreztem már kezemben a vas rudat, mégis sokkal biztosabban lélekezém. Örültem. Nemcsak annak örültem, hogy ily dicsőségesen állottam meg a sarat, hanem örültem annak is, hogy vége van már. Mert hát mégis csak kellemetlen dolog ám néhány száz lábnyi magasságu fal oldalán mászni, alig több támaszszal egy vas rudnál, különösen ha e vas rud nedves a sustorgó esőtől és majdnem oly hideg, mint a jeges jege. Ugyancsak viszkedett is több ideig a bal kezem tenyere, de pénzt azért nem kaptam.

— Hát ez a jeges ?

— Szélén állunk, uram. Kezdetét veszi ismét a vesződség. Egészen másnemű, mint a mauvais pas, de hogy kisebb-e vagy nagyobb, azt alig lehetne megmondani. Ez az izlés dolga.

Hogy kisebb vagy nagyobb-e, én se mondhatnám meg. De hogy kellemesebb, háládatosabb, az bizonyos. Amott a nehézséggel, életveszélylyel alig van összekötve valami élvezet. Nem lát az ember tátongó, félelmes sziklászakadásnál egyebet; annak oldalán lóg; egy gyöngye szédülés — és ez milyen könnyen fogja el az embert ily mélység felett — egyenlő a halállal.

Ott a jegesen a veszély talán nem kisebb, de nagyobb a jutalom.

Valóban leirhatatlan e látvány nagyszerű és borzasztó szépsége. Uj, ismeretlen oldalról nyilatkozik itt a bűvös természet, és bizonynyal a legmeglepőbb, legigézőbb módon.

Jegesi sétákra rendszeren színes szemüveget, vagy kék selyem fátyolt visznek; a nélkül varázsszerű ragyogását nézni lehetetlen volna. Némelyik ember rövid idő múlva tökéletesen elveszti szemfényét; természetesen hogy csak ideiglenesen. Fogalma lehet erről annak is, ki

télen utazott nagy pusztákon, midőn azokat mértföldnyire lepi el a csillogó hó.

Én azonban fátyolomnak nem vettem hasznát. Az utálatos köd homályba boritá a nap sugarát, és a jeges tündöklése ezekkel együtt természetesen elmaradt. És mégis mily nagyszerű fenséges látványt mutatott!

Egy messze elterülő, fel és lehajló lejtőség öszsze vissza szaggatva, felületén a legfurfangosabb, legkalandosabb alakzatokkal behintve és összevissza boritva. És mind ezen szeliden ragyogó fény ömlött el, kárpótlója a tündöklésnek. Szakadásai a legsajátságosabbak. Ezek nélkül egy jeges vándorlás nem volna valami rendkívüli veszélylyel összekötve. Legfeljebb hogy az ember elcsuszván, kitöri a lábát, vagy ha épen nagyon ügyetlenül esik, talán a nyakát is. Többnyire azonban mégis csak ismét felkelne és nevetve folytatná utját, valamint a korcsolyázó. És társai szintén nevetnének. Mert hiszen ha valaki hétszer esik el, az emberek hétszer nevetnek rajta, és nevetésük csak akkor

szűnik meg, ha látják, hogy többé fel nem kél. Így mondja „Bánk-bán.“ De itt, hol e szakadások mindenfelé keresztül metszik a jegest, minden elsiklás, minden megszűnése az egyensuly-nak — a vándor halálitélete.

A jeges sehol sem sík. Mindenütt dombos, púpos, lejtős, különféle alakzatokban van kifaragva. Ha valaki felfordúl, föltartóztatlanul csúszik lefelé, míg csak el nem jut egy szakadás partjáig.

Oda aztán belezuhan, mert a jégbe kapaszkodni nem lehet. Ha pedig egyszer oda belezuhant, alig ha kijő többé. Magától semmi esetre sem.

De a társak is csak ritkán tehetnek valamit. E szakadások igen különös szerkezetűek. Gyakran szög alatt indulnak, úgy hogy fenekükre látni nem lehet. Néha oly feneketlenül mélyek, hogy a legnagyobb kötél alig ér egészen le. És jó, ha a kötél mindjárt megvan a helyszínén, — a mint ovatos emberek visznek is magukkal mindig kötelet, baltát, — de ha

még valami emberi lakból kellene hozni, százszor is megfagyna a szerencsétlen, kimúlván a legborzasztóbb halállal. A legszerencsésebb eset kétségkívül az, ha a szakadás mélysége vizet tartalmaz. És ez — hála istennek — a legtöbb esetben megvan. Akkor a szerencsétlen legalább gyorsan — bele fulad, és így az iszonyú kínoktól, melyek csak hallálal végződnek, megmenekül.

De veszélyes voltuk dacára is alig hiszem, hogy valaki azt kívánná : vajha e jégszakadékok ne léteznének. Mert a jeges egyik legszebb, legmeglepőbb részletét, legnagyobb szépségét vesztenők el velök. — Egy színnek annyi árnyalatát alig mutatja valami.

A széleken, valamint a jeges felülete, egyáltalában fehér, átlátszós, tiszta, mint a gyémánt. Ha rásüt a nap, ragyogó is, mint a gyémánt.

De szélétől kezdve lefelé mind inkább színt nyer.

Eleintén a fehértől alig különböző könnyű világos kék, mint egy csörgedező patak. Kék-

sége innentől azonban mindinkább nyer élénkségben és belterjedtségben. A kéknek valamennyi árnyalatain keresztül egész a legsötétebb, varázsos ragyogásban sajtó kékig megy.

Ily szép, belterjes, bűvös élénkségű színt mindeddig nem láttam sehol sem.

VI.

Mindenütt — fenn, hol a bércek óriásira nyujtották fel őszejüket, lenn, hol a Chamouny völgy virágos rétei terültek el, jobbra, balra mély köd borongott.

Nem láttunk egyebet égnél, jégnél, ködnél.

Ez a köd még jól meg is tréfált minket. Szótalanul haladtunk tova a siklós jegen. Egy ilyen jeges vándorlás még sem tréfa. Ha az ember nem akarja magát némely angol módjára négy vezetővel áthurcoltatni, kell, hogy

meglehetősen biztos lába legyen. Szükséges továbbá némi jártasság ama helyek megválasztásában, melyekről gondolja az ember, hogy elbirják terhét, a nélkül, hogy az kijöjjön az egyensúlyból. Ez annál nehezebb, mivel a fényes, átlátszós tömegben gyakran csalódik a szem.

Néha, hogy az ember tovább haladhasson, — lejtős emelkedés levén előtte, kis lépcsőzetet kell verni a jégben baltával.

E lépcsők természetesen nem olyanok, mint úri palotáinkban; a legegyszerűbb alakúak; egy-egy lépcső többnyire csak talpnyi nagyságú. Az ilyen és hasonló helyekre a csöndes óvatosság és erélyes biztosság megmagyarázhatlan, ösztönszerű vegyülékével kell tenni a csizma talpát, hogy annak nagy vasfejű szögei — mert csak ilyen csizmával lehet a jégesen járni, — jól bevájódjanak. A balance s az egy lábbon állás mesterségében is szükségeltetik némi jártasság. Az ember gyakran már már egy lábán inog, és eltart néhány másod percre,

mig visszanyeri ismét tökéletesen az egyensúlyt.

Bizonyos erő megkivántatik tehát a lábban, de talán még sokkal több a kézben. Miért? Mert minden lépésnél, valahányszor leteszi az ember a lábát, egyszersmind az alpstockot is hatalmas lökéssel oda kell verni a csalfa úthoz, hogy vas hegye lehetőleg mélyen bele hatoljon a kemény jégbe. E támasz elkerülhetlenül szükséges, s e nélkül a legerősebb, leggyakorlottabb férfiú sem jutna messze. A csúszós, csiszolt és mégis girbe-görbe elemen az ember, lábára hagyatva egyedül, minduntalan elsiklanék. Azaz hogy nem minduntalan, hanem valószínűleg csak egyetlenegyszer. Ritka ember csúszott el a jegesen többször, mint egyszer. Egyszer elcsúszni egy embernek épen elég.

Igy mentünk tehát a jég hátán egymás után, szóttalanúl, letekintve folyvást, keresve a helyet, hová a jövő percben lábunkat tennünk kell, midőn vezetőm egyszerre megállott.

Vagy hat lépésnyire volt előttem; a sűrű

köd is már kezdé körvonalait elmosni, és csak homályosan láthattam őt.

— Mi baj? — kérdém, mert bajra gondoltam mindjárt.

— Nem csekély uram! Itt szakadás támadt és nem mehetünk tovább.

— Hát másutt kell menni.

— Ugy van, de merre? és fürkészve jár-tatá szemét a környezeten, de a szemek messzire nem hatolhattak; a köd igen sűrű volt. Köröskörül járkálva kellett tehát bűvárlását folytatni, míg nekem, hogy hiába ne fáradozzam, a helyben maradást tanácslá. Nem sokára eltűnt szemeim elől, és nehogy elveszítsük egymást, hangos kurjogásokkal tartottuk föl a közlekedést. Vagy 10 perc múlva visszajött, vállat vonítva mondván, hogy hinárba kerültünk. Vissza kell menni egy darabig, mert itt tovább hatolni lehetetlen, míg csak nem érünk oly ismert helyre, a honnan aztán keresni kell a jó utat!

„Jó utat!“ E kifejezésen mosolyognom

kelle. Útról beszél ott, a hol legalább én, avatatlan ujonc, nem látok egyebet: mint örökké változható és mégis mindenütt örökké egyenlő vad és szaggatott, behorhadt és hidalt jégomlányt.

Vissza mentünk arra a merre jöttünk. Így hittük legalább, — de nem sokáig, mert néhány perc múlva ismét tátongó szakadás előtt állotunk. Vezetőm cifrát káromkodott, de nekem kezdett kissé borsódnai a hátam. Sem előre, sem hátra nem mehettünk.

Ha felszáll a köd, talán — persze csak talán — rögtön észrevesszük a helyet, hol átmehetünk. De így lehetetlen megtalálni, ha csak a vak szerencse nem búktatja elénk. Hisz itt százszor juthatunk ugyanegy helyre, a nélkül, hogy csak észre is vennők. Azt sem tudjuk már, hogy merre jöttünk, merre akarunk menni; azt sem: hol a Mont Blanc, hol a Chamouny. Eszembe jutott mind a rémes, hajmeresztő történet, melyet valaha hallottam oly szerencsétlenekekről, kik a havasok vadonába veszttek. Eszem-

be jutott az amerikai, kit csak Forbes vezetőjének vakmerő lélekjelenléte mentett meg, midőn már egy napot, egy éjt töltött ezen a jegesen, a nélkül, hogy előre vagy hátra mehetett volna. Halálos félelemtől, fagytól félig örülten találták. Eszembe jutott az a két angol, kik a Col de Geant jegesén, nem messze innen, oda vesztek három év előtt. Borsódzott a hátam.

Egyszerre homályos fekete tömeg tűnt föl előttünk. A sűrű ködben nem lehetett megítélni, hogy mennyire vannak, de emberek voltak kétségkívül, mert hiszen más teremtmény mit keresne itt. Rájuk rivaltunk és erős férfihangok feleltek nem sokára. A köd mintha oszlott volna, mert nem sokára egyes alakokat különböztethettünk meg, köztök határozottan két krinolin is.

És valóban a köd oszlott. Mert ámbár ők még meglehetősen messze voltak, mégis mindinkább tisztultak, élesbedtek a körvonalok, és elvégre már azt is észrevettem, hogy az egyik krinolinban igen csinos fiatal lányka van.

Ezenkívül egyszerre földet is, zöld, erdős, rétes, sziklás és kunyhós földet láttunk. A nélkül, hogy sejtettük volna, már egész közel jutottunk a jeges másik partjához, a Montauvert-hez. És mégis itt kellett eltévednünk. De a köddel az eltévedésnek is vége volt. Vezetőm, midőn tudta megint, hogy hol van tulajdonképen, csakhamar föltalálta magát, és hangos ujjongó kurjantással — a svájciak juchezerével — neki indúlt ismét.

Valóban csunya helyre jutottunk; és hogy kijuthassunk belőle, még csunyábbra kelle mennünk, a legesunyábbra az egész jegesen. Egy alig másfél lábnyi szélességű jégpánt volt ez, vagy tizenöt lépésnyire elnyúlva, mindkét oldalán hirtelen leszökve egy-egy szakadás tátongó mélységébe. A szakadások mélyen lenn vízzel voltak betöltve, tiszta, szép, zöld vízzel. Hasonlót soha se láttam. Zöld és kék egymás mellett többnyire rútnak, izléstelennek tartatik, és teljes jogosultsággal. De mégis van kivétel, még pedig három. Először a virágoknál, másod-

szor az igazi — de csak is az igazi — indiai shawloknál és a jeges szakadásoknál. Ezek pedig valamennyi között a legszebbek. A jégnek azúr kéksége a zöld víz mellett leirhatlanúl szép. De oda tekinteni nem volt jó. Inkább nézzünk a keskeny jégpartra, mely utunkat képezi. Alig van hely az alpstockot bele verni. Pedig a nélkül csak egy lépést tenni is lehetetlen volna. Ha a láb elsiklik, nincs mentség.

A vezető kezét, botját se nyujtaná, egy mentő taglejtést se tenne, mert avval nem hogy segítene máson, hanem inkább még magát is a biztos halálba rántaná. Vigyázat tehát és óvatosság!

Az átkelés alig tartott két percig, és mégis majdnem végtelennek tetszett. Amaz alakok már közel érhettek, veszélyes utunk végén állottak és fes zült figyelemmel, a nők — anya és leány — félénk arccal ügyeltek minden lépésünkre. A productiót tehát legalább nem tettük hiába, volt tiszteletreméltó közönségünk, és mely még biztatott is bennünket,

nem sokára ott voltunk a többieknél, már most ismét a jó uton. A kis társaság vezetői csakhamar megkezdték böles tanácsaikat a veszély után, eső után köpenyeg, feddve bennünket hogy indulhattunk ily időben, s a nők természetesen kontrázták, míg a férfiak tréfálva utánozgatták libegő mozgásainkat a csiklandós uton.

Én azt feleltem, hogy hiszen ők is most indulnak meg, és csodálkozásomat fejeztem ki egyszerismind a nők bátorsága fölött.

— Igen most, mondá az egyik vezető, de nem ám egy fél óra előtt. Mi ebben a pillanatban indultunk, mert láttuk, hogy a köd oszlani kezd. Kétkedve néztem köröskörül. És valóban a köd hatalmasan oszlott ott a hol mi állottunk és közel a parton, de a jeges legnagyobb része még alatta borongott. Figyelmeztettem erre az embert.

— Meglássa ön, tiz perc mulva egész útunk tisztán és szabadon fekszik előttünk.

Miután még némi kétkedésemet fejeztem ki,

ismét a társasághoz fordultam, hogy tápláljam új ismeretségemet.

A vadonban, a sivatagon, tengeren és jegesen a társadalmi szertartások, szokások és szabályok nagy része félretétetik. Meglehet, hogy tiz évig lakhattunk volna egy városban, találkozáván minden nap, és nem ismerkedtünk volna meg. Itt, ily rendkívüli körülmények közt, emberek, tisztán csak emberek voltunk, és mindenikünk örült, hogy találkozott a másikkal. Ily helyen az emberekkel való találkozás csodálatosan felüditő, kellemes hatással van mindenkire.

Igy természetes, hogy mi is gyorsan barátságot kötöttünk; annál is inkább, mivel én elmentem nem állhattam azon vágyamnak, hogy figyelemmel ne kísérem a kedves vakmerő hölgyeket. Bravourjok különös gyönyörködtető hatással volt reám, és így elhatároztam, hogy őket kísérve, visszatérjek ismét ugyanazon az uton, melyen jöttem. Így csakkamar megtudtam, hogy Párisból valók, Olaszországba akarnak

menni, holnap Martignyba indulnak, sat. Beszélünk arról is, hogy talán holnap ismét utitársak lehetünk, miután én is, ha csak tetemesen nem javul az idő, holnap Martignyba szándékozom.

Söt kölcsönös szerelmi vallomásokat is tettünk, a mennyiben biztosítottuk egymást: hogy a magyar szereti a franciát és a francia a magyart.

És mennél vigabban folyt e társalgás a jegesen, annál jobban oszlott a köd is. A Taléfre, a Bosson, és sok más jeges, a fejedelmi Mont Blanc egy része, az egész Chamouny-völgy, tiszta fehér falvaival, zöld rétjei és erdőségeivel előttünk feküdt.

Kibonyolultak egyszersmind ama kalandos alaku, egyedül csak itt található s a Mont Blancot jellemző, kivájt, kifaragott tükhöz hasonló sziklatömegek is, melyek a környéken minden bérceket koronáznak.

Hölgyeink csodálandó bátorsággal s ügyességgel haladtak tova, különösen a kis fürge francia lányka valóságos vakmerőséget fejtett ki,

és mindig megelőzte a többieket. Csak egyszer kellett megállnia. Jég lépcsőzetten kellett volna lemennie, a másik oldalon azonban szintén nehéz volt a feljutás, és a lányka észre vette, hogy ősz atyja nagyon bajlódik ottan. Rögtön visszaküldte tehát vezetőjét atyjához, és megkísérlé egyedül folytatni az utat.

Ez azonban meglehetősen rosszul ment. Egyszerre csak megállt, s tépelődő habozással tekintett maga elé.

Ez volt a kellő pillanat. A bosszúnak ideje ime megérkezett!

Meg nem álhattam, hogy oda ne siessek kezemet nyujtva neki, s tovább vezetve a kis hösnőt. — Egyszersmind visszaadtam neki ezalatt a kölcsönt, és már most én gáncsoltam, vakmerőségét, említve: hogy ez csak visszatorlás, miután ő ezelőtt hasonlóan tett velem.

De újra kellett tapasztalnom, hogy ügyetlenség oly fegyverrel támadni meg valakit, a melyikben erősebb, és hogy nőekkel soha sem szabad feleselni.

— Hallgasson el, különben rögtön eleresztem a kezét.

Már most mit tegyen az ember? Le voltam főzve.

Hallgatnom kellett. Azaz erről legalább hallgatnom kellett. Másról, hála az egeknek, még szabad volt beszélnem. Ezt természetesen nem is mulasztottam el, és így néhány óra múlva lenn voltunk ismét a völgyben, majdnem a nélkül, hogy észrevettem volna.

De a „mauvais pas“-n, átmenetelén, a két hölgy ugyancsak siránkozott.

Midőn már közepén voltunk, az egyik határozottan állítá, hogy a világeért sem megy tovább, sem előre sem hátra, míg a másik azt mondá: szeretne inkább halva lenni már.

* * *

Másnap valóban ismét utitársak voltunk. Az idő folyvást borús maradt; úgy lehetett hogy eltart így még egy hétig, nem akartam bizonytalanra maradni és elindultam Martig-

nyba, még pedig itt, az öszvéruton, magam is öszvéren.

Utitársaim innen a nagy Sz. Berhardon keresztül Olaszországba indultak, míg én a Rhone mentébe vettem utamat, egész forrásáig, a nagyszerű Rhone jegesig, hol a Furkán átkelve a Gotthardra, innen a vierwaldstätti tóras a Righire jutottam. Mindezt szintoly érdemes és érdekes volna leírni, mint az előbbieket, de ki győzne mindent leírni és ki győzne mindent — elolvasni!

II. KÖTET TARTALMA.

I. KÖNYV.

A Glärnisch alá. I—VII. 1— 77

II. KÖNYV.

Tavaszi séták a keleti Svájcban. I—VIII. 79—166

III. KÖNYV.

Két heti tündérmese. I—VIII. 167—244

IV. KÖNYV.

A jég hátán. I—VI. 245—328